

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI: YASAL-KURUMSAL
ÇERÇEVE VE AKTÖRLER**

Hazırlayan

Mehmet YILMAZ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Sefa USTA

KARAMAN 2021

ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	27.10.2020
Revizyon No	01
Sayfa No	1/1

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI: YASAL-KURUMSAL ÇERÇEVE

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 25.08.2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12.08.2021 tarih ve 30/756 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamayı hedefleyen din, bu gayesini insanlık tarihi boyunca sürekli din eğitimi aracılığıyla sağlamıştır. Gelişen ve değişen dünya düzeni ile dini merkeze alan dini eğitimin yerini, insanı merkeze alan, ahlaklı, erdemli, olgun bireyler yetiştirmeyi hedefleyen din eğitimi almıştır. Din eğitimi değişen ve gelişen dünya düzeni ile birlikte medya, sanal âlem, sosyal medya gibi birçok farklı platformlarda sunulmaya başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim gibi din eğitiminde ana aktörler yanında Aile, STK'lar, ve son sistem değişikliğiyle birlikte politika kurulları din eğitiminin daha etkin sunulmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Uluslararası sözleşmelerde ve Avrupa Birliği ilerleme raporlarında yer alan din ve vicdan özgürlüğünün din eğitiminde temel alınması din eğitiminde farklı kesimlerin beklentilerinin karşılanmasında etkili olmuştur.

Bu gelinen noktadan hareketle hazırlanmış olan tezin gerek konu seçiminde, gerek şekillendirilmesinde, gerek kaynak temini noktasında hülasa ilk başlığından son noktasına kadar gölgesini, engin deneyim ve tecrübesini, bilgisini benden esirgemeyen, yapmış olduğum imam hatiplik görevimi daha etkin yapmamda bana farklı bir bakış açısı kazandıran danışman hocam Doç. Dr. Sefa Usta'ya sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Doç. Dr. Hakan Candan hocama deneyimlerini benimle paylaştığı için müteşekkirim.

Bu noktada yüksek lisans eğitim yaşantımın ilk gününden bu son ana kadar evlerini gönüllerini bana açan, bütün birikimlerini, bilgilerini benimle paylaşan gece gündüz demeden kıymetli vakitlerini bana ayıran kardeşlerim, dostlarım Tevfik Kardeşahin ve Yasin Kara'ya çok teşekkür ederim.

Bütün eğitim hayatım boyunca desteğini benden esirgemeyen gecesini gündüzüne katıp beni büyüten, okula gidemediği için okumayan onun okuma ideallerini gerçekleştirmek için hiç durmadan eğitim hayatıma devam ettiğim Annem Cennet Yılmaz'a ve sevgili eşim Fatma Doğan Yılmaz hanımefendiye bana olan sonsuz desteğinden dolayı bu tez çalışmamı ithaf ediyorum.

Mehmet YILMAZ

08.09.2021

ÖZET

Din, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamayı hedeflemektedir. Bu hedefini gerçekleştirebilmek için insanları ahlaki ve dini yönden eğitmektedir. Devlet sözü edilen din eğitimi sistemli hale getirip, daha etkin bir şekilde sunmayı politika haline getirmiştir. Devletler din eğitim politikalarıyla halklarının din eğitimi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken aynı zamanda din eğitiminin farklı çıkarlar doğrultusunda farklı kesimler tarafından kullanılmasını engellemiş olmaktadır. Merkezi yönetim tarafından tek elden sunulan din eğitimi çoğu zaman farklı kesimlerin ihtiyaçlarını karşılayamadığı için eleştirilse de günümüze kadar merkezi yönetim tarafından bu eğitim verilmiştir.

Türkiye’de din eğitim politikalarının hayata geçirilmesinde merkezi yönetim ve taşra teşkilatı temel aktördür. Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürütülen din eğitim hizmeti aynı zamanda sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve şahıslar bünyesinde devam etmektedir. Ancak süreç içerisinde devlet genellikle Bakanlık ve Başkanlık bünyesinde oluşturduğu genel müdürlükler aracılığıyla bu eğitimi sürdürmektedir. Merkezi yönetimin uyguladığı din eğitim politikası, yerelde uygulanan din eğitimi ve uluslararası aktörlerin telkinlerinin din eğitiminin koordine edilmesinde dikkat edilmesi gereken önemli hususlardır.

Ülkemizde uygulanan din eğitim politikalarında iktidarların ideolojileri etkin olurken aynı zamanda uluslararası aktörlerin de bu politikanın şekillenmesinde etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı din eğitim politikasının etkin bir şekilde oluşturulup uygulanmasında önemli bir misyona sahiptir. Süreç içerisinde din eğitimi dijital ortama taşınmıştır. Çağın gereklerine ve yeniliklerine uyum sağlayabilen bir din eğitimi sunmak için sözü edilen bu iki kurum dijital ortamda, TV ve radyolarda da hizmet sunmaya başlamıştır. İnsanların din eğitim ihtiyaçlarını noksansız karşılayabilmek için yasal düzenlemeler yapılırken, interneti de aktif kullanmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının din eğitim politikasının şekillenmesinde etkisi azımsanmayacak kadar fazladır. Gerek sahip oldukları Kur’an kursları, gerek dijital, görsel ve yazılı medya araçları ile sivil toplum kuruluşları din eğitimi alanında önemli birer aktör olmaya başlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Din Eğitimi, Din Eğitimi Politikaları, Diyanet İşleri Başkanlığı, Avrupa Birliği

ABSTRACT

Religion aims to ensure people's happiness in the world and in the hereafter. Achieving this goal is to educate people morally and religiously. State; has made it a policy to systematize the mentioned religious education and to offer it more effectively. While states try to meet the religious education needs of their people with their religious education policies, they also prevent the use of religious education by different segments in line with different interests. Although religious education offered by the central government from a single source is often criticized for not meeting the religious education of different segments, this education has been provided by the central education until today.

The central administration and provincial organization are the main factors in the implementation of religious education policies in Turkey. Religious education services carried out under the Ministry of National Education and Directorate of Religious Affairs also continue within the body of non-governmental organizations, foundations and individuals. However, in the process, the state generally maintains this training through the general directorates it has established under the Ministry and the Presidency. The religious education policy implemented by the central government is important issues that should be taken into consideration in coordinating the local religious education and the suggestions of international actors in religious education.

While the ideologies of the rulers are effective in the religious education policies implemented in our country, it is an undeniable fact that international actors also have an influence on the shaping of this policy. The Ministry of National Education and the Presidency of Religious Affairs have an important mission in the effective formulation and implementation of the religious education policy. In the process, religious education has been transferred to the digital environment. These two institutions, which are mentioned to offer a religious education that can adapt to the requirements and the new ones of the age, have started to offer services in the digital environment, on TV and radio. While legal regulations are made in order to meet the religious education needs of people completely, it also actively uses the internet. The effect of non-governmental organizations in shaping the religious education policy is too much to underestimate.

With their Quran courses, digital, visual and written media tools, non-governmental organizations have started to become important actors in the field of religious education.

Keywords: Education, Religious Education, Religious Education Policy, Presidency of Religious Affairs, European Union

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: DİN EĞİTİMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	
1.1.DİN: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.2.EĞİTİM KAVRAMSAL ÇERÇEVE	12
1.2.1. Eğitimin Felsefi Temelleri	21
1.2.1.1. İdealizm.....	22
1.2.1.2. Realizm.....	22
1.2.1.3. Daimicilik (Perennializm)	23
1.2.1.4. Esasicilik	23
1.2.1.5. Natüralizm	24
1.2.1.6. Pragmatizm.....	24
1.2.1.7.Varoluşculuk	25
1.2.1.8. İlerlemecilik	26
1.2.2. Eğitimin Amaçları	27
1.2.3. Eğitim Modelleri	29
1.2.3.1. Örgün Eğitim Modeli	29
1.2.3.2. Yaygın Eğitim Modeli.....	30

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI

2.1. KAMU POLİTİKASI UYGULAMA ALANI OLARAK DİN EĞİTİMİ

POLİTİKALARI 33

2.1.1.Politika Kavramı 33

2.1.2.Kamu Politikası Kavramı 35

2.1.3.Eğitim Politikası..... 37

2.1.3.1.Eğitim Politikasının Etkileri..... 39

2.1.3.2.Eğitim Politikasını Etkileyen Temel Faktörler..... 39

2.2. DİN EĞİTİMİ..... 41

2.2.1. Din Eğitiminin Amaç ve Hedefleri 43

2.2.2.Din Eğitim Modelleri 48

2.2.2.1. Geleneksel Din Eğitimi Yaklaşımı..... 48

2.2.2.2. Modern Din Eğitimi Yaklaşımı..... 48

2.3.DİN EĞİTİM POLİTİKASI..... 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI, YASAL ÇERÇEVE VE AKTÖRLER

3.1.TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARININ YASAL ÇERÇEVESİ 51

3.1.1.1924 Anayasası’nda Din Eğitime Yönelik Düzenlemeler 51

3.1.2. 1961 Anayasası’nda Din Eğitime Yönelik Düzenlemeler 52

3.1.3.1982 Anayasası’nda Din Eğitime Yönelik Düzenlemeler 52

3.1.4.Diyanet Kanunu..... 56

3.2.RESMİ AKTÖRLER 58

3.2.1.Cumhurbaşkanı ve Eğitim Politikaları Grubu..... 58

3.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı 62

3.2.3.Kur’an Kursları ve Camiler..... 64

3.2.4. Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Müdürlükleri 66

3.3.Resmi Olmayan Aktörler	66
3.3.1.Diyamet Vakfı	66
3.3.2.Sendikalar.....	67
3.3.2.1. Diyanet-Sen.....	67
3.3.2.2. Türkiye Diyanet Vakıf-Sen	69
3.3.2.3. Diva-Sen.....	71
3.3.2.4. Din-Bir-Sen	71
3.3.2.5. DİVES (Diyanet ve Vakıf Emekçileri Sendikası).....	74
3.3.2.6. Bağımsız Diyanet Vakıf-Sen.....	75
3.3.3.Önder (İmam Hatip Dernekleri).....	76
3.3.4.Medya.....	77
3.3.5. Aile	78
3.4. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE ULUSLARARASI AKTÖRLER	80
3.4.1. Din Eğitimi Konusuna Yönelik Uluslararası Sözleşmeler.....	80
3.4.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Din Eğitimi	80
3.4.1.2. Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	80
3.4.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	81
3.4.2.Avrupa Birliği İlerleme Raporları Ekseninde Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları	82
SONUÇ VE ÖNERİLER	90
KAYNAKÇA.....	96

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ONDER	:İmam Hatip Dernekleri
WONDER:	:Viyana İmam Hatip Liseleri
AHİM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Din insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütünü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu demektir. Diğer bir ifadeyle din, hayatı çepeçevre kuşatan, belirli kural, emir ve yasakları bulunan, bu bağlamda dindarlık perspektifleri sunan, dindarlarına değişik / çeşitli direktifler veren ve sınırları bazen esnek bazen sert bir şekilde çizilmiş bir yaşam tarzı, bazen statik bazen dinamik hayat döngüsü sunan, değişik yaşam alanlarında davranış biçimleri öngören öğretiler bütünüdür (Adem,1993:3).

Eğitim en bilindik tanımıyla bireyde istenilen yönde davranış meydana getirme sürecidir. Bu tanımda ortaya çıkan ilk önemli nokta istenilen yönde bir bireydir. Bu da şüphesiz eğitim politikalarıyla belirlenecektir. İkinci nokta ise eğitim sürecidir. Eğitim kısa süreli bir iş veya eylem değil uzun soluklu ve geleceğe dönük bir olaydır. Bu açıdan eğitimin bir başka tanımına bakıldığında; Bireyleri ve toplumları biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme ve geliştirmede işe koşulan en etkili süreçlerin etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesidir (Uçan, 1982: 1).

Eğitim politikası, en kısa tanımla toplumun ve devletin ihtiyaç duyduğu yönde vatandaşların okullar aracılığıyla yetiştirilmesidir. Şüphesiz her toplum, gelecekte var olmasını istediği bir birey yetiştirmek ister. Hükümetler bu yönde eğitim politikaları uygulamaları hazırlar. Bazen hükümetler, yaratmak istediği toplum düzenine göre politikalar belirler. Eğitim politikasının bir başka özelliğine bakıldığında; eğitim politikaları her ülkeye göre değişse de hükümetlerce tüm dünyada yenilikçi eğilimler düşünülmektedir ve ulusal niteliklidir (Kaya, 1974: 2).

1924 yılında din dersine, ilkokul programlarında ikişer saat, ortaokulun 1. ve 2. sınıflarında birer saat yer verilmiştir. 1924'de liselerin, 1927'de ise ortaokulların programları arasından dini içerikli bütün dersler çıkarılmıştır. Din Bilgisi dersleri, 1929 yılından itibaren kademeli olarak şehir ilkokulları, 1939 yılından itibaren de köy ilkokullarının programından çıkarılmıştır. Bilgin'e göre din eğitimi ile ilgili yaşanan bu olumsuzluklarda, pozitivist düşüncenin etkinliği, aşırı seküler anlayışın bazı elitler üzerindeki tesiri ve ulus devlet inşa sürecine geleneksel din anlayışının zarar verebileceği endişeleri rol oynamıştır (Bilgin, 1985: 94).

Tek partili dönemde din dersinin ve din dersi programlarının eğitim sistemi içindeki pozisyonu, devletin din eğitimi ile ilgili politikalarından büyük oranda etkilenmiş, 1930’lu yıllarda din dersleri eğitim sisteminin dışında bırakılmıştır. Bu yönüyle gerek din eğitimine yer verilen sınıf düzeyi ve gerekse din derslerine ayrılan süre giderek güç kaybetmiştir. Yürük’ün de belirttiği gibi 1924’den derslerin kaldırıldığı döneme kadar din dersi programları giderek yeni devletin eğitim anlayışına göre düzenlenmiştir (Yürük, 1991: 43)

Din derslerinin çok partili dönemle birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi zorunlu olarak değil de isteğe bağlı ve program dışındaki saatlerde okutulmasına karar verilmesinde dönemin uygulamaları etkili olmuştur. Bununla birlikte siyasi iktidarın okul sistemi içinde dersin statüsünü güçlendirecek bir tercihte bulunmasının rejimin kazanımlarından uzaklaşma olarak algılanabileceğine dair endişelerinin de bu kararda önemli bir etkisi olmuştur. 1930’lu yıllardan itibaren okullarda din eğitimine yer vermemenin oluşturduğu sorunlar düşünüldüğünde, din derslerinin program dışındaki saatlerde okutulmasının bu konudaki ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğu aşikârdır. Nitekim veli iznine bağlı olarak genel öğretim saatleri dışında okutulan din dersleri, uygulamadaki pratik sorunlar, derslerin verimsiz geçmesi ve çok partili siyasi hayatın oluşturduğu olumlu atmosfer gibi nedenlerle 1950 yılında ders saatleri içine alınmıştır. Programda din dersleri için amaçlardan bahsedilmemiş, konular ünite ve alt başlıkları şeklinde belirtilmiştir. 1956, 1957, 1958, 1962 ve diğer yıllarda yayınlanan programlarda 1948 programı aynen tekrar edilmiştir (Doğan, 1999: 67).

Din öğretimi süreci açısından 12 Eylül 1980 tarihi Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemdeki en önemli gelişme, din öğretiminin örgün eğitimde zorunlu hale getirilmesidir. 1980 askeri darbesinden sonra 1982 anayasasında din öğretimi zorunlu hale getirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, 1980 öncesinde isteğe bağlı olan “Din Bilgisi” dersi ile zorunlu olan “Ahlak” dersi birleştirilerek 1982 yılında “Din ve Ahlak Bilgisi Dersi” adıyla temel eğitim ve ortaöğretim düzeyinde zorunlu olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Din öğretiminin zorunluluğuna yönelik kamuoyunda özellikle laiklik ilkesi ve öğretim birliği yasasının ruhuna aykırılık noktalarında eleştiriler yapılmış, ayrıca farklı dini yorumlara sahip olan veya Müslüman olmayan kişiler açısından sorunlar oluşturacağına dikkat çekilerek karşı çıkmıştır. Ancak 1982 Anayasasının 24. Maddesi ile din öğretiminin zorunlu olarak yapılacağı hüküm altına alınmıştır (Altaş, 2001: 123).

2000 yılında uygulamaya başlanan din eğitim politikalarının en önemli özelliği, Din Eğitimi biliminde yeni yöneliş arayışları kapsamında ortaya çıkan önerilerin uygulamaya geçirilmesinde ilk adım olmasıdır. 2000 yılında uygulamaya konulan öğretim programı, program geliştirme süreçleri açısından önceki programlara göre oldukça yeni ve kapsamlı bir bakış açısını yansıtmaktadır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi programında bireysel, toplumsal, ahlaki, kültürel ve evrensel birçok amaç belirlenmiştir. Dini ve ahlaki konularda sağlıklı bilgilendirme, inanma ve yaşam özgürlüğü konusunda bilinçlendirme, doğru dini bilgiler ile batıl inanç ve fikirleri ayırt edebilme, İslam dini ve diğer dinleri kaynaklarına dayalı olarak tanıma ve kavrama, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını tanıma, İslam dininin akıl ve bilim ile çatışmadığını kavrama, toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal olgular olduğunu bilme, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşma, çağdaş, evrensel insani değerlerin İslam'ın özü ile çelişmediğini fark etme gibi amaçlar bunlar arasında sayılabilir. 2011 yılındaki din eğitimi konusundaki yasal düzenlemeler sonucu din dersleri daha etkin bir şekilde müfredatlar da yer alırken din eğitim politikaları hayatın bütün alanlarına aktif bir şekilde yer etmiştir (Zengin, 2011: 129)

Buradan hareketle hazırlanan çalışma ile eğitim, din ve politika kavramlarına yönelik açıklayıcı bilgilere yer verilmesi ilk etapta amaçlanmaktadır. Ülkemizdeki din eğitimi politikalarının yasal ve anayasal dayanaklarının incelenmesi çalışmadaki bir diğer amaçtır. Bu çalışma ile din eğitim politikalarının şekillenmesinde etkili olan ulusal ve uluslararası aktörlerin din eğitimi alanındaki faaliyetlerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Süreç içerisinde din eğitimi alanında yapılan yasal düzenlemelerin ve uluslararası sözleşmelerin din eğitimine etkisinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse Türkiye'de din eğitimi alanındaki dönüşümü ve bu çerçevede oluşan yönelim ve ihtiyaçları tespit etmek bu araştırmanın en temel amacını oluşturmaktadır.

Din eğitimi alanındaki yapısal ve kurumsal değişikliklerinin/mevzuattaki düzenlemelerin neler olduğu, bu düzenlemelerin imkân ve kısıtlılıklarının alana tesirlerinin neler olduğunun ortaya konulmaya çalışılması da çalışmanın temel hedefleri içinde sayılabilir. Çalışmada ayrıca yakın zamanda Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde din eğitimi politikalarında meydana gelen değişimleri açıklamak ve dönem itibari ile dini eğitim politikalarını kıyaslamak amaçlanmaktadır. Bununla birlikte din eğitim

politikalarının uygulamasında ve etkin olmasında Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi iki kurumun nasıl bir rolü olduğunun belirlenmesi de amaçlanmaktadır.

Türkiye de din eğitimi politikalarına yönelik yasal ve kurumsal çerçevenin incelendiği bu araştırmanın temel iddiaları şunlardır:

- Türkiye de din eğitim politikası ulusal ve uluslararası aktörlerin etkisiyle farklılık göstermiştir.
- Din eğitim politikasının şekillenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığının ve Milli Eğitim Bakanlığının etkinliği süreç içerisinde artma trendinde olmuştur.
- Din eğitim politikalarının şekillenmesinde Avrupa Birliği'nin etkisi artmaya devam etmektedir.

Araştırmada, din eğitim politikalarının geçirdiği yasal ve kavramsal süreç ve bu süreçte iktidarların, yasal mevzuatların ve üye olunmak istenen uluslararası örgütlerin din eğitim politikalarının belirlenmesi noktasında etkileri nelerdir sorusundan hareketle aşağıdaki soruların cevabı aranacaktır:

- Din, eğitim, politika kavramları nasıl açıklanabilir?
- Din eğitim politikalarının içerik ve amaçları nelerdir?
- Türkiye'de din eğitim politikalarının şekillenmesine etki eden faktörler nelerdir?
- Türkiye'de din eğitim politikalarının uygulanmasında hangi aktörler etkili olmuştur?
- Türkiye'de din eğitim politikalarının şekillenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın rolü nedir?

Araştırmada betimleyici yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda birincil ve ikincil kaynaklara gidilerek, elde edilen bilgiler üzerinde analiz yapılmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili daha önce yazılmış, makale, kitap, bildiri, tez gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca, bu konuda daha önceden hazırlanmış lisansüstü tezler irdelenerek, alan araştırmaları dikkate alınarak çalışmada değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, konuyla bağlantılı olarak Türkiye'de ortaya konulan yasal ve kurumsal düzenlemeler incelenmiştir. Çalışmada özellikle çeşitli kurum ve kuruluşların din eğitim politikasındaki etkisi ortaya konulurken, özellikle Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri incelenmiştir. Din eğitim konusunda faaliyet gösteren kamusal

mekanizmalar, uluslararası sözleşmelerin din ve vicdan hürriyeti konusundaki özverisi, sivil toplum kuruluşlarının din eēitimini üst seviyeye çıkarmak için yaptığı çalışmalar, hükümetlerin çıkardığı yasal mevzuatlar, uluslararası kuruluşlardan olan Avrupa Birliēi ilerleme raporlarında din eēitimi süreç içerisinde irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: DİN EĞİTİMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu kısmında din eğitime yönelik kavramsal bilgilere yer verilmektedir.

1.1.Din: Kavramsal Çerçeve

Din, geçmişten günümüze kadar tanımlanması bakımından en zor kavramlardan biri olarak kabul edilmiştir. Dini tüm özellikleriyle sarabilecek bir tanım günümüze kadar daha henüz yapılamamıştır. Dini daha yalın ve kapsayıcı bir ifade ile anlatmak gerekirse, “insan-Allah ilişkisi” denilebilir. Diğer bir söylem ile “Din, hiçbir şart ve istek olmadan mutlak bir teslimiyetle insanın varlığı kesin olan yüce varlığa yönelişi ve o yüce yaratıcı tarafından kuşatılışdır” (Bilgin, 1981: 474).

Din, bireylerin Allah'ın kendilerine verdiği özgür iradeleriyle özlerinde var olan iyiye, hakka, güzele ve doğruya götüren yüce yaratıcı tarafından ilahi bildirimler ve uyarılardır (Selçuk, 2003: 149). Diğer bir yazara göre din, iman temeli üzerine bina edilen doğaüstü olaylar ve tasarımlardan oluşan eylemler sistemidir (Hançerlioğlu, 2008: 63). Cevizciye göre dinin en basit ve yalın tanımı şöyledir; din, ilahi yaratıcıya aciz olan kulu tarafından yapılan ibadet ve taatların tümüdür (Cevizci, 2003: 63). TDK'nın yaptığı tanımında din ilahi güce iman etmeyi, ona yapılacak olan hamt şükürün sunulmuş biçimini gösteren ve bu dinsel ritüelleri sistemleştiren bir kurum olarak tanımlanmıştır (TDK,2009:531).

Kuran'da dinin yer aldığı ayetleri söylemek gerekirse; Hiç şüphesiz din, Allah Katında İslam'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki "kıskançlık ve hakka başkaldırma" (bağy) yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, (bilsin ki) gerçekten Allah, hesabı pek çabuk görendir(Al-i İmran Suresi, 19. Ayet). Fitne kalmayınca ve dinin hepsi Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçecek olurlarsa, şüphesiz Allah, yaptıklarını görendir(En fal Suresi, 39. Ayet). Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen (bir Hanif) olarak dine, Allah'ın o fitratına çevir ki insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışı için hiçbir değiştirme yoktur. İşte dimdik ayakta duran din (budur). Ancak insanların çoğu bilmezler(Rum Suresi, 30. Ayet). O, Hay (diri) olandır. O'ndan başka İlah yoktur; öyleyse dini yalnızca kendisine halis kılanlar olarak O'na dua edin. Alemlerin Rabbine hamdolsun(Mümin Suresi, 65. Ayet). Ölü eti, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğulmuş, vurulmuş, yüksek bir yerden düşmüş, boynuzlanmış yırtıcı hayvan tarafından yenmiş, -(henüz

canlıyken yetişip) kestikleriniz hariç,- dikili taşlar üzerine boğazlanan (hayvanlar) ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar fısktır (günahla yoldan sapmadır). Bugün inkâra sapanlar, sizin dininizden (dininizi yıkmaktan) umut kesmişlerdir. Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçip-beğendim (Maide Suresi, 3. Ayet).

Allah adına gerektiği gibi mücadele edin. O, sizleri seçmiş ve din konusunda size bir güçlük yüklememiştir, atanız İbrahim'in dininde olduğu gibi. O (Allah) bundan daha önce de, bunda (Kur'an'da) da sizi "Müslümanlar" olarak isimlendirdi; elçi sizin üzerinize şahit olsun, siz de insanlar üzerine şahitler olasınız diye. Artık dosdoğru namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın, sizin Mevla'nız O'dur. İşte, ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcı(Hac Suresi, 78. Ayet). Ki O, elçilerini hidayetle ve hak din ile diğer bütün dinlere karşı üstün kılmak için gönderdi. Şahit olarak Allah yeter(Fetih Suresi, 28. Ayet). Din kavramı ile ilgili hadislere bakacak olursak; "Din nasihattir (nasihatten ibarettir)." Ashap sordu: "Kime?" "Allah'a, kitabına, resulüne, Müslümanların imamına ve tüm Müslümanlara." (Müslim, İman 55, hadis no: 95; Ebu Dâvud, Edep 67, hadis no: 4944; Nesâî, Bey'at 31, hadis no: 156). "Dinde aşırılıktan sakının. Çünkü sizden öncekiler, dinde aşırı gittiklerinden ötürü helâk oldular." (Dârimî, Siyer 45; Ahmed bin Hanbel, 4/127, 5/318, 330). "Peygamberler, anaları ayrı, babaları bir kardeşirler; dinleri birdir." (Buhârî, Enbiyâ, 113). "İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki, onların içinde dini(nin gereklerini yerine getirme) üzerinde tahammül gösteren, avucunun içinde ateş parçası tutan gibidir." (Tirmizî, Fiten 61, hadis no: 2361; Ahmed bin Hanbel, 2/390-391). "Rabbim buyuruyor ki: 'Ben bütün insanları Hanif (tevhit dini, sâlim fitrat) üzere dünyaya gönderdim. Sonra şeytanlar onu dinden saptırdılar. Benim helâl ettiklerimi onlara haram ettiler, insanlara Bana şirk/ortak koşmalarını söylediler. Oysa o ortaklar hakkında hiçbir delil indirmemiştim.'" (Müslim, Cennet 63; Ahmet bin Hanbel, 4/162)

Daha genel anlamda din, yüce yaratıcının kulların hem dünya hem de uhrevi dünyada saadetini sağlamak için peygamberler aracılığıyla göndermiş veya tebliğ ettiği ilahi emir ve yasakların tamamıdır. Böylesine bir yüce bir yaratıcıya ait güç, kudret ve otorite karşısında kulun boyun eğmesi, bu yüce yaratıcıya itaat edip hayranlık duyması veya o azamet sahibi yaratıcıdan korkması bir çeşit ibadet ve tapınmayı beraberinde meydana getirmiştir. Her nefes alıp verisinde ve her anında insan, insanüstü bu yaratıcının yardım ve lütfuna ihtiyaç duyar. Bu, olağanüstü yüce güç bütün âlemi yaratan ve yöneten

yüce Allah'tır. Gerçek manada din, alemlerin rabbi olan Allah'ın insanları hakka, adalete doğruya, kötü olmayana, çirkinlikten uzaklaştırmaya yöneltmek ve her türlü fenalıklardan azgınlıktan uzaklaştırmak için elçileri vasıtasıyla bildirmiş olduğu ilahi öğüt ve kurallar bütünüdür (Yıldırım, 2015: 14).

Başka bir tanıma göre din, cemiyeti oluşturan bireylerin toplanmasına vesile olan ayin ve inançların tamamını kapsayan bir olgudur (www.diyansen.org.tr, 2021). Köken bakımından Arap dil ailesine bağlı olan bu kavramı, sözlük anlamı bakımından; “örf, âdet, itaat, tutulan ve gidilen yol, ceza ve mükâfat, millet vb.” manalarda kullanılır (TDV, 1995: 312-315). Batıdaki ülkelerin dillerinde ise din “religion” sözcüğüyle ifade edilip, “religere” ve “religare” köklerinden türemesi sebebiyle, Yüce yaratıcıya duyulan saygı, tanzim, teslimiyet ve bağlılık ile ruhen ve bedenen kendini ibadete verme, muttaki bir kul olarak dini tören ve ayinlere icabet etme manalarına geldiği görülür (Küçük, 2006: 64).

Din, Türk dilinde kullanılışı bakımından ise, “Dini inanç sistemi veya bu inanç sistemine ait kural ve kaideler bütünü” gibi anlamlara gelir. Dinî terminoloji noktasında dinin tanımını, İslam alimlerinin ayet ve hadisler çerçevesinde yaptıkları kabul gören şu tanımda görmek mümkündür: “Din, bütün konularda kulları, irade ve akıllarını Allah'ın istediği yönde kullanarak, şer olan şeylerden uzaklaştırıp hayır olan şeylere götüren, bunun sonucunda hem dünya da hem de uhrevi dünyada sonsuz saadete ulaşmalarını sağlayan, elçileri vasıtasıyla Allah'ın bildirdiği ilahi öğütler bütünüdür”. Tümer, İslam'ın önde gelen alimlerinin yaptığı bu tanımını, “Allah'ın peygamberlerinin vahiy temelli tebliğ ettikleri şeylerin bütünü” şeklinde özetler. Din, ilk insan Hz. Adem'in var oluşuyla doğmuş, kıyamet kopuncaya kadar insanoğlu var oldukça devam edecek olan en başta gelen temel toplumsal kurumdur. Bu kutsal kurum, insanın olağanüstü güçlere, farklı kutsal olarak atfedilen varlıklara, ilahi yaratıcıya inanmasını, ibadetini sistemleştirmiş, nesilden nesile aktararak bireyin ve toplumun sahip olduğu bilincin daha da önemlisi bilinçaltının ortak değerleri içinde yer almasını sağlamıştır. Din kurumsal ve işlevsel olarak, içinde barındırdığı çoğu etmenlerden dolayı insanların dünyevi ve uhrevi hayatlarındaki dengeyi sağlayan etkin bir olgudur. Din, sadece yalın bir düşünme ve bilgi konusu değildir. Dinin daha kapsamlı ve daha derin bir anlamının olduğunu dinin bir değer kaynağı, insanlar arasında belli bir birliktelik inancı ortaya koyması, bireylerin insanı kâmil olmasında en temel ve belirleyici unsur olması gözler önüne sermektedir. Dini konuda eğitim ve öğretimin asıl gayesi din hakkında daha çok bilgi edinmek değil, insan yaşamını daha

anlamalı kılmak, manevi ve ruhsal dengeyi korumak, kişilik ve karakteri daha da güçlendirmek, ahlak ve erdemi birey ve toplum nezdinde sağlamlaştırmaktır (Küçük, 2006: 64).

“Din, yaratılış bakımından iman etmeye yatkınlığı nedeniyle insanı merkeze alır. İnsanın varoluşuyla ortaya çıkan bu temayül, ilerleyen zamanlarda bir ihtiyaca dönüşmektedir. İnsanın fitratından gelen ve göz ardı edilemeyecek bu zorunluluk ise insanoğlunu, ihtiyaçlarını karşılama noktasında dinsel merak ve arayışlara sevk etmektedir. İnsanların bu ihtiyaçlarını karşılamayı kendilerine amaç edinirken yüzyıllardır din ile insanlar arasında ilişki gün geçtikçe daha çok artmıştır (Çiftçi, 2015: 347-348).

Din insanlar için bir rehber, onları doğruya, mutluluğa ve iyiye götüren bir ilahi nasihattir. Din mutlak surette bireylerin doğüstü etmenler konusundaki bilinmeyenleri karşılamada noktasında vazgeçilmez kudretli bir kılavuz durumundadır. Kişi her an öz varlıksal nedenini akıl dairesi temelinde belli bir zemine oturtma gayreti içerisinde olagelmiş varlıktır. Allah’ın verdiği nimetlerden biri olan akla sahip olan insan varlığı ile ilgili merakı, onu farklı metafizik arayışlara sevk etmektedir” (Şahinoğlu, 2017: 13).

İnsanların bir dine bağlanmalarının ve iman etmelerinin sebepleri konusunda çeşitli açıklamalar olsa da, geçmişten günümüze kadar belli dini inançlara sahip oldukları ve inanç sistemine uygun davranış tarzlarını sergiledikleri herkesçe bilinen ve onaylanan bir husustur.

Din ile insan arasında yüzyıllardır yoğun bir şekilde sürüp gelen etkileşimin eğitim noktasında karşılığı, her zaman ihtiyaçların karşılanması olmuştur. Kişinin var olan bir dini kendisine yakın hissetmesi ve o dinin esaslarını içselleştirmesi o kimsede dinsel terbiye ve talim noktasında isteklilik seviyesinin yüksek olduğu bağlamında değerlendirilir. Bundan dolayı, bireyin dini ihtiyaçlarının ve yüce yaratıcıya yönelişinin sebepleri, yüzyıllardır insanla din arasında oluşan dini ilişkinin niteliği, temelleri, amaçları iyi irdelenmeli ve rasyonel bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Öte taraftan, ilişkinin karşı tarafı olarak dinin insandan beklentileri noktasında, insanın takva, teslimiyet ve iman derecesi dine olan bağlılığı açısından değerlendirilmeli neden sonuç ilişkisi içinde analiz edilmelidir. Din de diğer bir önemli kurum olan eğitim gibi, ortak bir tanımı zor olan bir kavramdır. Bundan dolayı din, tanımı en zor kavramların başında gelmektedir. Din kavramını evrensel

boyutta, tam olarak tanımlayacak ortak bir tanım günümüze kadar olmamıştır (Keyifli, 2013: 103-126).

“Dine çoğu zaman boyun eğme, itaat etme, bağlanma vb. manalar yüklendiği görülmektedir. Dini açıklamada çoğu zaman karşımıza çıkan bu kavramlar insanın yüce yaratıcıyla ilişkisini açıklamada kullanılır. Dinin ilahi niteliği göz önüne alındığında; Alemlerin rabbi olan yüce yaratıcıya teslimiyet, ona takva ve ihlasla bağlanma düşüncesi genelde kabul görmektedir.

“Bundan dolayı günümüze kadar yapılan bütün din tanımlarında çoğu zaman din ile insan arasındaki dini ilişkiye yer verilir. Bu yüzden “İnsan Allah ilişkisi” din konusunda yapılan en kısa ve en kapsayıcı tanımdır. Diğer bir ifade ile din kulun yüce yaratıcıya hiçbir şart ve kayıt olmaksızın mutlak bir teslimiyetle bağlanması ve o yüce güce boyun eğmesidir (Şahinoğlu, 2017: 15).

İnsanlık tarihi boyunca din, insanlığın merkezine yerleşmiş en temel meselelerinden biri olarak kabul edile gelmiştir. Ve gün geçtikçe din konusundaki yorumlar, düşünceler ve anlamlar oldukça çeşitlenmiştir. Bu noktada oluşan anlam zenginliği çerçevesinde, din eğitimi için, dini manalardan hangisinin önceleyebileceği ve bununla birlikte bu çalışmada dinin hangi çerçevede ele alınacağını belirtilmeden önce, din kavramının İslam düşünce çevrelerindeki alimler tarafından nasıl anlaşıldığından kısaca bahsetmek çalışma açısından faydalı olacaktır.

Din kavramının sözlüklerdeki karşılığına baktığımızda, Cevherî’de din genelde âdet; ceza, mükâfat ve itaat anlamlarını, İsfehani’de din ise sadece itaat ve karşılık manaları şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Din kelimesinin kökeninin ise çok farklı dillere dayandığı şeklinde çok çeşitli düşünceler olmakla birlikte İslam alimleri onun Arapçadaki deyn kökünden isim ya da mastar olduğu görüşündedir (Güç, vd, 2018: 35).

Din kelimesi insanlık tarihi boyunca ilk defa Kur’an’da geçmemekte, daha önce çeşitli manalarda İslam tebliğ edilmeden önce Arap yarımadasındaki topluluklarda da kullanılmaktadır. Bununla birlikte Zebidî, Arap edebiyatındaki şiiirlerden örneklere dayanarak dinin çok çeşitli anlamlarını ortaya koymuştur. Mütercim Asım Efendi ise din kavramının otuzu aşkın anlamından bahsetmiştir (Harman, 2000: 73). Bununla birlikte din ibaresi “daimi yağın yağmur, taat, zül ve inkiyâd, hastalık, kahr, galebe, istila, tevhitve takva, ikrah, hal, hizmet, ihsan, aziz olma, zelil olma, itaat ve isyan, râm eylemek, zelil

kılmak, ahlak, adet” gibi çok çeşitli manalara gelmektedir (Batman,2016:5). Kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim’de din kelimesine karşılık gelen ve bu bağlamda mana alanına giren birden çok kelime vardır. Bu kelimelerden öne çıkan bazıları millet, şariat, ümmet, fitrat gibi somut ifadelerdir. Bu sözcükler din kavramını bire bir karşılama bile dinin anlam alanının büyük bir kısmını dile getirmektedir. Dinin Kuran’da anılan ifadelerinden biri olan millet kavramı, Arapça ’da gidilen yol manasına gelmektedir (Tümer, 1994: 309).

Bu açıdan baktığımızda din kavramı insanın hayatında tuttuğu yol manasına geldiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte millet kavramıyla vurgulanmak istenen mutlak din değil, insanın dinini içselleştirip dini benimsemesi ve bir yaşam tarzı haline getirmesidir. Şariat sözcüğü de millet kelimesi gibi belli bir yaşam tarzı oluşturmak için izlenen yol olarak açıklanmaktadır. Şariatın diğer manasına baktığımızda ilahi dinin kaynağını ve beşeri o ilahi yaratıcı kaynağa bağlayan yolu ifade etmektedir ve millet kelimesinden farklı olarak beşer vurgusundan çok dinin kaynağının yüce yaratıcı olan Allah olduğu vurgusu vardır. Özetle, şariat kelimesi Allah’ın insana çeşitli vesilelerle yol göstermesi, millet ise insanın mutlak bir teslimiyetle o yolu benimsemesidir (Batman, 2016: 6).

Kur’an-ı Kerim’de din konusundaki bu gerçek anlamlar yanında bir de din olarak açıklanan bazı mecaz ifadeler de yer verilmiştir. Bu mecaz ifadeler ufkumuzu zenginleştirmekle birlikte bu mecaz dini ifadeler dini algılayışımızı etkilemektedir. Bu mecaz ifadelerden örnek verecek olursak; “Yüce yaratıcının insanlara hak yola ulaşması için uzattığı bir ip (hablullah)”, dini derin bir manada tasvir etmekte ve kul ile rabbi arasındaki güçlü bağın önemini vurgulamaktadır (O halde din kavramı, sadece kulun emir-yasalara uyarak yaşamasını kapsamaz aynı zamanda, kulun Allah ile içsel derin bir bağ kurmasını da içinde barındırır. Din konusundaki Kur’an’da diğer bir mecazi ifade ise “sıbgatullah” (Allah’ın boyası) kelimesidir ve alemlerin rabbi olan Allah’ın dini olarak tefsir edilmiştir. “Allah’ın boyası” ile boyanmak, Razi’nin açıklaması ile “boyada olma durumunu ifade eder ki Razi’nin bu yorumu da bize mana alemimizde din kavramının “hâl” olduğunu katması bakımından önemlidir. Din eğitimi disiplinine göre bir dine teslimiyetin ‘boyun eğiş’ manasının tek anlam olmadığı, bunun yanında hayatın içindeki yaşatılma sürecinin de dine bağlanma noktasındaki takva kadar önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Dine bu açıdan baktığımızda, bu mana zenginliği içinde din kavramının ‘yol’ manası ve ‘hâl’ manasının din eğitimi bakımından önceleyebileceği görülmektedir. Öte taraftan din eğitimi, insanın din aracılığıyla kendini anlamlandırması ve

bunun sonucunda da bir dönüşüm yaşamasını ifade etmektedir. Anlamlandırma ve beraberinde gelen dönüşüm tecrübeleri ise aktif olan bir sürece işaret etmektedir. O halde beşerin yüce Yaratıcı ile olan ilişkisi çerçevesinde yaratıcının rızasını kazanmak için yolda olması ve bu yolculukta bir süreç noktasında halden hale geçmesini bireysel ve toplumsal olarak konu edinen din eğitimi dini bir kavram olarak ele alırken, dinin yol manasını ve hâl(durum) anlamını bir ilişki(bağ) içerisinde ima etmektedir (Batman, 2016: 6).

Din eğitimi bakımından dinin; izlenen yol, daimî yağın yağmur, durum, hâkimiyet manaları ve bunların ilişkisel halleri din kavramının çeşitli merhalelerini görebilmek bakımından önem arz ettiği kanısındayız. Bu noktada dinin yol anlamı, ilahi güç ile beşerin arasında güçlü bir bağın oluştuğuna işaret etmektedir. Bu noktada din, rab ile beşerin arasındaki bağ ve bu bağın aracı kabul edilir. Bunun yanında, dine “daimî/ usul yağın yağmur/ aşırı yağmur” manasının verilmiş olması, din eğitim perspektifi açısından oldukça dikkat çekicidir. Nitekim yağmur, geçmiş bütün kültürlerde her zamana rahmet ve bereket olarak algılanmıştır ve kabul görmüştür. Bununla birlikte Gazzâlî'nin İhyâ'sında, Ra'd suresindeki “gökten inen su” kelamından Kur'an'ın gerçek manada anlaşıldığının vurgulanması, dinin de bu anlamlarda anlaşılabilmesi noktasında iyi bir örnek teşkil edebilir. O halde, din kavramının yağmur anlamından yola çıkarak, dinin rab ile kul arasında karşılıklı ve aktif bir bağlılık vesilesi ve bununla birlikte ilişkinin kendisi manasında olduğunu söylememiz mümkün olmaktadır. Mezkûr manalardan, Din Eğitim perspektifi açısından dikkatimizi cezbeden bir diğer kavram ise, dinin durum anlamıdır. Bu doğrultuda Din insanı halden hale dönüştürürken aynı zamanda bu süreçte dinin kendisinin de bir dönüşüm yaşadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan din, tükenmiş pasif bir olgudan ziyade, aktif dinamik oluşumda olan bir süreç, daha özet bir ifadeyle din oluşumun merkezinde yer alan oluşumun bizzat kendisi olarak anlaşılabilir (Başkan, 2018: 11).

1.2.Eğitim Kavramsal Çerçeve

Eğitim kavramı, sadece dar anlamda bir eğitim faaliyeti olmayıp, daha geniş bir perspektifi olan kültürel bir etkinliktir (Yıldırım, 2000: 68). Akarsu eğitime işlevsel bir tanım getirerek, eğitimi bireyin doğuştan var olan kabiliyetlerinin, ahlak ve edebe dair becerilerinin geliştirilmesi ve dönüştürülmesi olarak tanımlamıştır (Akarsu, 1974: 68). Diğer bir tanımda eğitim, bilgi ve değerlerin cemiyetin bütün üyelerine çeşitli araçlar kullanılarak benimsetilmesi olarak tanımlanmıştır (Arda, 2003: 164). TDK' da eğitimi,

belli bir meslek kolunda ve bir disiplin alanında geliştirme ve dönüştürme olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2009: 605). Eğitim konusunda yapılan diğer bir tanım ise; bir cemiyetin zaman içerisinde elde ettiği bilgiler ve gelenek görenek gibi değerlerinin genç nesile ulaştırma sürecidir (Cevizci, 2003: 131). Demiray eğitimin bireyin beden, akıl ve manevi kabiliyetlerinin dönüştürme ve yenileme faaliyeti olarak tanımlamıştır (Demiray, 1980: 271).

Eğitim ilk zamanlar genellikle hayvanların eğitimini çağrıştırırsa da, daha sonra bu kavram sadece insan için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Eğitim bir süreç halinde doğumla başlayıp daha sonra aile içinde, okulda ve daha sonra da meslek hayatında hiç durmadan devam etmektedir. Eğitimdeki temel amaç içinde yaşanan topluma ve tabiata uyum sağlamaktır. Bunun aksine insanlar en tabii gereksinimlerini karşılamada güçlük çektikleri gibi, yaşadıkları toplumda da çok çeşitli uyumsuzlukların kurbanı olabilirler. Bu açıdan eğitim bireye yaşama kudreti ve iradesini bir süreç sonucunda kazandıran olgudur.

Eğitim insanın hayatı boyunca karşılaşacağı olaylara gelişigüzel tepkileri olarak anlayamayız. Birey ve toplum için çok geniş bir alanı içine alan eğitim, bir plan ve program dahilinde insanın yetiştirilmesi, ruh ve beden sağlığı korunarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalardır.

Eğitim insanın karakter oluşumunda büyük rol oynamakta, ayrıca kişiye ve içinde yaşadığı topluma birçok değeri kazandırmaktadır. Bu açıdan baktığımızda toplumun bilincine ve hayatına dair bütün değerleri zaman içinde kuşaktan kuşağa aktararak ve bu süreçte bu kazanımları ve değerleri çeşitli yönlerden geliştirerek devam ettirdiği yadsınamaz bir gerçektir.

“Eğitim sözcüğü Türk dilinde köken olarak ‘eğmek’ mastarından veya ‘eğ’ emir kipinden çoğaltılmış bir kavram ve bir kelimedir.” Bu noktada eğme fiilini yapan kişinin eğitimci olmasından dolayı, eğitimcinin bu işlevi kendi istek ve talepleri doğrultusunda diktatörce bu işi yaptığı anlamı da çıkabilmektedir (Tozar, 2010: 3). Oysaki eğitimci bu işi ikna kabiliyetini kullanarak öğreten kişidir. Bununla birlikte her zaman ikna olması da zorunlu değildir. Ancak zaman zaman eğitim işlevini ikna edilme seçeneğinin dışında zorla olduğu durumlar da mevcut olmuştur. Türkçe sözlüklere baktığımız da eğitim kavramı ‘belli başlı bir konuda, herhangi bir disiplin ve bilim dalında o hususla ilgili bireyleri bilgi ve beceri bakımından yetiştirme ve geliştirme, topluma yeni katılan ve katılma aşamasını

başında olan çocukların ve gençlerin toplumsal yaşayış içinde yerlerini almaları için sahip olmaları gereken donanım bilgi, beceri ve düşünce yapılarını elde etmelerine, topluma uyum sağlamalarına yardım etme, toplumdaki genç bireylerin yetişmesinin ve geliştirilmesinin yönlendirilmesi anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 1992: 435).

Eğitim kavramı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Eğitim kelimesiyle ilgili yapılan tanımları daha çok eğitim disiplinin içindeki bireylerin kendi eğitim felsefelerine uygunluğu bakımından ele alınabileceği gibi bunun dışında farklı anlamlarda tanımlandığını da görebiliriz. Bu noktada eğitimi geniş manada irdeleyecek olursak “doğa, sosyal kurumların ve bunun yanında bizim dışımızdaki insanların düşüncemiz, kişiliğimiz ve irademiz üzerinde etkin olmalarıdır”. Eğer eğitim kavramını geniş manada tanımlayacak olursak çevrenin, toplumsal yaşantı içindeki sosyal ve siyasi kurumların üretime dair bütün tekniklerin ve diğer insanların tüm etkilerini eğitim kavramının kapsamı dahilinde irdelememiz gerekecektir. Öte yandan doğal yaşam içinden gelen bütün etkilere diğer canlı varlıklar kolaylıkla uyum sağlarken, birey fitratından dolayı doğal çevreden gelen etkilere ya zorlukla uyum sağlar ve ya zamanla uyum sağlar. Ancak insanoğlu bu şartları çoğunlukla belli bir zaman geçtikten sonra yeterli bulmamaya başlar. Birey doğanın şartlarını yeterli bulmadığı için içinde yaşadığı doğal çevrenin şartlarını değiştirme noktasında çalışmalara başlar. İnsan doğadan gelen etkiye tepki gösterirken bir yandan da nesilden nesile aktarılıp kendisine gelen sosyal mirasa eğitim yoluyla edindiği yeni bilim ve üretim tekniklerini ekleyerek kazanımlarını daha ileriye taşımaktadır. İnsanla doğal yaşam arasında oluşan etki tepkiyi içeren bu etkileşim sürekli değişim ve durmayan bir süreç içerisinde. Eğitim perspektifinden bakıldığında esas olan doğa ve insan etkileşimi değil merkezde olan insan-insan etkileşimidir. Öte yandan eğitimi dar anlamıyla tanımlayanlar eğitimin sadece belli bir yönüne vurgu yaparak eğitimin nesilden nesile, insandan insana geçen öğrenilmiş bir davranışsal miras olarak tanımlamakla yetinmişlerdir. Bu açıdan eğitimi, kültürün aktarılmasında bir araç olarak kabul etmişlerdir (Bilgin, 1981: 470).

Tanilli eğitim kavramının geçmişteki tanımları dışında, günümüzde kaç farklı anlamda kullanıldığını araştırmış, sonuç olarak üç anlamda kullanıldığını ortaya koymuştur. Tanilli'ye göre; eğitim ilk olarak, toplumsal yaşantı içindeki sosyal bir kurumu, aynı zamanda çok yönlü bir eğitim sistemini dile getiriyor. Eğitim sosyal bir kurum olarak, kendi içinde bir yapısı, fonksiyonu ve kuralları bulunmaktadır. Kurumlar, öğreticiler,

öğrenciler, kanunlar ve tüzükler eğitimin sosyal kurum olarak bünyesinde mevcut olan ana unsurlardır. Eğitim sözcüğü ikinci olarak bir faaliyetin neticesi olarak kullanılıyor. Bu açıdan baktığımızda eğitim uzmanlaştırılıyor bunun yanında iyi ya da kötü eğitim, teknik eğitim ya da klasik eğitim gibi ayrımlar ortaya çıkıyor. Sonuç odaklı bu eğitim sürecinde herhangi bir eğitim sisteminin bazı bölümlerinin sonuç olarak sunduğu ürünü söz konusudur. Üçüncü ve son olarak eğitim devam eden aktif bir süreci ifade etmektedir. Bu bakımdan eğitim sadece belli bir kurum içinde sıkışıp kalmayarak bireyler arası bir form özelliği kazanarak binaların dışına çıkarak toplumun bütün üyelerinde her durumda gözlenen bir süreç olur (Tozar, 2010: 3-4).

Eğitim kavramıyla ilgili kabul gören en genel tanım herhalde “kişinin, karakterinde, yaşam tarzında, davranışlarında kendine ait yaşantısı aracılığıyla ve kasıtlı bir şekilde istendik değişim oluşturma süreci” şeklindedir. Toplumun üyesi olan kişi yaşadığı toplumun kabul gören bütün değer yargılarını alır, analiz eder, uyum süreci sonucunda kendinden sonra gelen nesillere aktarır.

Yapılmış olan bu tanımlardan hareketle şöyle bir sonuca varılabilir; Eğitim daha önceki nesillerden yeni nesillere geçmişin kültürel mirasını devretme ve bireyi geliştirme bakımından aktif nitelikte bir süreçtir. Zihinsel, bedensel ve toplumsal gelişme süreçlerinde bireyi aktif hale getirerek kişilerin daha fazla güncel bilgi, beceri ve tekniklerin kazanılmasına yardımcı olur (Bilgin, 1990: 5).

Daha önce yapılmış olan tanımlarda da belirtildiği gibi eğitim Türkçe kökenli bir kelimedir. Eğitim kelimesinin kökeni eğmek mastar köküne dayanır. Bir nesneyi eğmek diğer bir ifade ile bükmek manasında nesnelere için kullanılır. Bükmek veya eğmek işlemi sonucunda nesne değişiklik kazanmış ve farklı bir özelliğe sahip olmuş olur. Eğmek fiili insanlara özgü olarak kullanıldığında, bireyin hayat tarzı, kişiliği ve davranışlarında insan, ikna yoluyla benimseme veya diktatörlük yoluyla zorla değişiklik oluşması anlamına gelir. Eğitim de köken olarak eğmek ile ilişkili olarak bireyin hayatında beklendik veya istendik davranış şekilleri meydana getirme sürecidir (Mezit, 2015: 3). En çok onay gören tanımıyla eğitim; insanın hayatı süresince düşünce, davranış, inanç, karakter gibi niteliklerinde bilinçli olarak kültürlenme aracılığıyla istenilen davranışlarda planlı değişiklikler, daha değişik bir perspektifle fiziksel ve duyuşsal uyarımlar sonucunda zihinde biyokimyasal farklılıklar oluşturma süreci olarak kabul edilmektedir

Eğitim, dinamik bir yapıya sahip olduğu için insan nefes aldığı sürece hayatının hemen hemen bütün dönemlerini kapsamaktadır. Birey ilk andan itibaren doğumuyla ölümü arasında aktif bir eğitim faaliyeti içerisinde yer almaktadır. Çoğu kimselerin zihninde oluşanın aksine eğitim sadece okullarda sürdürülen tek yönlü pasif bir faaliyet değildir. Ancak günlük yaşantı içindeki okul eğitim ilişkisi, eğitimle okulun birbirine bağlı iki kavram olarak zihinlerde oluşmasına neden olmuştur. Oysa sadece okullarda değil, bu binaların dışında hayatın içinde insanların hayata ve topluma oryantasyonlarını hızlandıran ve mesleki olarak bireyleri hazırlayan eğitim sunan kuruluşlar bulunmaktadır. Öte yandan aile, cami, meslek faaliyetlerinin yürütüldüğu yerlerde, askerlik yapılan yerlerde daha genel bir ifade ile hayatın her alanında eğitim aktif bir şekilde yer alır. Bu itibarla eğitim, toplumsal süreçteki kültürlenme faaliyetinin bir parçası ve vazgeçilmez bir aracı olarak da kabul edilmektedir (Fidan, 2012: 4).

Eğitim, bireyin hayatının her aşamasında manevi, ruhsal ve ahlaki aynı zamanda sosyal ve politik boyutlarıyla, bir bütün olarak var oluşunu ortaya çıkarma sürecidir. İnsanın hayatı boyunca yaşadığı bütün etkileşimler ve ilişkiler, bu var oluşun bir parçası olması hasebiyle eğitim olarak açıklanır. Bu bağlamda yaşanan bütün bir hayat, birey için bitip tükenmeyen için bir eğitim sürecidir (Batman, 2016: 5).

Eğitimin aslı itibariyle daha geniş bir kapsamı var olmakla beraber, eğitim konusunda yapılan bütün tanımlarda onun önemli işlevinden bahsedilir. Bu doğrultuda eğitim, kişinin bireysel ve toplumsal bağlamda gelişim imkânı olmasının yanında aynı zamanda eğitim bir sosyalleşme mekanizmasıdır. Bununla birlikte eğitimin temel işlevlerinden biri de kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir aktör olmasıdır. Gerçek hayatın dilinde eğitimle vurgulanmak istenen ise daha çok eğitimin okul gibi eğitim kurumlarında gerçekleşen yönüdür. Bu açıdan bakıldığında artık eğitim açısından bireyden değil çocuk veya gençten bahsedilir ve eğitim; toplumun yeni üyesi olan bu genç ve çocuklara toplumsal yaşayış sürecinde yerlerini almaları için hazırlarken, bu noktada ihtiyaç duydukları teknik ve duysal bilgi, davranış tarzlarına sahip olmalarına, karakter oluşumuna faydalı olma, mazinin bilgi ve tecrübelerden oluşan kültürlerini belli bir düzen içinde kazandırma etkinliği olarak tanımlanır. Öte yandan ‘aktarma’, ‘kazandırma’ gibi faaliyetler eğitimin kapsamı dışında yer alırken öğretime ait faaliyetler içinde bulunurlar. Eğitimden tam anlamıyla bahsedebilmek içinse, insanın bu süreçte kazandığı bilgi ve teknik donanımı ile aktif bir dönüşüm gerçekleştirmesi gerekmektedir (Mezit, 2015: 3).

Eğitimin daha kapsamlı ve tutarlı bir şekilde açıklanmasında sözlük ve terim anlamlarının yanı sıra, onun zaman içerisinde nasıl anlaşıldığı da önemin teşkil etmektedir. Eğitim, fikrinin zaman içerisindeki yolculuğu içerisinde; düşünceyle birlikte meydana gelen ve “düşüncenin hayata aktarılmasının yolu” olarak tasvir edilen bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Düşünce ile eğitimin zaman içerisindeki bu yakın ilişkisinin bir neticesi olarak da eğitim, tarih boyunca çok değişik şekillerde anlamlarda kullanılmıştır. Bundan dolayı “eğitim nedir?” sorusunun cevabı aynı ve bezer olmayacaktır hiçbir zaman. Günümüzde bile eğitimi felsefi düşüncelerle beslenmediği ve ondan kaynaklanmadığı için onu gerçek dışı, anlamsız bulan görüşlerden, eğitimi ideolojilerini göstermede ve diğer insanlara empoze etmede bir araç olarak gören düşüncelere kadar eğitim konusunda bir birinden farklı düşünce yapıları bulunmaktadır. Öte yandan bütün eğitim disiplinlerinin merkezi noktalarında değişim ve dönüşüm hedef olmalıdır. Farklılıklar noktasında ise; gerçekleştirilmek istenen bu dönüşümün ne boyutta ve hangi yöntemle gerçekleşeceği açısından ve bu açıdan eğitimin dayandığı temel düşünce ayırt edici bir nitelikte olmaktadır (Batman, 2016: 5-12).

Eğitim, bireylerin sahip olduğu kabiliyetlerinin bilgi, beceri, inanç, düşünce ve değerler olarak davranışlara dönüşmesinde etkin rol üstlenir. İnsan bireysel çabalarıyla sahip olduğu kabiliyetlerini geliştirme ve dönüştürme yeteneğine sahip bir varlık değildir. Onların gelişmesi ve belli bir yönde evrilmesi için eğitime ihtiyacı vardır. Çünkü kabiliyetlerin gelişmesinde eğitim en temel unsurdur. İnsan fitratı gereği sahip olduğu bu yönü ile her zaman için diğer insanların yardımına muhtaçtır. İşte eğitim bu ihtiyacın karşılanması noktasında esas teşkil eder. ”Bu bağlamda eğitimle birey daha önce karşılaşmadığı imkân ve fırsatlarla tanışır. Eğitim öğrenmesinde daima bir yardımcı etmen olarak faydalı olur halde insan hayatı boyunca öğrenmek, geçmişten gelen ve başkalarından edindiği tecrübeleri biriktirmek, onları belli bir sentezden geçirip değerlendirmek, bunun sonucunda onlardan yararlanmak zarurieti içerisinde olan bir canlı varlıktır (Şahinoğlu, 2017: 20).

Eğitim birlikte ortaya çıkan imkânlardan gereği gibi yararlanamayan kişilerin, bu “kaliteli” yaşamın içinde yer alamayacakları yadsınamayacak bir gerçektir. Bireyin daha kaliteli bir yaşama ulaşmasında insanı çok yönlü geliştiren dönüştüren eğitimin, insanın zayıf kalmış yönlerinin çeşitliği ölçüsünde, anlamlarında önemsenecek ölçüde çeşitlilik bulunmaktadır.

Eğitim, beraberinde öğrenmeyi meydana getiren aktif olan bu süreçlerin oluşmasındaki öğelerin belli bir sistem dâhilinde çalışması neticesinde ortaya konan eylemlerdir. Sözü edilen bu davranış tarzlarının kişi bakımından kazanılmasında gösterilen gayretler eğitim olarak nitelendirilmektedir. Eğitim, içinde dinamizm gibi bir etmeni barındıran bir süreç özelliği taşıyor olması, bir bakıma kişi eğitiminin sınırdan hali olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan eğitimi aktif bir faaliyet olduğu için insanın doğumundan başlar ve belli bir nizam içerisinde kişinin son nefesine kadar devam eder. Bu bağlamda, insanla eğitim arasında hiç bitmeyen, çift yönlü, aktif bir ilişkinin varlığından söz edilebilir (Keyifli, 2013: 103-126).

Davranış tarzları üzerindeki yadsınamaz derecedeki büyük etkisi göz önüne alınarak yapılan farklı bir tanıma göre ise eğitim; “kişinin doğuştan sahip olduğu gizil güçlerin ortaya çıkartılarak, bu güçlerin tasvip edilen yönde dönüştürülmesi ve geliştirilmesini içeren süreçtir olarak tarif edilmiştir. Bu tanımda tasvir edildiği üzere eğitim, temelde bir davranış tarzına sahip olma süreci olup bu sürecin insanın terbiye edilmesinde aktif olması için fiili bir kasıt ve istem şartının olması bu sürecin başarılı olması açısından gereklidir. Eğitimin fonksiyonel bir ilişki ağı içerisinde olduğu bilim dallarında da eğitim kavramı hakkında farklı tanımlar bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, eğitim psikolojisi disiplinde eğitim şöyle tanımlanmıştır; kişinin fitratında var olan ortaya çıkarılmamış gizil güçlerin geliştirilmesi, daha kaliteli bir yaşam sağlaması için dönüştürülmesi olarak tanımlanır. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere insanoğlunda eğitilebilecek, değiştirilip dönüştürülebilecek hiç azımsanmayacak kadar özellikler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ilişki içerisinde olduğu sosyoloji bilim dalına göre eğitim; kişinin etkileşim halinde olduğu toplumda bireyin sahip olduğu düşünce ve davranış tarzlarını geliştirdiği süreçlerin birikimidir. Bu bağlamda eğitim insanı toplumsal yaşama hazır hale getiren bütün sosyal süreçlerdir (Şahinoğlu, 2017: 20).

Eğitimin bazı çevrelerde kabul gören diğer anlamı da terbiyedir. Terbiye kelimesi Arap dilinde rab kökünden çoğalmış bir sözcük olup, terim anlamı olarak artmak çoğalmak anlamına gelmektedir. Terbiye bir toplumda doğmuş yetişkin hale gelmiş kuşağın, gelecek olan kuşağa geçmişteki atalarından öğrenip geliştirdikleri inanç, düşünce ve tekniklerini vermesi olarak tanımlanır. Rab sözcüğünün kutsal kitabımızda sahip ve ata anlamlarında kullanılması ve terbiyenin kavramsal yapısında dönüştürme ve geliştirmenin olması terbiye

kavramının diğere çeşitli kavramlar gibi eğitim kavramına denk olarak kullanılmasının yolunu açmıştır.

Esas itibariyle terbiye sözcüğünün kavramsallaşmasının yolunu kutsal kitabımızdaki ayetler dahilinde işlevsel kullanımları açmıştır. Eğitimle eş anlamlı olarak kullanılan terbiye kavramı kutsal kitabımızdaki kullanıldığı anlam bağlamıyla ilişkilendirildiğinde; “Allah’ın yarattığı canlı varlıkları, büyütüp belli bir seviyeye getirmesi ve onları geliştirmesi, aynı zamanda onları süreç içerisinde etkin bir şekilde dönüştürerek insanı kamil noktasına ulaştırılması” demektir.

Kişiler bağlamında kullanıldığında ise terbiye, kulun yüce yaratıcının dünya üzerindeki vekili olarak bu işi üzerine mal etmesi, yani rabbin kulu olan insanın diğere kulları terbiye etmek noktasında belli bir sistem içerisinde faaliyetlerde bulunmasıdır. Terbiye insanın fitratından gelen bir özellik olmadığı gibi eğitim ve öğretim sonucundan sahip olunan bir haldir (Keyifli, 2013: 107).

Eğitim kavramı, 19. Yüzyılın başlarında bilgiyi edinme ve bu bilgiyi gündelik yaşam içerisinde kullanma olarak algılanmıştır. Bu dönemde eğitimde bilgiye ağırlık verilmiştir fakat son zamanlarda bu algı değişerek bilginin yerini bireyin gelişimi almıştır (www.diyansen.org.tr, 2021).

İnsana verilen yetenek ve istidatların bir bütün halinde gelişip dönüşmesi için eğitime kesinlikle çok ihtiyaç vardır. Özetle eğitim, belli bir kişilik istidadından her istediğini gerçekleştiren herhangi bir faaliyet değildir. Terbiye faaliyeti ancak insanın doğumuyla birlikte getirdiği yeteneklerin ve özelliklerin tekâmülüne etki yapar. Terbiye faaliyetinin sahip olduğu tek etki ise, bilhassa genç ve çocuğun çevresini düzeltmektir.

Eğitimin iki farklı yönü bulunmaktadır. Olumlu yönüne baktığımızda bireyin büyümesi, gelişmesi, yetişmesi ve dönüşmesini sağlar. Bunun yanında bireyin kötü karakter sahibi olmasını engelleyemediği için, insanın kötü düşünce ve inanç yapısına mani olamadığı için olumsuz bir tarafı da vardır. İnsanların davranış tarzlarında iyiyi yakalaması için bireyi çoğu kötü olumsuz etkilerden korumalıdır. Bu noktada Ebu Hanife eğitimi; ‘insan karakter ve kişiliğini oluşturan ve yıkan unsurların bilinmesidir.’ diye tanımlamaktadır.”

“Bu itibarla eğitim kavramı konusunda yapılan birbirinden farklı çeşitli tanımlardan hareketle eğitimi; ‘Çevreden gelen etkilerin sistemli bir şekilde düzenli hale getirilmesiyle,

bireyin davranışlarını, düşüncelerini, kişilik yapılarını istenilen şekilde ve istenilen yönde değiştirme ve geliştirme süreci' olarak tanımlayabiliriz. Çevre düzenlenmesinden başlayıp yaşam tarzı, düşünce yapısı ve düşünce şekli olarak sonlanan bu süreç amacına ulaşabilmesi için mutlaka önceden belirlenmiş sistemli bir yapı dahilinde yürütülmelidir (İbiş, 2012).

İnsanoğlunun tarih sahnesine çıkmasıyla başlayıp süre gelen eğitim süreci, toplumdaki yapı bakımından tanzim edilerek, kişinin topluma uyum kazanıp oryantasyonunun kolay hale getirilmesini amaç edinen, daha genel manada bireyde oluşması istenen beklidik değişikliklerin davranış, düşünce ve inanç yapısına yansımaları isteyen bir yönelişle biçimlenmiştir. Eğitim faaliyeti tek yönlü pasif bir işlevsel süreç olmayıp, aktif çok yönlü bir süreç olarak bireyin içinde yaşadığı toplumun istek ve beklentilerini de üstüne alma sorumluluğunu almıştır. Önde gelen yabancı düşünürlerin bazıları, eğitimi birçok açıdan ele almıştır. Örneğin, Durkheim eğitime şöyle bir tanımlama getirmiştir; insanın etrafında var olan fizik ve toplumsal çevrenin birey üzerinde fonksiyonel bir ilişki çerçevesinde meydana getirdiği etkidir. Kant ise eğitimi bireyin çok yönlü olarak geliştirilip değerlendirilerek mükemmelleştirilmesidir. J. S. Mill eğitimi kişinin kendisi ve etrafındaki diğer insanlar için mutluluk aracı olarak tanımlamıştır. Son olarak H. Spencer ve Herbart'a göre eğitim, birey ve topluma daha kaliteli yaşam imkânları sağlayan etkinliklerin tümüdür. Eğitim, bir disiplin ve bilim dalıdır. Eğitim alanını çok çeşitli yönlerden inceleyen disipline eğitim bilimi denir (www.mebilgi.com, 2021).

Eğitim diğer bir manada bireyin çabaları sonucu kazandırdıklarını ifade eder, bazı yerlerde ise eğitim öğrenim karşılığında kullanılmaktadır. Eğitilecek kişilerden oluşan topluluğu kapsayacak bir şekilde kullanılabilirdiği gibi eğitimin vasıtasını ifade edebilecek biçimde de kullanılabilir. Eğitim konusunda çok farklı anlamlar olduğu gibi çok değişik tanımlarda bulunmaktadır. Eğitim, genç nesillerin toplumsal yaşantı içerisinde bulunmaları gereken yerlerini almalarında ve hazırlık yapmalarında ihtiyaç duydukları bilgi, donanım, teknik ve inançların geliştirilmesine yardım etme faaliyetidir. Eğitimin diğer bir tanımına göre ise eğitim, bir kişinin davranış tarzında kendi yaşantısı aracılığıyla ve bilinçli bir şekilde planı değişme oluşturma sürecidir. Eğitim bu unsurların belli bir zaman akımı içinde konumlandığı süreçte meydana gelir. Bundan dolayı şöyle ifade edebiliriz ki, davranış tarzı, yaşantı, gaye ve süreç gibi terimler, eğitimin niteliğinin belirlemede başat

rol oynayan kavramlardır. Bu açıdan baktığımızda eğitime etki eden bu kavramları açıklamak faydalı olacaktır. Davranış: eğitim zaman içerisinde belli bir plan ve program dahilinde eğitim gören kişilerin davranışını değiştirilmesini amaç edinir.

Yaşantı: insan toplumsal yaşama dair davranışlarını yaşantısı aracılığıyla kazanır. Yani istenmeyen eski davranışları çok yönlü eğitim faaliyetleri sonucunda kabul gören istendik davranışlara dönüştürülmesi bireyin yaşantısına dayanır. Eğitimin faaliyetinin meydana gelmesi noktasında kişinin yaşantısı merkezi noktadadır. Amaç: Eğitimin yeni çağdaş sorumluluğu, eğitim gören bireylerin sorunlarının çözülmesine yardım etmektir. İnsanlar, toplumsal yaşam içinde karşılarına çıkan sorunlarına çözüm yolu bulmak, daha kaliteli şartlar içinde yaşamak, sahip olduğu mesleki kariyerinde daha iyi bir pozisyona gelmesi için eğitim gereklidir. Süreç: Sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olan bir varlığın, durumun, ve fikri düşüncenin belli bir plan dahilinde bir amaç doğrultusunda gelişmesini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Erdem, 2007: 23).

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz ki, eğitim, daha sınırlı bir faaliyet olarak ifade edilemeyeceği gibi sadece hayatın belli bir bölümünü içeren ve sadece öğretim işlevinden oluşup son bulan faaliyetten farklı olarak fonksiyonel çift yönlü etkileşim sürecini bünyesinde barındıran daha genel çerçevede kuşatıcı kapsayıcı aktif bir süreçtir. İnsan fitratı gereği eğitebilme ve eğitilebilme yeteneklerine sahip olan birey, hayatının her anında herhangi bir birey, düşünce, olay, durum sayesinde böylesi pozisyonlarda olabilmektedir. Eğitim sadece, çok kapsamlı ve çok boyutlu bir kavram özelliğine sahip olmakla yetinmeyip, bireyin yaşamı boyunca süregelen dinamik planlı bir süreci ifade eder ve bundan dolayı eğitim tanım bakımından çok çeşitli tanımlara sahip aynı zamanda tanımlanması zor olan kavramlar arasında ilk sıralarda yer alır (Başkan, 2018: 20).

Sosyal devlet olmanın gereği olarak sosyal politikaların hayata geçirilmesi ve uygulamaya konulması kamu politikaları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın bu kısmında sosyal politikalar ile ilgili kavramsal bilgilere genel hatlarıyla yer verilecektir.

1.2.1. Eğitimin Felsefi Temelleri

Eğitimin felsefi temelleri aşağıdaki başlıklarda irdelenmiştir.

1.2.1.1. İdealizm

“Ahlaki değerler konusundaki eğitim disiplinine yaklaşımları temel eğitim felsefelerini temel alarak iki çeşit sınıflandırma yapmak mümkündür bunlar; idealist değerler eğitimi ve realist değerler eğitimidir.” Doğadaki her şeyin birey için yaratıldığını ve insanı merkez alarak onun çevresinde döndüğünü savunan sofistlerin bu fikirleri bu konularda bilgi sahibi olma bakımından kıymetli gibi algılansa da her şeye değişebilir bir çerçeveden bakma yöntemleri insanlar arasında oluşan düzenin kaybolmasına neden olmuştur (Tozlu,1997:44).

Bu görüş çerçevesinde en somut disiplinlere ulaşmamız için soyut disiplinlerdeki varlık ve nesnelere belli bir sistem ve plan dahilinde düzenlememiz elzem hale gelmektedir. Bu belli bir düzene sahip hiyerarşik müfredata göre özel disiplinler belli bir sistem dahilinde düzenlenirken daha genel disiplinlere uyumluluğuna bakılır. Sözü ettiğimiz bu özel olmayan genel disiplinler zaman ve mekân kavramlarına bağımlılığı bulunmayan soyut disiplinlerdir. Öte yandan ifade ettiğimiz bu soyut disiplinlerin en önde geleni ise felsefedir. Matematik, tarih edebiyat gibi disiplinler taşıdıkları misyon bakımından müfredat bakımından büyük önem teşkil etmektedir. İdealist felsefeye göre somut disiplinler arasındaki edebiyat, tarih, sanat gibi disiplinler toplumun sahip olduğu kültürü gelecek kuşaklara aktarmada bir aracı oldukları için ve ayrıca bireylerin gelişmelerinde ve dönüşmelerinde kilit rol konumunda olmaları nedeniyle bu disiplinin esas için konularını oluşturmaktadır (Büyükdüvenci,2019:353)

1.2.1.2. Realizm

Realizm felsefi akımı açısından ilk akla gelen ve aynı zamanda bu akımın kurucusu sayılan Aristoteles, eğitim disiplinini bireysel ve toplumsal bağlamda ele alır. Aristoteles bireyi toplumsal bir varlık olarak kabul eder. “Realist düşünürler, okulların sadece diğer kurumların sorumluluklarına almadıkları veya eksik bıraktıkları hizmetleri sunan birimler olduğunu kabul etmezler.” Zekâ için küçük bir dünya olan okullar, uyguladığı müfredat programı açısından da bu yapıya uygun olacak şekilde düzenlenerek ele alınmalıdır. Realist felsefi anlayışta öğrenciye bilgi doğrudan verilmez. Ondaki bilgiyi transfer etmesi talep edilir. Bilgiyi transfer eden öğrenci öğrendiği değer, teknik ve inançları benzer hallerde de kullanmasını idrak etmelidir. Aristoteles’in kurucusu olduğu bu anlayışın ortaya

koyduğu eğitim müfredatı merkezi noktaya daima öğretmeni yerleştirirken, eğitimin temel unsurlarından olan öğrenciyi geri planda tutmuştur (Gültekin,2009:58).

1.2.1.3. Daimicilik (Perennializm)

Daimicilere göre eğitim disiplinin temel amacı, insanoğlunun tabiatına dair açıklama getirmek ve kişinin fitratında var olan doğasına ilişkin daha kapsayıcı ve evrensel özelliklere dayanan sistemli bir eğitim programı var etmektir. İnsanın tabiatı aynı kaldığı sürece bireyin temel eğitim modelleri de değişmeyip aynı kalacaktır. Eğitim kurumunun temel misyonu akıl yetilerini daha üst seviyeye çıkartmaya yardım etmeli, bunun yanında sonsuz ve değişmez kâinat bilgisinin öğrenilmesine vesile olmalıdır. İfade ettiğimiz bu amaçları gerçekleştirme noktasında daimiciler, eğitim faaliyetinin ilk basamağında, temel becerilerin geliştirilip dönüştürmesiyle beraber inanç ve erdeme dair eğitimi de savunurlar. Ortaöğretim seviyesinde ise Batı dünyasına ait pozitif disiplinlerinin okutulması sonucunda ulaşılan daha üst düzey bir programı tavsiye ederler. Geçmişin klasik eserlerinde bireyler daimicilerin günümüzde var olan, ileriki zamanlarda da varlığını koruyacak olan hakikati bulabilirler. Bu bağlamda söyle ifade edebiliriz ki daimicilik, daha üst seviyede bilimsel yeterliliğe sahip belli bir orandaki öğrencilere uygundur. Daimici akımın önde gelenlerinin savlarına göre eğitim programında kapsayıcı ve kalıcı öğeler bulunmalıdır. Diğer taraftan eğitimin amacını geçici olmayan evrensel ilkelere uyum sağlamak olarak açıklamışlardır (Sönmez,2003:54).

Bilginin en başta gelen özelliklerinden biri de değişmez ve kesin olmasıdır bu bağlamda daimiciler, tarihsel serüven içinde hiç değişmeyen olgular üzerinde yoğunlukla durmuşlardır. Sonuç itibariyle eğitimin gayesi de var olan kalıcı sonsuz bilgilere ulaşmaktır.

Bilgi her zaman ve her mekânda kişiden kişiye değişmediği aynı olduğu için, eğitimde bütün topluluklar için değişmez ve farklılık göstermez. Eğitim misyonlarından bir tanesi de kişiyi toplumsal yaşantıya hazır hale getirmektir.

1.2.1.4. Esasicilik

Esasicilik akımında eğitimin temel amacı bireyi bilgi, düşünce ve inancın temel öğeleriyle geliştirip dönüştürmek, eğitimin en önemli kurumu olan okulun misyonu ise insanlık kültürünün nesilden nesile aktarılması işleminin belli bir plan ve sistem dahilinde

devam etmesini sağlamaktır. Esasicilikte öğrencilere ulaşmaları gereken amaçlar öğretilirken, amaçlanan hedefler doğrultusunda eğitimin özü öğrencilere öğretilmelidir. Realizmdeki gibi bu akımın merkezinde de öğretmen vardır aynı zamanda öğretmen, genç ile olgun bireyler arasında köprü vazifesi görmektedir. Öğreten kimse belli bir eğitim süreci sonucunda yanlış olmayan, tutarlı, kesin ve genel bilgiye sahiptir. Diğer taraftan öğrenci fitratı gereği bir bilgiye sahip olmadığı ve henüz düşünce ve zihin yapısının görüş üretme kabiliyetinin gelişmesi noktasında yetersiz kaldığından öğretmenin anlattıklarını dinlemek, idrak etmek, fiili olarak uygulamak zorundadır (Sönmez,2007:72).

1.2.1.5. Natüralizm

Natüralist akım eğitim açısından radikal bir gelişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. Natüralistler diğer akımların tersine öğrenciyi merkeze alırken, öğretmeni geri plana atmışlardır.

Natüralizm, epistemolojik önceliği olan, aynı zamanda nesnel bir yapının dışında bir özelliğe sahip eğitim anlayışına sahiptir. Öte yandan sadece ifade ettiğimiz bu anlayıştan dolayı artık geleneksel eğitim felsefesinden kopuşun başladığı anlaşılmaktadır.

Natüralist akımın çağdaş yenedünya düzenini geçmişin değer ve inançlarından uzak olacak şekilde yönlendirecek ve dizayn edebilecek kişiler yetiştirmek en önemli amacdır. Bu amacı gerçekleştirme sürecinde geçmiş ve toplumun çok etkisi bulunmamaktadır. İnsan fitratı gereği doğuştan kötü olamaz, insan bu düşüncenin tersine iyidir, insanın bu iyi yönünün eğitim faaliyeti sonucunda daha üst bir seviyeye gelebileceğini natüralist akım üst perdeden savunur.

Natüralist akıma göre eğitimin temel işlevi, tabii gelişim ve dönüşüme mani olabilecek bütün engelleri bertaraf etmektir. Bu noktada eğitim gören çocuk, tabii haliyle gelişip gereksinimlerini karşılamış olur. Eğitim sürecindeki zorlama ve baskı eylemleri bırakılmalı, çocuk geçmişin ilkelerinden uzaklaşıp baskı eğitimi değil açıklayıcı eğitim yoluyla amacına yönlendirilmelidir. Eğitim daha kapsamlı bir şekilde bütün çocukların zekâ seviyelerine göre tanzim edilmelidir (Bakır,2007:103-122).

1.2.1.6. Pragmatizm

Pragmatizmde eğitim, birey kendi değer ve ilkelerine uygun ortam oluşturduğunu, bu ortamda bireyin çeşitli yöntem ve teknikler kullanarak lisansı, tekniği ve inançları

kazandığını savunur. Kişileri içinde yaşadıkları topluma alıştıran ve bu oryantasyon sürecinde kişileri geliştirip belli bir olgunluk seviyesine ulaştıran süreçtir eğitim. Pragmatistlere göre eğitim bir yandan geçmişteki bilgi ve kültürü muhafaza ederken, bir yandan da toplumsal süreçte yeni bilgi ve teknik kazanımlarının oluşmasını sağlar (Büyükdüvenci,2019:330).

Eğitimin bu akıma göre evrensel misyonu toplumun geçmişten toplumun kültürel mirasını muhafaza edip, içinde yaşadığı topluma ait kültürel becerilerini, üretim tekniklerini, ilkelerini, geleneklerini gelecek kuşaklara ulaştırmada ki birey prototipini meydana getiren en temel vasıtaadır. Pragmatist düşünürler bakımından eğitimin birincil ve temel gayesi bireyin gerekli bilgiye sahip olması sonucu donanımlı hale gelmesi, bu bağlamda gelecek yaşantısını rasyonel bir şekilde yönlendirmesini sağlayan temel bilgi ve kişilik yapısını kazandırmaktır. Diğer taraftan eğitim disiplinin bu süreç içinde tek görevi yetiştirmektir. Eğitimde zaman içerisinde değişen yaşantılar çerçevesinde var olan bilgileri bulup, bu bağlamda bilgilerin yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir. Neticede istendik pozitif değer ve tecrübeler eğitim faaliyetinde kullanılmak üzere alınırken, negatif istenmeyen gelenek, değer ve tecrübelerin gelecekte kullanılmasının önüne geçilmiştir. Bununla birlikte yaşam serüveni içerisinde sürekli kendimizi yeni ve farklı şeyler bularak kendimizi çeşitli yönlerden geliştiriyorsak pragmatizme göre de eğitim modeli devamlı kendine yeni deneyimler bulmak zorundadır (Gültekin,2009:57).

1.2.1.7.Varoluşculuk

Modern eğitim felsefesini eleştirmek varoluşçu düşünürlerin ilk başlangıç noktasıdır. Varoluşçulara göre şu anki eğitim disiplinleri genelde öğretmen öğrenci ilişkisine dayalı olmasının yanında kişiye dayanmayan ve bireyin sorumluluk almasının önüne geçen bir sistemdir. Bu sistem varoluşçulara göre çoğu yönden pasif kalmış, kapsayıcı olmayan ve bireyi yetiştirmeyi değiştirmeyi hedeflemeyen bir yapıya sahip olduğu için eleştirilmiştir. Öte yandan onlar açısından legal eğitim sistemleri tespit edilirken öncesinde oluşturulmuş insan prototipleri yetiştirmeyi gaye edinir. Bununla birlikte oluşturulan eğitim modelleri birey dışında, grup merkezli bir yapı oluşturmuştur. Yeni oluşan bu grup merkezli eğitim sistemlerinde bireyin gruba bağlı ve ona ait bir öge olarak hareket etmesi bireyin başarısını daha üst seviyeye çıkarmaktadır. Ancak varoluşçu düşünürler bireyin arka plana atılıp grubun yüceltilmesine en üst seviyede tepki

göstermiştir. Bu akıma göre bireyler yaşadıkları toplumsal kalabalıklar içinde bile yalnızdır ve hiç bitmeyen endişeler taşımaktadırlar. Bireyi merkeze almayan eğitim modelleri bireyin eğitim alma gibi birçok özgürlüğünü elinden almaktadır (Sönmez,2019:72).

Modern eğitimciler, önceden belirlenmiş ve şekillendirilmiş hedefleri olan eğitim unsurlarını temel alırlar. Öğretim elemanları belli bir sistem içerisinde sınıflandırılan öğrenim gören öğrencilere göre düzenlenir ve eğitim faaliyetinin temel kurumu olan okullardaki eğitim de bu sıradanlaşan programlar çerçevesinde yürütülür. Eğitim sistemlerindeki bu tek düze yapı bireylerdeki verimlilik, üretkenliği artırmanın aksine bunlara uzak duran toplumsal kontrol mekanizması oluşmasının önünü açarken aynı zamanda birbirine benzer belli kalıpta insan kişilikleri oluşturur (Fidan ve Erden,1998:115).

1.2.1.8. İlerlemecilik

İlerlemeci anlayış, diğer anlayışların aksine eğitime yaşama hazırlık faaliyeti olarak bakmazken, eğitimi yaşamın kendisi olarak algılamaktadır. Rasyonel yaşantı deneyimlerle kazanılan bilgilerin çok farklı yönlerden analiz edilmesidir. Öğrenim gören çocuk seviyesine uygun öğrenme etkinlikleri içerisinde eğitim sürecini sürdürmeli ve olgun insanların hayatlarında meydana gelebilecek problemlerin üstesinden gelebilmeyi öğrenmelidir. Baskıcı öğretim şeklinde sunulan bilgiler çocukta istemsiz bir direnç ve tepki meydana getirir ve seviyesine uygun olmayan ilgisini çekmeyen bilgileri mantığa uygun bulmaz. Bunun yanında bu akımda çocuk eğitimi gerçek yaşam içinde ihtiyaç duyduğu için alır (Sönmez, 2003:57). Birey başkaları baskı ve zorla direttiği için eğitim faaliyetinin içinde yer almaz, kendi istediği için yer alır. Öğrenciye kazandırılması gereken en birincil özellik ve davranış tarzı, öğrenme sürecinin devamlılığının sağlanmasıdır. Toplumun yeni üyesi olan çocuk seviye ve deneyimlerine göre geçmiş gelecek dengesi gözetilerek yetiştirilmelidir. Çocuk sadece bir yönüyle değil bir bütün halinde değerlendirilmelidir. Öğretmenin temel işlevi çocuğa yönünü bulmasında, kişiliğinin oluşmasında rehberlik yapmaktır. Yardımlaşma, dayanışma, işbirliği okulun öğrenciye temel kazanımları olmalıdır. Çünkü temel eğitim kurumları olan okullarda bu öğelerin öğretilmesinin gerekli olmasının nedeni insanın tabii yaşamına uygun olmalarıdır. Bir öğreti ve katı bir ideoloji ışığında öğrenim gören öğrenciler fitratından gelen çoğu gizil güçlerini kaybetmek zorunda

kalabilirler. Bundan dolayı öğrenciler özgür bir ortamda yetiştirilmelidir (Yıldırım, 2015: 28-32).

1.2.2. Eğitimin Amaçları

Eğitim kavramı, çok farklı etkileşimleri içinde barındıran çok fonksiyonlu ve daha kapsayıcı bir süreçtir. Özünü, içinde yaşadığı toplumu ve kâinatı anlamak, tarihi süreç içerisinde kazanılan faydalı ilmi ve tekniği ne şekilde kullanacağını öğrenmek, estetik beğeniye ortaya çıkarmak, tarihi kültürel bilinç ve şuuru geliştirmek manalarında kullanılmaktadır (Kızıltan, 2007: 88). Eğitimin yapılan bütün tanımlarından da anlayacağımız üzere eğitime dair bütün faaliyetlerin kesinlikle bir gayesi vardır. Amaçsız hiçbir şey düşünülemeyeceği gibi, amaçsız eğitim düşünülemez. Amaçlar bir yandan eğitim faaliyetinin bireye katacağı davranış tarzlarını belirlerken, bir yandan da bu davranışların kazanılmasına temel teşkil eden yol, yöntem ve planların belirlenmesine öncülük eder. Bundan dolayı eğitim faaliyetlerinin en başta gelen ve önemli bir bölümünü oluşturan unsuru eğitimin amaçlarıdır. Bu noktada şunu ifade edebiliriz ki, soyut olan amaçlar hedeflerle somut hale gelir. Dolayısıyla eğitimin beraberinde getireceği amaçlar, amaçların oluşmasına etki yapacak hedefler dizgesinden bahsetmek mümkün olmaktadır. Eğitimin en başta gelen en önemli temel hedefi, insanın fitratında var olan gizli kalmış yetenek ve kabiliyetlerini en üst seviyeye çıkarıncaya kadar mücadele edip, bireyi içinde yaşadığı toplum ve çağın gereklerini karşılayabilecek seviyelere ulaştırmaktır. Öte yandan insanların içinde yaşadığı dünyayı daha ileriye götürebilecek gelişim ve dönüşümleri sağlayabilecek faydalı bilgileri onların hizmetine sunmakta eğitimin vazgeçilmez hedefleri arasında yerini almaktadır. Kişiyi fiziki, maddi ve manevi bakımdan olgunlaştırmak, yükseltmek ve bunları yaparken de belli bir sinerji içerisinde gerçekleştirmektir. Zira birey, önce maddi gelişimini sağlayıp daha sonrasında manevi gelişimini sağlamayı hedeflemez, gelişim faaliyetini eğitim öncülüğünde belli bir sistem ve bütünlük dahilinde devam ettirir. İnsan toplumda yaşayıp kendini soyutlayamadığı için psiko-sosyal bir varlıktır. Bundan dolayı gereksinim ve kabiliyetlerini, tekniklerini, düşüncelerini, inançlarını geliştirmek ve dönüştürmek noktasında bir toplum içinde hayatını sürdürür (Bilgin, 1981: 470).

Birey içinde hayatını devam ettirdiği toplumu etkilerken, bir yandan da o toplumdaki etkilenir, bu aktif etkileşim sürecinde ilkelerini, davranış tarzlarını, değer yargılarını, toplumun sahip olduğu kültürü iki farklı yöntemle (formel ya da informel)

şekilde öğrenir. Öte taraftan bunu yaparken de aynı zamanda etkileşim halinde olduğu o kültüre azımsanmayacak katkılarda bulunur. Gereksinim, davranış, fikri yapı ve üretim tekniklerini toplumun kültürü doğrultusunda yönlendirir. Eğitim faaliyeti bu süreçte kişileri yaşantısı boyunca karşılaşacağı sorunların üstesinden gelebilen, teknik ve düşünsel anlamda yeni ve farklı değerlerin oluşmasına öncülük eden, içinde yaşadığı toplumun daha çağdaş seviyelere çıkması için çalışmaya sevk eden kişiler yetiştirme rolünü sorumluluğuna alır. Bununla birlikte benzer toplum içinde hayatını sürdüren, tek ve benzer söylemlerin aksine farklı düşünce ve davranış tarzları içinde olan, çeşitli kültür ve inanç yapılarına sahi bireylerin aynı toplumun bünyesinde bir bütün halinde ve dayanışmacı, yardımlaşmacı bir felsefeyle yaşayabilmelerini sağlamakta eğitimin temel hedefleri içerisinde yer almaktadır. Zira dünya üzerindeki bütün toplumlar teknolojik modern yaşama adım atmakla birlikte homojen toplum özelliğini kaybedip heterojen bir topluma dönüşmüş aynı zamanda gelişme ve değişime kapalı toplumdan etkileşim faaliyetinin fazla olduğu açık toplum haline dönüşmüştür. Birçok devlet, vatandaşları içerisinde kültürlerin, inanç yapılarının, geleneklerin, toplumsal değerlerin çok çeşitlenip farklılaştığını benzerliğin azalıp çoğulculuğun zaman içerisinde üst seviyelere çıktığını fark etmişlerdir. Bu durum beraberinde şu soruların cevaplanmasını elzem hale gelmesine neden olmuştur: “Oluşan bu farklılıklar noktasında eğitimin daha etkili ve verimli olmasını hangi politikalar sağlar? ”. “Toplumsal alanlarımızda oluşan çeşitlik ve farklılıkla, toplumsal bir ayrışma ve çözülme olmadan nasıl bütün halinde yaşayabiliriz? Bu sorulara cevap ararken aslında ilgilenilmesi gereken daha önemli bir sorun karşımızda bulunuyor; aynı mekân içerisinde ayrışmadan yaşamının formülü nedir? (Öncel, 2013: 15) . Diğer taraftan azınlıkta kalan gruplar, daha baskın, güç ve üstünlük sahibi diğer grubun diğerini zor kullanarak baskıyla dikta etmesi, kendi değer, inanç, düşünce ve kültürünü cebir ve zor kullanarak onlara benimsetme çabasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Böyle bir kabul edilemez uygulama insanın yaratılış fitratına uygun olmadığı gibi, insanın doğuştan gelen doğal hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı toplum içinde hakim olan huzur ve barış yerini kavga, karmaşa, terör ve ayrışma bırakmaktadır. Oysa asıl olan toplum içindeki farklılıklar ayrışmaya zemin hazırlamamalı, aksine bu farklılıklar toplumsal kültüre bir zenginlik katıp birlik ve beraberliğin artmasına vesile olmalıdır (Güneş, 2005: 89-102). Kesinlikle ulaştığımız bu noktada etkisi bakımından en güçlü çözüm maneviyatı güçlendirmek ve kutsala geri dönüş faaliyetlerine ağırlık vermektir. Bu

bağlamda çalışmaların etkili ve verimli olması, bireylerin öz kültür ve inançlarını öğrendikten sonra toplumdaki diğer kültür ve inançları öğrenmelerine bağlıdır. Bunun yanında yapılması gereken diğer bir husus toplumdaki diğer grupların kültür ve dinine saygı duymaktır. Çoğulculuğun en üst seviyede olduğu heterojen toplumlarda kültürler veya dinler arası eğitimin temel misyonu saymış olduğumuz bu amaçları gerçekleştirmek olmalıdır (Önder, 1997: 56). Bundan dolayı pedagoglar, teologlar, kendi düşünce, değer yargıları, ilkelerine ve inançlarına özgün eğitim anlayışları oluşturmamalı, aksine bir birlerinin düşünce, kültür, gelenek yapılarını incelemeli ve öğrenmeli, bu doğrultuda toplumdaki bireyler arasında saygıyı, güveni, barışı, hoşgörüyü arttıracak, kültürel değerleri daha ileri seviyelere taşıyacak ortak eğitim modelleri oluşturulmalıdır. Zira günümüzde toplumlararası daha da artmış olan tahammülsüzlük, kavga, saygısızlık, değer tanımazlığın azaltılması istendik davranış tarzlarının oluşturulması sadece eğitim sayesinde mümkün olacaktır. Eğitimin kâinatı kuşatan hedeflerine ulaşabilmesi için dinin desteğine her zaman gereksinimi olacaktır. Sağlıklı bir din anlayışı beraberinde eğitimi daha etkili, verimli, kapsayıcı kılacaktır, aynı zamanda eğitimin amaçlarını evrensel boyuta taşıyacaktır (Kızıltan, 2007: 91).

1.2.3. Eğitim Modelleri

Eğitim modellerine aşağıdaki başlıklarda yer verilmiştir.

1.2.3.1. Örgün Eğitim Modeli

Örgün eğitim sisteminin yapı ve işleyişini bilmek daha kapsamlı olan yaygın eğitim alanında ortaya çıkacak olan problemlerinin tespit ve çözümünde kıyaslama seçeneği oluşturacaktır. Bu noktada kavramlar konusunda tanımlara göz atmakta yarar vardır. Belirli seviye ve yaş gruplarındaki kişilere belli bir amaç doğrultusunda hazırlanmış programlarla eğitim kurumu altında sistemli bir şekilde yapılan eğitimidir. Örgün eğitim dahiline genel olarak bütün eğitim kurumlarında eğitimler girer (www.osym.gov.tr, 2021).

Örgün eğitim eğitimin temel kurumu olan okullar aracılığıyla ifa edilir, okullarda verilen bu eğitim belli bir sistem ve plan dahilinde olur. Her okulun kademesi ve bir amaç doğrultusunda hazırlanmış programında farklı bir disiplin anlayışıyla düzenlenir, öyle ki temel eğitim kurumları arasındaki fark bu birimlerde uygulanan programlardaki farktır (Sönmez,2019:7).

Örgün eğitimin temel gayesi; belli nitelik ve özellikleri bireye kazandırarak, araştırma, geliştirme ve davranışları itibariyle bilimsel veriler konusunda analiz yapabilen, değerlendirmeler yapabilen, bunları günlük yaşantı içerisinde kullanabilen yeni üretim tekniklerin ortaya koyabilen bireyler yetiştirmektir. Bireyin yaşadığı çevre konusunda verilmesi gereken bilgiler örgün eğitimin farklı bir boyutunu teşkil etmektedir. Bireyin yaşanabilir sağlığa elverişli bir tabiat ve toplumda hayatını sürdürmesinin bir hak olduğu kadar aynı zaman da bireysel ve toplumsal çevrenin oluşturulması ve düzenli bir şekilde planlanmasının da bu bakımdan bir vazife olduğunu kavramakta örgün eğitim noktasında verilmesi gereken eğitimin olmazsa olmaz kaidesidir (Öter 2003).

Örgün eğitim faaliyetinin sürdürüldüğü kurumlarda eğitim alan öğrencilerin belli bir plan ve düzen dahilinde, kurumun belirlediği sırayı takip etmesi elzemdir. İzlenecek bu sıra sınıf sistemiyle belli bir düzen içerisine dahil edilmiştir. Ön şart niteliğindeki bir eğitim kurumundaki sınıfı başarıyla tamamlayamayan öğrenci bir üst eğitim kademesine devam edemez, aynı sınıftaki eğitimi tekrar almak zorundadır. Sonuç itibariyle örgün eğitim devamlılık gerektiren bir eğitim sürecini gerektirir (İkiz, 2010: 4).

1.2.3.2. Yaygın Eğitim Modeli

Yaygın eğitimin taşıdığı misyon örgün eğitimin eksik bıraktığı unsurları tamamlamak ve milli kalkınma çabası doğrultusunda yönlendirmeler yapmaktır. Yaygın eğitim, yalnızca bireylerin hayatlarına yön vermelerini sağlamaz aynı zamanda yaşam tarzlarını, düşünce ve inanç yapılarını, beceri ve üretim tekniklerini zirveye taşımaları için gerekli olan bilgilerin ve tekniklerin bireylere kazanılmasını hedefler.

Çünkü yaşam seviyesinin yükselmesinin veya hayat standardının mükemmelleştirilmesinin tek yolu ekonomik şartların iyileştirilmesi değildir. Yaygın eğitim örgün eğitim dışında öğrenme faaliyetine karşılıklı olarak öğretmen ve öğrencinin bilinçli olarak dahil olduğu sistemli, düzenli ve planlı bir eğitimidir. Bu yönüyle, belli bir plan ve sistem temelinde yürütülen örgün eğitimden hiçbir farkı bulunmamaktadır. Yaygın eğitimde baskıcı öğretimin, belli bir kalıp içine oturtulmuş imtihanların, özgür düşünmeyi engelleyen, sert eğitim usullerinin yeri yoktur (Gültekin,2009:165).

Örgün eğitimin bütünleyicisi konumundaki yaygın eğitim faaliyetleri ülkemizde çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.” Devletin bu çeşitli kurumları

arasından Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın yürüttüğü bazı din eğitim programları yaygın eğitim faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Yaygın eğitim, daha geniş bir kitleye hizmet veren ve örgün eğitim faaliyetinin dışında tertiplenen formel eğitim faaliyetlerinin genelini kapsar. Öte yandan yaygın eğitimde herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Bundan dolayı yaygın eğitim faaliyeti her seviye ve yaştaki bireyler için düzenlenebilir.

Toplumun üyesi olan kişilerin daha üretken, etkin ve verimli bir birey olabilmesi, özünü çeşitli yönlerden geliştirmesi, mesleki kariyerinde ileri bir seviyeye ulaşabilmesi için tek başına örgün eğitim faaliyeti kapsamında kazanılan teknik, bilgi ve tutumlar yeterli olmamaktadır. Teknik ve bilim noktasındaki önüne geçilemez hızlı değişim ve dönüşümler bu eğitim kurumlarında sunulan bilgilerin kısa zaman içerisinde etkisiz hale gelmesine neden olmaktadır (Özgen,1987:90).

Yaygın eğitim bireyleri devamlı bir değişim ve dönüşüm içerisine sevk ederek, üyesi olduğu toplumun gelişim sürecinde meydana gelen yeni hal ve durumlara uyumlu beceri ve teknikleri geliştirmek aynı zamanda bunu yaparken örgün eğitimin noksanlıklarının ortadan kaldırmak önem arz etmektedir. Bununla birlikte örgün eğitim faaliyetine çeşitli nedenlerle devam edemeyen bireylerde daha esnek eğitim süreleri olan yaygın eğitim etkinliklerine dahil olarak eksik kalan eğitim süreçlerini tamamlayabilirler. Bunun sonucunda meslek edinebilirler ve mesleki kariyerlerini daha üst seviyelere taşıyabilirler.

Toplumun bütün üyelerine hiçbir kriter ayrımı yapılmaksızın, öğrenim isteği olan bireylere herkese sunulan olanakların aynısının sunulması gerekmektedir. Günümüzde eğitim faaliyetlerinin yoğunluğu temel eğitim kurumu olan örgün eğitim kurumlarından, günlük yaşantı içerisindeki örgün olmayan eğitime ve eğitim kurumlarının dışında hayat boyu eğitim birimlerine doğru kayma meyli artış göstermektedir.

Gözlendiği üzere kişinin yaşamın her anında, her yaş ve seviyede eğitime ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlar bazen toplumdaki statüsünün gerektirdiği faaliyetleri ifa edebilmesi noktasında gerekli olduğu gibi bazen de kariyer noktasında gerekmektedir.

Eğitim konusunda yetkili temel kurum olan Milli Eğitim Temel Kanununa göre yaygın eğitim faaliyetinin temel amaç ve görevleri şunlardır: yaygın eğitim faaliyetinin hususi hedefi milli eğitimin daha kapsamlı hedeflerine ve ana prensiplerine uyumlu olarak,

örgün eğitim sistemi içine daha önceden hiç dahil olmamış veya örgün eğitimin her hangi bir merhalesinde yer alan ve kendisini çeşitli yönlerden geliştirip dönüştürmek isteyen bireylere örgün eğitim faaliyetlerinden farklı olarak şu görevler yüklenmiştir (İkiz,2010:5):

- Sürekli bir eğitim faaliyetinin içerisinde bireyin okuma yazma ve eğitime dair eksikliklerini tamamlamak için bireylere çeşitli imkânlar sunmak.
- Zamanın getirdiği teknik, bilimsel, sosyo-kültürel değişim ve gelişimlere bireylerin daha kolay uyum sağlamaları için onlara eğitim fırsatları sunmak.
- Bireylere milli kültürümüzü öğretirken aynı zamanda milli zenginliğimiz olan kültürümüzü koruyacak ve geliştirecek özellikte bir eğitim sistemini uygulamak.
- Birlikte yaşama, işbirliği, yardımlaşma, toplumsal aidiyet ve örgütlenme alışkanlıkları kazandırmak.
- Ekonomik olarak belli bir seviyeye ulaşmak için gerekli olan bilgi, donanım, üretim teknik ve becerilerini benimsetmek.
- Rasyonel bir birey olarak boş zamanları daha verimli kullanma alışkanlıkları kazandırmak.
- Belirli zamanlı ve aşamalı eğitim faaliyeti uygulayarak iktisadi dönüşümleri ve gelişimleri sağlayıcı imkânlar sunmak.
- Çeşitli meslekleri ifa eden bireyleri hizmet içi eğitim faaliyetleriyle yaptığı iş konusunda daha donanımlı bir birey haline getirmek için gerekli olan bilgi ve becerileri kazandırmaktır..

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI

Çalışmanın bundan önceki kısımlarında, din, din eğitimi ve din eğitimi politikalarına yönelik konulara değinilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, Türkiye’de din eğitimi politikaları irdelenmektedir.

2.1. Kamu Politikası Uygulama Alanı Olarak Din Eğitimi Politikaları

Bu kısımda din eğitim politikaları kamu politikası çerçevesinde değerlendirilmektedir.

2.1.1.Politika Kavramı

Tarihi süreç içerisinde politika kavramını çok sayıda çeşitli tanımlar atfedilmiştir. Türk Dil’inde “politika”, “siyaset”, “siyasa” ” gibi birçok biçimde aktif kullanılan kelimelere karşılık birçok yabancı dillerde çok az kelimeler politika kavramına denk olarak kullanılmaktadır. Bu kelimeler içinden örnek vermek gerekirse; ilki , “politics” sözcüğüdür daha kapsayıcı bir siyasi faaliyeti adlandırmak için kullanılmaktadır. Diğer ise “policy” kelimesi olup, daha dar anlamda izlenen yol ve tarz manalarına gelmektedir. Politika iktidar tarafından devlet işlerini tanzim etme ve işlevsel hale getirme sanatı olarak tanımlanırken diğer bir tanımda bu kavram genel ifadeyle bir siyasi oluşumun güç mücadelesi, yönetime gelme çabası veya birey yada topluluğun amacına ulaşmak için izlediği süreci ifade eder (Koçak ve Alkan, 1999: 1089) . Siyasi konuda uzman olan Karl Frederic’in tanımı şöyledir; politika veya siyaset belli bir hedefe ulaşmak noktasında insanların, toplulukların ve siyasi güçlerin önlerine çıkan sorunları aşmak ve krizleri fırsata çevirmek için izledikleri hareket tarzı ve bu gayretleri yönetme çabasıdır.

Politika, devletin bütün mekanizmalarının işleyişiyle ilgili faaliyetlerin genelidir. Devletin zaman içerisinde bütün organlarıyla birlikte değişim ve dönüşüme ayak uydurabilmesinde politika önemli bir yer tutar (Demiray, 1980: 723). Politika herhangi bir yönetimde, yönetici veya iktidarların belli bir sorunsal hakkında ortaya koydukları düşüncelerin bütünüdür. Politika ile devlet yöneticileri çoğu sorunları savaştan masada çözüme kavuşturmuşlardır. Politika, bir devletin süreç içerisinde yönünü ve değişim rotasını belirleyen en büyük etmendir (Çağbayır, 2007: 3878). Politika, ülkenin her türlü tehlikeye karşı güvence altına alınmasıdır. Bu bağlamda ülkede yaşayan halkın ve gelecek nesillerin daha huzurlu ve güvenilir bir ortamda yaşamasını politika garanti altına

almaktadır. Politika ile yöneticiler dünya üzerinde tıkanan süreçleri çözüme kavuştururken, aynı zamanda dünya barışının daha geniş bir coğrafyaya yayılmasını sağlamaktadır (Doğan, 2001: 1343). TDK ya göre ise politika, iktidarların dönemsel evrelerde devlete dair işleri düzenli bir şekilde yürütme yetenekleridir (Türk Dil Kurumu, 2009: 1618). Politika noktasında yapılan bir diğer tanım ise; bir sorunun nasıl çözüleceği, bir programın nasıl işlevsel hale getirileceği, bir amaca hangi yol ve yöntemleri izleyerek ulaşılabileceği ile ilgili bir dizi uygulama ve çözüm paketlerini içerisinde barındıran aktif bir süreçtir (Demir ve Acar, 2005: 333). Politika memleketi, yöneticilerin belli bir nizam içerisinde yönetebilmesi için izlediği dengeli yol ve yöntemdir (Altay, 1983: 362). Politika iktidarların faaliyetlerinin ve uygulamalarının daha işlevsel hale getirilebilmesi için hükümetlerin kullandığı araçların bütünüdür (Arda, 2003: 492).

Diğer bir siyasi bilimci Hill, politika kavramının bazı özelliklerini daha öne çıkararak özel bir tanım geliştirmiştir. Yapılan tanıma göre; politika karmaşık bir kararlar ağının birleşimidir ve uzun bir süreç içerisinde gerçekleştirilen çok çeşitli faaliyetleri içerir. Politika pasif bir kavram değildir, an be an değişebilen dinamik bir yapıya sahiptir. Politika hem zaman hem de toplum içerisindeki değişime ayak uydurmak zorundadır. Politika izlenen merhalelerin gelişimi sonucunda oluşur (Demirhan, 2011: 8).

Siyasi otoritenin dönemsel bazdaki faaliyet planları bir dizi uygulamaların birleşiminden oluşmaktadır. İfade ettiğimiz bu uygulamaların oluşturulmasından belli bir sistem ve yöntemin izleneceğine dair yasal yaptırımlar ile donatılmış bununla birlikte belli bir düzene bağlanmış tercih ve kararların tayin edildiği bir bütünlüğü belirtmektedir (Erkol, 2014: 58). Bir devletin izlediği din eğitim politikasını çeşitli yönleriyle açıklamak aslında din eğitim politikasını da bünyesinde barındıran ve ondan daha geniş bir çerçeveye sahip olan politika kavramının açıklanmasıyla mümkün olacaktır.

Politika, genel kabul görmüş ifadeyle; siyasi otoritenin toplumun genelini alakadar eden konularda kararların verilmesi manasına gelmektedir. Esasında bu bir manada da işleri belli bir program dahilinde yoluna koymak veya işlerin işleyişinde düzeni bozmak kabiliyeti şeklinde anlamlandırılan siyasal mekanizmanın çıktıları manasına gelmektedir. Sözünü ettiğimiz bu çıktılar birey ve toplum üzerindeki bütün etkileri zaman içerisinde ortaya çıkmaktadır.

İlk zamanlar da toplumun geneli tarafından da onay alıp arzu edilen bu durumlar zaman içerisinde olumlu veya olumsuz sonuçlarda oluşturabilmektedir. Bundan dolayı politika tek taraflı oluşturulmamalı bireylerin de katılımını sağlayan aktif bir süreç haline getirilmelidir. Netice itibariyle politika birey ve karar verici otorite arasındaki çift yönlü ilişkiyi kapsayan dinamik bir süreç olma özelliğini taşımaktadır. Politika kavramının tam olarak açıklanabilmesi için hem onun nasıl oluşturulduğunun hem de muhatabı olan toplum ve bireyler üzerinde bıraktığı etkinin iyi bilinmesi gerekir.

Politika bir süreç olarak dört merhalesi olan bir işlem basamağıdır. Politikayı oluşturan bu dört işlem basamağını şu şekilde sıralayabiliriz; birinci basamak inisiyatifte bulunmak, ikinci basamak formüleştirmek, üçüncü basamak uygulamak, son basamak ise uygulamaları değerlendirmektir.

İnisiyatifi tespit etmek denince çok çeşitli aksaklıklar arasından belli bir ölçüye göre sorunların tanımlanması sonucu siyasi gündemin şekillendirilmesi düşüncesi akla gelmektedir. Bu durum genellikle toplumda gündelik yaşam sürecinde oluşan eksiklik ve aksaklıkların konusu olduğu için siyasi otoritenin ilgi alanına girmektedir. En aktif basamak olan formüle ediş basamağı içerisinde barındırdığı aktivitelerle dinamik bir yapıya dönüşmektedir. Çünkü bu basamakta belli bir sorun, tartışıldıktan, analiz edildikten ve değerlendirildikten sonra bir politika önerisi şeklini almaktadır. Görüldüğü üzere bu merhalelerden sonra politika insanların beklentilerinden çok farklı sonuçlar biçiminde faaliyetlere dönüşebilmektedir. Politika faaliyeti işlevsel hale geldikten sonra, bu eylemlerin başarılı olup olmadığını anlamak için değerlendirme aşamasına geçilmektedir. Son aşama olan değerlendirme süreci politikayı yeniden biçimlendirecek geri-besleme sürecini oluşturmaktadır. Sonuç itibariyle siyasi otorite kamusal yönetim yeteneğini devamlı hale getirecektir(Erkol, 2014: 59).

2.1.2.Kamu Politikası Kavramı

Politika geniş kapsamlı bir kavram olma özelliğine sahiptir. Genel kabul gören “politika/siyasa” tanımları çerçevesinde özel ve devlete ait kamu kurumlarıyla alakalı politikalara “kamu politikası” denilmektedir. Politikanın kapsamı içerisindeki diğer politikalardan kamu politikasını ayıran temel fark, bu politikanın devletin yasal makamları tarafından oluşturulup, uygulanıyor olmasıdır. Anderson’un görüşüne göre, kamu politikasını yetki ve görevleri kanunla belirlenmiş kamu kurum ve kuruluşlarının herhangi

bir kamusal hizmet konusundaki planlama ve faaliyet kararları meydana getirmektedir. Kamu politikası tercih bakımından “yapma” ya da “yapmama” kararı olarak ortaya çıkabilir. Buna göre geniş bir perspektifle bakıldığında kamu politikası, siyasi otoritenin çevresindeki aktörlerle bağımlı ifade etmektedir. Kamu politikalarını oluşturan ve uygulayan güçler genellikle siyasi iktidarlar ve bürokrasi çalışanlarıdır. Çoğu dönemlerde ve coğrafyalarda siyasi iktidar olmadan da kamusal politikalar da oluşturulmuştur fakat kamusal politika oluşturmada ve uygulamada siyasi otorite vazgeçilmez bir unsurdur (Erkol, 2014: 59).

Bazı yazar ve siyasi düşünürler göre politika; sadece bir karar verme faaliyetinden çok geniş bir yelpazeyi kapsayan süreçtir. Politika ve yönetim faaliyetleri çoğu alanlarda keşimlenmektedir ve istekler kadar eylemleri de kapsar. Sonuçlar bakımından zaman zaman tahmin edilemeyen olumsuzluklar ortaya çıkarabilir ve devlet kurumları için hassas bir konumda yer alır.

Kamu politikaları devlet kurumları, özel sektör kuruluşları, kişiler, sanat ve medya aktörleri, arasındaki güç ve menfaat mücadelesi sonucu ortaya çıkmakta ve bu sonuca göre biçimlenmektedir. Bu aktörler arası güç ve çıkar çatışmaları, beraberinde adil olmayan ve eşitlikten uzak bir kamu politikalarının oluşmasına neden olur. Sözünü ettiğimiz bu gruplar içindeki mücadele ve çatışmalar kamu politikalarının hangi yönde biçimleneceğini belirler.

Kamu politikalarının şekillenmesinde önemli birer unsur olan aktörleri sınıflandırmak gerekirse; kamu politikasının oluşmasında baş aktör diyebileceğimiz yasal otoriteden güç alan politika yapıcılar vardır. Denilebilir ki bunların kamu politikasının oluşmasında etkisi yasalardan aldıkları güçten dolayı öteki aktörlere göre daha büyüktür. Siyasi ve bürokratik aktörler arasından resmi politika aktörlerine örnek verecek olursak; cumhurbaşkanı, bakanlar, milletvekilleri, danışmanlar ve müsteşarlar yer alır. STK, medya, birey, vakıflar, dernekler resmi olmayan ve resmi aktörlere göre etkisi daha küçük olan aktörlerdir (Gül, 2015:15).

Kamu Politikalarının belirlenmesinde etkili olan unsurları açıklayan yaklaşımlar şunlardır: Çoğulculuk: demokratik bir yaklaşım temelinde toplumdaki tek bir grubun değil herkesin eşit oylarla oluşturduğu kamu politikasını savunan modeldir. Çünkü bu anlayışa göre güç birey ve toplumlar arasında adil olarak dağıtılmıştır ve oluşturulan kamu politikası da toplumun her kesiminin eşit katılımıyla oluşur. Kamu Tercihi Yaklaşımı:

Kamu politikasının oluşumunun temelinde toplumdan gelen istekler vardır. Seçkinlik: ülke sınırları içerisindeki elit tabakanın kamu politikalarını belirlediği bu anlayışta demokratik bir eşitlik anlayışı yoktur.

Demirci ve Çevik'e göre kamu politikasının aşamaları şöyledir; politikayla ilgili problemin tespit edilmesi (politikanın hedeflerinin oluşturulması ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi), oluşturulan amaca yönelik politikanın bir sistem ve düzen dahilinde fiili olarak uygulanması ve analiz edilmesi, ve son olarak politikanın verimli olup olmadığını, muhataplarının isteklerini karşılayıp karşılamadığını belirlemek için geri dönüşüm aşamasıyla kamu politikası tamamlanmış olur. Kamu Politikası bilimsel, rasyonel, mesleki ve siyasi sebeplerden dolayı inceleme ve analiz işlemine tabi tutulur (Erkol, 2014: 60).

2.1.3.Eğitim Politikası

Eğitim politikaları, tarihi süreç içerisinde eğitim faktörüne yüklenen misyon bazında, planlanan hedeflere ulaşmak için düzenlenmektedir. Bundan dolayı politikaların belirlenmesinde hakim olan kudret tarafından eğitim sisteminin kapsamında olan örgütlerin ne tür hedefler doğrultusunda şekillendirildiğini ve işlevsellik kazandırıldığını ortaya koymak, bu hedeflerin analiz ve değerlendirme süreci sonucunda ne kadarının gerçekleştirildiğini belirleyebilmek noktasında eğitim politikalarının belli bir süzgeçten geçmesi, sentezlenmesi önem arz etmektedir. Eğitim politikaları, eğitim sisteminin tamamındaki gelişim ve dönüşüme denk olarak içinde bulunan siyasi ve politik ortamın şartlarına göre, eğitim birimlerinin yasal çerçeve içinde kuruluşu, oluşumu, faaliyeti, zamansal süreç içerisindeki hedefleri, sermayesi ve finansmanı, çalışanların kanunlar tarafından belirlenmiş hakları, kaidelerin belirlenmesi amacıyla işlevsellik kazanıp uygulanmıştır. Eğitim politikaları, eğitim sistemi ve planları, eğitim faaliyetinin yönetimi, dönemsel bazda eğitime ayrılan finanse edilen kaynaklar, bu kaynakların birim ve şubeler arasında adil bir şekilde dağılımı ve kamusal yönetimle alakalıdır (Aypay, 2015: 27).

Balcı (2005), eğitim politikasını şu şekilde tanımlamıştır: Planlı ve bir sisteme sahip kapsamlı bir eğitim sisteminin eğitim birim ve oluşumlarının hedeflerine ulaşmasını sağlamak noktasında tayin edilecek karar ve uygulamalara önderlik veya kılavuzluk eden prensiplerin ve ilkelerin birleşimidir. Öte taraftan devletlerin eğitim politikaları, devlet

kurum veya işletmelerini ne şekil bir hayat tarzı ve üretim dahilinde yönetilişlerine göre biçimlenmektedir (Aydoğanoglu, 2003, 128).

“Eğitim politikası, zamanın etkilerini bünyesinde barındıran, günün ve geleceğin ihtiyaçlarına bütün sistem ve uygulamalarıyla karşılık verebilen, aynı zamanda zaman içerisinde oluşabilecek algıları da değerleri içinde sentezleyen milli bir proje oluşumudur”(Tozar, 2010: 16-19).

Eğitim politikaları, eğitime dair bütün faaliyet ve müfredata yönelik beklendik hedeflere ulaşılmasını gözetten ülkü ve ilkeler bütünüdür (Göktaş, 2017: 11). Eğitim politikasının vasıflarını ifade ederken; bilimselliğin eğitim politikasının her aşamasında vazgeçilmez bir argüman olduğu, bu politikaların genelde nesnel, değişime ayak uydurabilme, katı sert yapısının olmaması, katılımcı, demokratik eğilime sahip olma ve son olarak da politikaların oluşturulması ve uygulanmasında yerel ve evrensel değerlerin dikkate alınması gibi özelliklerine değinmekte yarar olacaktır. Ayrıca eğitim politikalarının yapıları dinamik ve güncel olması bununla birlikte hayatın gerçekleri doğrultusunda reel bir sistem üzerine kurulması da dikkat edilmesi gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Öte yandan toplumun ortak kültürel değerlerini ilke ve uygulamaları içinde sentezleyen, ancak bunun yanında ülkenin ve coğrafyanın ihtiyaçlarını karşılama ve uluslararası sözleşmeleri dikkate alma noktasında duyarlı olan bir politika oluşturulmalıdır (Tozar, 2010: 16-19).

Eğitim politikalarının temelleri genelde eğitim birimlerinin bütün süreç uygulamalarının her aşmasında belirlenir. Ancak eğitim sistemi içinde olan bütün kurumlarda oluşturulan politikalar, eğitim politikası olarak kabul edilmez. Çünkü bu politikalar gerek mevzuat, gerekse esas ve içerik bakımından yeterli düzeyde olmamaktadır. Eğitim politikalarının vazgeçilmez ilkeleri; rasyonellik, yapıcılık, geliştiricilik, sürdürülebilirlik, gerçekçiliktir. Bir coğrafi bölgenin sınırları içinde uygulanan eğitim politikasını, toplumsal değişim ve gelişimden, toplumda oluşan siyasi yapıdan, bununla birlikte bireyler arasında hakim olan ideolojik düşünce yapısından bağımsız düşünmek imkansızdır. Bundan dolayı herhangi bir alanda yönetimin tayin ettiği politika, uygulanan bu politikayı oluşturacak ve eylemleştirecek siyasi gücün yapısı ve hakim olan yapıdan ötürü tercih ettiği usul ve yöntemlerin birleşiminden oluşmaktadır.

Bununla birlikte bütün eğitim sistemlerinin ülke içinde uygulanan siyasi ortamlardan etkileneceği yadsınamaz bir gerçektir (Göktaş, 2017: 11).

2.1.3.1.Eğitim Politikasının Etkileri

Eğitim politikalarını oluşturmak, analiz etmek, uygulamak ve sürdürülebilir kılmak zaman süreci içerisinde en güç eylemlerden bir tanesi olagelmıştır. Bu politikalarla ilgili ortaya çıkan temel güçlükler şu unsurlardan kaynaklanmaktadır (Tozar, 2010: 16-19):

- Eğitim politikaları toplumsal ve kişisel hayatları çok yönlü olarak doğrudan etkiler: Örneğin son zamanlarda kamusal bir sorun haline gelen yükseköğretim mezunu öğrencilerinin karşılaştıkları katsayı problemi, yalnızca bireyleri ve toplumsal yaşantıları etkilemektedir. Bunun yanında sosyal çevre içindeki birçok grup ve oluşumları da dolaylı olarak etkilemektedir.
- Sosyal yaşantılar eğitim politikalarından dolaysız olarak etkilenir: ÖSYM'nin düzenlediği üniversite sınavlarına girişte ortaya çıkan katsayı problemi daha yakın zamanda çözülebilmiştir.
- Eğitim politikalarında meydana gelen değişimler ve dönüşümler çeşitli öğeler üzerinde etkisini çok uzun zaman sonra gösterir. Eğitim politikasını belirleyen aktörler, güncel sorun ve sistemsel güncellemeler üzerinde yola çıkarak etkisi belli zaman sonra ortaya çıkabilecek sonuç ve kararları, gereği gibi analiz etmeden alırlar. Bunun neticesinde eğitime dair bütün uygulama ve yatırımların neticesinin çok uzun zaman sonra ortaya çıktığı düşünüldüğünde, eğitim politikasının temel belirleyicisi olan bu aktörler tayin ettikleri sonuçları olumlu olmayan kararlar nedeniyle herhangi bir bedel ödememektedirler.

2.1.3.2.Eğitim Politikasını Etkileyen Temel Faktörler

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde açıklandığı gibi eğitimin hedefi kapsamlı bir şekilde kişinin toplumsallaşmasını sağlamaktır. Kişinin toplumsallaşması, yaşadığı toplumdaki oryantasyon sürecini hızlı bir şekilde tamamlamasıyla mümkün olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle kişinin ilk eğitim merkezi olan aileden, eğitim birimlerinden, mesleki kuruluşlardan ve toplumun bütün unsurlarından pozitif etkilenmeleri eğitim faaliyeti sonucunda olmaktadır.

Okul Çevresinin Eğitime Etkileri; Bireyin zaman içinde değişim ve dönüşümünde aktif katılım ve çevre şartlarının katkısı yadsınamaz bir gerçek olup, bu iki unsurun etkisinin yaşam boyu sürdüğü konusunda ortak görüş bulunmaktadır. Kalıtım bireyin ebeveynlerinden gelenler vasıtasıyla geçen niteliklerini belirlerken, çevresel oluşumdan hareket ederek, kişiye etki eden bütün çevresel etkenleri kapsamakta ve bireylerde görülen değişikliklerin sonucunu ortaya koymaktadır. Bu noktada çevre ve katılım öğelerindeki gelişim, kişilerdeki gelişimi beraberinde getirmektedir. Çevre bakımından eğitim sisteminin en aktif birimi olan okul çevresinin eğitimi etkilemede en dinamik ögesi öğreticilerdir. Okul çevresinin kapsamına eğitim öğretim faaliyetleri ve öğretmenler girmektedir. Kişinin toplumsallaşmasında aileden sonra en etkili kurum okul ve okul çevresidir (Tozar, 2010: 12).

Mesleki Çevrenin Eğitime Etkileri; Birey örgün eğitimin bitiminden sonra artık farklı ve çok yönlü bir çevrenin etkilerine maruz kalmaktadır. Sözü ettiğimiz bu çevre mesleki hayatını sürdürdüğü çevredir. Kişiler eğitim hayatı boyunca talep ettiği mesleğin ve o iş çevresinin bütün unsurlarıyla etkisi altındadır. Kişilerin hayat ve düşünce tarzı yaşantısı boyunca yaptığı mesleklerden kısa ve uzun vadede mutlak bir şekilde etkilenmektedir. “Eğitim birimlerindeki değişim ve dönüşümün, teknik anlamdaki gelişimleri işletme bazında takip edebilmesi için mesleki personelini iş başı veya hizmet içi eğitime tabi tutması elzemdir”(Tozar, 2010: 12)

Sosyo-Kültürel Yapının Eğitime Etkileri; Toplumun tayin edilen ve uygulanan eğitim sistemi üzerine etkilerini analiz ederken sosyal yapıyı oluşturan kişiler le toplum arasında var olan bağ da görmezlikten gelinemez .‘Toplum oryantasyon süreci içerisinde çeşitli değer ve yapılarla kişileri etkiler. Diğer taraftan kişi karşılıklı etkileme ve etkilenme bakımından toplum karşısında etkisiz bir öge konumunda değildir. “Eğitim sürecinde toplum ve birey eşit bir şekilde kültürel mirasa katkıda bulunurken, bir yandan da birbirleriyle etkileşim içindedirler”(Tozar, 2010: 12).

Siyasi Rejimin Eğitime Etkileri; Bir coğrafi sınır içindeki yönetimin tercih ettiği siyasi rejimin özelliği, o coğrafi sınırlar içinde uygulanan eğitim uygulama ve sistemlerini aktif bir şekilde doğrudan etkiler. Otoriter rejimlerin hakim olduğu yönetimlerden demokratik ve katılımcı bir eğitim sistemi uygulaması beklenemez. ‘Bütün devlet yönetimleri uyguladığı siyasi sistemin gerekleri doğrultusunda bir eğitim politikasını

belirler ve ülke genelinde eylemleştirebilir. Dünya üzerinde uygulanan hiç bir siyasî sistem hedef ve gayelerine zıt olan bir eğitim sistemini tercih etmez”(Türkoğlu, 2005: 166). Bu noktada konunun anlaşılmasına imkân sağlayacak örneklerimiz şunlardır. ABD yönetimi daha bireysel, bencil ve rekabetçi kapital sistemin gerekleri doğrultusunda bir eğitim sistemi uygularken, sosyalizmin hakim olduğu Rusya ise birlikte hareket eden, toplumsal, dayanışmacı ve rekabetin olmadığı bir eğitim sistemini uygular. Kapitalizmin egemen olduğu eğitim uygulamalarında bireyin başarısı temel alınırken, sosyalizmin egemen olduğu eğitim uygulamalarında topluluğun birlikte başarısı baz alınmaktadır (Tozar, 2010: 13).

Ekonomik Durumun Eğitime Etkileri; Günümüzde eğitim ve ekonomi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ekonomisi güçlü olan ülkelerin milli gelir içinde eğitime ayırdıkları pay, ekonomisi zayıf olan ülkelere göre daha fazladır. Uzmanlara göre eğitim vasıtasıyla kişilerin edindiği kabiliyet ve teknik beceriler sosyal bir zenginlik sayılmaktadır. İş hayatı boyunca hizmet içi veya iş başında eğitim alan personelin kapasitesinin ve ülke ekonomisine katkısının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu noktada ülkeler ekonomik olarak daha iyi bir konuma gelmek için emek faktörü olan insanları eğitmek zorundadırlar (Tozar, 2010: 14).

2.2. Din Eğitimi

Eğitim disiplinin bünyesinde olan din eğitimi, isminden de anlaşılacağı gibi kişinin yaşadığı dinin gereklerini, kaidelerini benimsemek için ifa ettiği eğitim faaliyetlerinin genel toplamıdır. Çağlar boyunca insanoğluna gerek peygamberler, gerekse dini alimler tarafından dini bilgiler öğretilmiş, bunun neticesinde dini bilimlerin gelişme kaydetmiştir.

Eğitim disiplininin belli bir süreç sonucunda kendine has konu, metot ve teorileriyle ortaya çıkması sonucu İslam âleminde dini özellikte eğitim birimlerinin yanında ayrıca çağdaş pozitif eğitim birimleri oluşmaya başladıktan sonra din eğitimi hususunda farklı arayışlar meydana gelmiştir. Bunun sonucunda din eğitimi bir disiplin olarak eğitim biliminin içerisinde farklı bir yere konumlanmıştır (Cebeci, 2005: 25).

Din eğitimi kavramının tanımı hususuna geçmeden önce bu disiplini oluşturan eğitim ve din kavramları üzerinde kısaca durmak faydalı olacaktır. Bunu yapmamızın sebebi din eğitimi disiplininin din ve eğitim kavramlarına isnat edilen manalara göre şekillenmesinden ileri gelmektedir. Çalışmamızın başında din konusu başlığı altında din

kavramına ilişkin çok farklı disiplinlere göre tanımlamalar yapılmaktadır. Yapılan tanımlardan bazılarında din kavramı açıklanırken bazen dine bilimsel ve antropolojik yaklaşılrken bazı tanımlarda ise dine daha nesnel yaklaşılmıştır. Bundan dolayı yapılan tanımlar bilimsel bir nitelik kazanmıştır.

Eğitim kavramına da daha önce değindiğimiz için bu noktada kısa bir bilgi verilecektir. Sözlükte bireyi çeşitli araçlar kullanarak geliştirmek, dönüştürmek, üretken hale getirmek için sunulan dersler, tecrübeler, teknikler ve dersler manalarına gelmektedir (Yiğit, 2014: 10).

Terim bazında eğitimin tanımlarına baktığımızda ülkemizde genel olarak Ertürk'ün eğitim konusundaki tanımını kabul edilmektedir. Bu tanıma göre: “Eğitim kişinin yaşantısında, düşünce yapısında, davranış tarzında kendi yaşantısı aracılığıyla, bilinçli olarak istendik kabul edilebilir değişme ve gelişme meydana getirme sürecinin toplamıdır”. Fakat işlevsel olarak eğitim yapıldığında daima beklendik davranış tarzı değişikliği gerçekleşmediği için Tosun, yapılan bu tanımı eksik bularak bu tanımın sonuna “denemeleri” kelimesini de eklemiştir. Çünkü beklenen davranış tarzı değişikliği gerçekleşmese bile bu faaliyet yine eğitim olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucunda tanımın son hali şöyle olmaktadır: “Eğitim kişinin hasletlerinde kendi deneyimleri vasıtasıyla istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecini kapsamaktadır. Belli bir sistemi içinde barındıran eğitim hayatın belli bir kısmını değil bütün alanını kapsayan aktif bir süreçtir (Yiğit, 2014: 11). Görüldüğü üzere din kavramı ile eğitim kavramının tanımlarının sentezlenmesi sonucunda din eğitimi kavramının tanımı oluşmaktadır.

Din eğitimi, dini inanç, kaide ve değerlerin, günümüz gelişmeleri ve insani özellikleri dikkate alınarak kişilere benimsetilmesi ve bunun sonucunda onlarda dinsel biçimlenmenin oluşmasını sağlayan dinamik bir süreçtir (Ayhan, 1999: 62).

Din eğitimi; iki önemli kavramın mana alanlarının buluşması sonucu ortaya çıkar, bu iki kavram “ eğitim ve dindir”. Diğer taraftan bu iki kavramın mana ve anlamları üzerinde görüş birliği olsa bile, bu iki kavramın birleşmesi sonucu oluşan din eğitimi açıklarken merkezi noktaya eğitimin mi yoksa dinin mi alınacağı noktasında hala bir görüş birliğine varılmış değildir. Bu çerçevede din eğitimi faaliyetinin eğitim disiplinin mi yoksa din disiplinin mi bünyesinde yer alacağı sorunu günümüzde yerini korumaktadır. Bilgin, bu noktaya şöyle bir açıklama getirerek bu hususta disiplinler arası bir anlayışı tavsiye

etmektedir. “Din eğitimi teoride dini bilim alanının bir yan disiplini olarak düşünölebileceği gibi, eğitim ile dinin ortak bir alanı olarak da düşünölebilir. Ayrıca o, yaşamın her alanını yakından ilgilendiren bir problem alanı olarak da düşünölebilir” (Batman, 2016: 19).

Din eğitiminin kendine has konu, yöntem, amaç ve görevleri bulunmaktadır ve bu hususların açıklanması gerekmektedir. Bu bakımdan bu disiplinin ilk görevi öz niteliğini meydana çıkartarak çeşitli yöntem ve tekniklerle bir disiplin olarak mevcudiyetini ortaya koyması elzemdir (Başkan, 2018: 26).

Din eğitimi insanın tek bir yönüyle ilgilenmez aksine insan mevcudiyetini kapsayıcı bir şekilde bir bütün halinde inceler(Yiğit, 2014: 9).Bu disiplin bireyi analiz ederken kendi açısından ilerleyerek bireyi, toplumsal yaşamın içindeki konumu bağlamında ele alır, bununla birlikte insanla bilimsel olarak değil insan gibi ilgilenir Din eğitiminin kapsadığı ilgi alanı ise, sadece insan ve hayat değildir bunun yanında yaşamın din ile bağını, bu bağlamda ortaya çıkan problem ve bu sorunların çözümünü de bu alan içerisine dahil olmaktadır. Din eğitimi disiplinin temel sorusu ise inançlı bir kimsenin dini değer, kaide ve olgularla yaşamı nasıl ilişkilendireceğidir(Batman, 2016: 19). Son olarak din eğitimi ile dini eğitim arasındaki farkı kısaca ortaya koymakta fayda olacaktır. Din eğitimi odak noktasına insanı alırken, dini eğitim ise dini merkezine alır. Bu bağlamda din eğitimi ahlak, erdem, iyi ve doğru bir birey olma noktasında, kişileri insanı kamil noktasına ulaştırmayı hedefler. Dini eğitim ise dine ait değer ve ritüelleri öğretmeyi amaçlar(Göçeri, 2002: 49).

2.2.1. Din Eğitiminin Amaç ve Hedefleri

Genel ifadeyle din eğitiminin temel amacı bireyin inandığı dininin gereklerine uygun davranış tarzları sergilemesi ve dinin prensiplerine uygun bir tarzda bireyi geliştirip dönüştürmek olduğu söylenebilir. Bütün dinler bireylerden ilahi öğretiyeye uygun davranmalarını talep ederler. Kişiler ise gerek zamanın getirdiği şartlar, gerekse fitri özelliklerinden dolayı dinlerin bu isteklerine gereği gibi yanıt veremeyebilirler. Bundan dolayı din eğitiminin bir amacı da bireyin dinin talep ve beklentilerine pozitif karşılık verebilecek tarzda şekillenmesini sağlamaktır. Zaman içerisinde süregelmiş bütün toplumlar dinlerini daha iyi öğrenmek için dini müesseseler oluşturmuşlardır. Bu

birimlerde bireylerin dini anlayışlara uygun bir şekilde biçimlenmesi için din eğitim hizmetleri sunulmuştur.

Evrensel din olan İslam dini bakımından din eğitiminin ilk zamanlardan bu yana yegâne temel amacı kuran ve sünnete uygun bir yaşam tarzının oluşmasını sağlamaktır. Kuran ve sünnete uygun bir yaşam tarzına sahip olmanın yolu da din eğitiminden geçmektedir. Bu eğitim sonucunda birey hem dini hem de uhrevi mutluluğa ebedi olarak kavuşacaktır. Din eğitimi böylece amacına ulaşmış olacaktır (Köylü,2004:38).

Dinimiz insanoğlunun doğuştan belli nitelikler üzerinde var olduğu ilkesi üzerinde yoğunlaştığı için, dünyaya geldikten sonra bireyde manevi ve ahlaki bir bozulmanın önüne geçebilmek için din eğitiminin şart olduğu düşüncesini taşımaktadır. Birey sahip olduğu fitri özelliklerden dolayı din eğitimini almadığında çevreden gelen etkiler sonucunda Allah'ın istemediği davranışlar sergilemek zorunda kalacaktır. Çünkü kişiler sahip olduğu güdüler nedeniyle çok rahat bir şekilde negatif etkilerin tesiri altında kalabilmekte ve bu olumsuz etkilerde bireyde hayatı boyunca devam edecek manevi hastalıklara neden olmaktadır. Kişiler çok yönlü bir din eğitimi almadığında dış dünyadaki çıkarıcı, kavgacı, bencil dünya anlayışını kendi iç alemine taşıyarak diğer insanlarla egoistçe bir çatışma içine girebilmektedir. Bundan dolayı ortaya din eğitimi almamış, menfaatçi, çevresine zarar veren, maneviyatı düşük bir kişilik ortaya çıkar. Bu çeşit olumsuz bir durumun oluşmaması için din eğitiminin önemi bir daha anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan kişinin fitri özellikleri dini inanışlara uyumlu olmasına rağmen, gerek daha rasyonel bir dini inanç yapısı gerekse bir sağlam zemin üzerine oturtulmuş dini duygu ve teslimiyet biçimi oluşturmak için din eğitimine insanoğlu her zaman ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda bireyin özünün korunması ne kadar önemliyse edindiği dini özelliklerin geliştirilip dönüştürülmesi de bir o kadar önemlidir. Bu noktada bireyin dini anlamda manevi estetiksel bir yapıya sahip olabilmesi ancak din eğitimiyle mümkün olabilmektedir (Şimşek,2004:208).

Denilebilir ki, kişinin sahip olduğu manevi duygularıyla sahip olduğu algıları bir uyum içinde olmalıdır. Bunun tersi bir halde ise birey sahip olduğu dini değerlere ters bir manevi atmosfer içinde yaşarsa zaman içerisinde sahip olduğu dini değerlerini kaybetmek zorunda kalacaktır. Ortaya çıkan bu duruma ortam hazırlayan unsur ise bireyin içinde yaşadığı toplumla bir etkileşim halinde olmasıdır. İfade ettiğimiz bu etkileşim, eğer birey

manevi değerleri çerçevesinde bir yaşam sürdürmezse bu değerlerin yozlaşmasına neden olacaktır. Kişi zaman içerisinde üyesi bulunduğu toplum içerisinde yaşam süreci dahilinde bazı sorunlarla karşılaşabilir. Sözü nü ettiğimiz bu sorunların çözümünde din eğitiminin etkin bir yerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Eğer kişi dini eğitime sahip olmazsa bu sorunlar karşısında sahip olduğu dini duygu ve değerleri kaybeder ve sonuçta ziyan edilmiş yitik bir hayata sahip olur. Çünkü insanlar iyi bir din eğitimi neticesinde bu problemleri iyi analiz edip manevi bir anlayış ortaya koyacaktır. ağlar boyunca toplumlarda din eğitimi yetersiz kaldığında, o dine inanan insanların dinlerini kendi düşünce ve inançlarına göre analiz etmelerine ve ilahi vahiylerin zaman içinde tahrif edilmesine neden olmuştur. Eğer birey ve toplumlar kâmil bir din eğitimine sahip olursa dini ve din dışı unsurları bir birinden ayırma kabiliyetine sahi olacaklardır. Bunun yanında din eğitimi kişinin özünün, değerlerinin bilincine varmasını sağlar. Birey kendi istekleri ile dini değerleri arasında ayırım yapabilecek bir dini eğitim almış ise ve imanı kuvvetli bir birey ise mutlaka dini değerlerini kendi isteklerine tercih edecek böylece manevi inancın zayıflamasının ve yozlaşmasının önüne geçilmiş olacaktır (Doğan,2008:42).

Kişiler sahih bir ilahi buyrukla dinini öğrenmediklerinde çoğu zaman hurafeler, bidatler dinin yerini almaktadır. Bu algı toplu bir anlayışa zemin oluşturursa bunun sonucunda ortaya ilahi dinin aksine putperest dini anlayış ortaya çıkar. Böyle bir olumsuz algının ortadan kaldırılması, hurafe ve bidat gibi dini inanç içinde yeri olamayan unsurlara taviz verilmemesi din eğitiminin önemli gayeleri arasında yer alır. Bu çerçevede kişi yi sadece fiziki ihtiyaçlarını karşılayan biri olmaktan alıp, dini konularda daha hassas ve rasyonel düşünebilen, dini inançlarına olumsuz etkileri olabilecek öğeleri kolaylıkla ayırt edebilecek dini bir yapı oluşturmak din eğitiminin bir diğer amacıdır. Bu amaçlar gerçekleştiğinde kişi kendisini sahih olmayan inanışlardan kurtaracak, bununla birlikte dini bakımdan sağlıklı bir nesil yetişmesini sağlayacaktır (www.hurriyet.com.tr:2021).

Dini değer ve duyguları kuşaktan kuşağa ilkeli ve sahih bir şekilde aktarabilen kişilerin yetiştirilmesi din eğitiminin bir gayesi olmaktadır. Din evrensel kaideler ve öğütlerle dolu bir kavramdır bundan dolayı sadece yaşadığı dönemi ve kişinin kendisini kurtarması gibi dar bir amacı olmadığı gerçektir. Aksine evrensel bir din olarak bütün zamanları ve bu zamanların içinde yaşayan bütün toplulukları kurtarmayı amaç edinir bunu da ancak din eğitimi aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bundan dolayı imanı kuvvetli kişinin tüm zamanlarda insanlara önderlik ve kılavuzluk yapabilmesi için dini eğitimin

önemi anlaşılmaktadır. Açıkçası din eğitiminin eğitim verdiği kişilerin sonraki nesillere de din eğitimi verecek misyonu olduğunu unutmayarak bu hususu kendisine amaç edinmesi elzemdir. Bunun tersine dini inanış ve inanç sahih bir şekilde kuşaklara aktarılmayan ve gereği gibi anlamlandırılmayan bir öge durumuna düşer bu da din algısının kolay bir biçimde zaman içerisinde toplum içinde değerinin ve yerinin yok olmasına neden olur (Uğurlu, 2015: 14).

Dinin temel amacı insanın her iki dünyada mutluluğunu sağlamak ve Allah'ın rızasına bireyin ulaşmasını sağlamaktır. Dinin amaçlarını gerçekleştirmesinde din eğitiminin de azımsanmayacak katkıları bulunmaktadır. Din eğitiminin bir diğer amacı şöyledir, kişi ile din arasındaki bağı inceleyerek toplumun yeni üyesi olan çocuğun ilahi yaratıcının isteği doğrultusunda yetiştirilmesini sağlamaktır. Din eğitimi, genç kuşakları gereği gibi doğru bilgilendirerek manevi ihtiyaçlara, isteklere sahih cevaplar vermeyi, dinden olmayan ve dini inanışlara ters düşen unsurlardan uzak bir dini anlayışı kişilere özümsetmeyi gaye edinmektedir (Yıldırım2015:16).

2014 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı küçük yaştaki çocuklar için düzenlenen Kuran Kursu Öğretim Programı'nda küçük yaşta olan çocuklar için din eğitiminin amaçları şu şekilde ifade edilmiştir (diyanet.gov.tr, 2021).

- İncancına sahih olduğu İslam dininin değerlerini, hayatına bir mana kandıran öğelerden bir tanesi olarak fark etmelerini,
- Din eğitim süreci boyunca edineceği değer ve kazanımları her an ve her ortamda kullanmalarını,
- Kutsal kitabımızı biçim, mana bakımından kendi akıl ve yaş durumlarına göre tanımalarını ve bilmelerini,
- Yüce yaratıcıyı bütün yönleriyle sevgi bazında tanımları ve sevmelerini ve Allah'ın nizamını fark etmelerini,
- Allah'ın peygamberi ve elçisini, efendimizi karakteri, mizacı ve bütün özellikleriyle bilmelerini ve rehber olarak görmelerini sağlar.

“Böylece sen, batıl olan her şeyden arınmış olarak, yüzünü kararlı bir şekilde gerçek dine çevir. Allah“ın insanın doğasına yerleştirdiği fitrata uygun davran ki, Allah'ın yaratmasında bir değişime meydan verilmesin”. İlahi kelimandan fark edileceği gibi din eğitiminin amacı, kişinin doğuştan sahih olduğu fitri özellikleri muhafaza etmek ve birey

olarak rıza i ilahi doğrultusunda bir yaşam sürmesini sağlamaktır. Birey toplumsal yaşam sürecinde ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılarken ilahi buyruk ve öğütlerden uzaklaşmakta, fitri inanış yapısını terk etmektedir. Bunun sonucunda azgınlık, fenalık, fuhşiyat içerisinde meyletmekte hem kendini hem içinde yaşadığı toplumu hem de dinini bozmaktadır. Doğuştan gelen özelliklerinden dolayı bireyler sosyal bir varlıktır bundan dolayı kişileri ortaya koyduğu pozitif ve negatif bütün davranış tarzları din eğitiminin kapsamı içerisinde girmektedir. Bu bağlamda her dönemde ve her toplumda din eğitiminin önemi her zaman yerini korumuştur. Bu çerçevede din eğitiminin hedefi “insanların özünde olan fitrata uygun dine yönelmelerini sağlamaktır” . Din eğitimi kişinin doğal istek ve arzularını helal dairesi içerisinde karşılamayı, kul ve kamu haklarına uymayı, diğerkâmlık hususunda hassasiyet göstermeyi kişide amaçlar. Din eğitimi bireye dini inanç ve şuur konusunda bilgi vererek, kişinin yaşamının üstünlüğünü öğretir. Ayrıca bireye fiziki ihtiyaçlarının yanında manevi ihtiyaçlarının da olduğunu ve bunu karşılaması gerektiğini anımsatır aynı zamanda bunu yaparken diğer bireylerle empati kurmasını öğretir. Din eğitimi bireyin yaşamına ve hayat tarzına bir düzen kazandırırken bununla birlikte kişilere her an ve her zeminde geçerli moral, motivasyonun sağlanmasını kolaylaştırır. Sosyalleşme sürecinde gençlere dini inanç, tutum, değer yapıları, ilkelerinin öğretilip benimsetilmesi din eğitiminin vazgeçilmez diğer bir hedefidir. Din eğitimi yalnızca kaidelerin, kuralların, öğretilerin dayatıldığı dar bir eğitim disiplini değildir, aynı zamanda manevi boşluğun doldurulduğu, inanç eksikliğinin tamamlandığı ve dini düşünce yapısının olgunlaştırıldığı bir eğitimidir (Tavukçuoğlu,2002:14).

Son olarak denilebilir ki; eğitimin kişi ve toplum bazında birden fazla hedefleri vardır. Öncelikli hedefi ise kişinin fiziki, manevi, duygusal, ruhsal aktifliğini olumsuz yönde etkilemeden kişiyi kendi iç aleminde kendisiyle barışık, hoşgörülü, empati kurabilen, sorumluluk bilincine ulaşmış bir genç olarak toplumsal oryantasyonunu tamamlamasına yardımcı olmaktır (Kozan, 2012: 83). Din eğitiminin kişisel hedefleri öğrencilerin; toplumsal hedefleri ise içinde yaşanılan toplumun gereksinimleri ile ilgilidir. Öğrencilerin gereksinimlerinin din eğitimi çerçevesindeki önemi ferden dini inanç noktasında eksikliği tamamlanmadığında birey yaşamını anlamlandırmada zorluk çekmesidir. Toplumsal açıdan din eğitimin önemi ise, toplumla üyeleri olan bireyler arasında çatışma ortamı oluşmaması için toplumsal yönetimin din eğitimine hâkimiyeti elzemdir (Yılmaz ve Kılavuz, 2009: 125).

2.2.2.Din Eğitim Modelleri

Din eğitim modelleri aşağıda sıralanmıştır.

2.2.2.1. Geleneksel Din Eğitimi Yaklaşımı

Dini öğrenme, belli bir inanca dayalı doktriner öğrenme gibi çeşitli isimlerle anılan bu yaklaşımda dini konuda alim veya bilgili olan bir kişinin belli bir eğitim programı dahilinde öğretim yapılması durumu söz konusudur. Modern olmayan bu dini yaklaşımın amaçları, dindar öğrenciler yetiştirmek, dini değerleri sevdirmek, dine olan teslimiyeti ve takvayı artırmaktır. Sözü ettiğimiz bu eğitim faaliyeti iman ve inanç temelli olarak da bilinir. Bu dini yaklaşımda, bireylerin gerek davranış tarzı gerekse düşünce ve inanç yapısı olarak dinin kaidelerine uygun bir hayat sürmeleri beklenir. Geleneksel yaklaşımlardan biri olan dini öğrenme anlayışında belli bir mezhebe dayalı öğretim, eğitimin müfredatını belli bir ilahi din oluşturmakta, bundan dolayı bu eğitimde farklı dinler ve mezhepler öğretilse bile merkeze bu din konularak, o dinin bakış açısıyla diğer dinler öğretilmektedir. Bunun sonucunda bu anlayışla yapılan dini eğitime, İslam din eğitimi veya Hristiyan din eğitimi denilmektedir. Bu yaklaşımın bireyler ve toplumlar için önemi, toplumun yeni üyelerinin mensubu oldukları dinleri hakkında daha sahil bilgilere sahip olmaları noktasında öz değer ve geleneklerini öğrenmeleridir. Öte yandan son dönemlerde ailelerin çocuklarına öz dini değerleri hususunda gerekli bilgiyi verebilecek bir olgunlukta ve yeterlilikte olmadıkları düşünüldüğünde bu anlayışın önemi daha da ortaya çıkıyor (Arman, 2010: 25).

2.2.2.2. Modern Din Eğitimi Yaklaşımı

Çalışmanın bu kısmında, modern din eğitimi yaklaşımlarına kısaca değinilecektir. Modern din eğitimi yaklaşımlarından ilki, mezhepler üstü din eğitimidir. Çoğulcu ve birleştirici anlayışın bir sentezi olarak anılan mezhepler üstü din eğitiminin ilk unsuru olan çoğulcu modele göre ortaya konulan din eğitimi toplumun bütün yönlerini ortaya koyan toplumsal bir ayna konumunda olmalıdır. Daha genel bir ifadeyle açıklamak gerekirse bu din eğitimi bütün dinleri, mezhepleri, dünya görüşlerini öğretim müfredatı olarak işlemektedir”. İkinci unsur olan birleştirici anlayışa göre ise “devlete ait bütün okullarda ve eğitim kurumlarında din eğitimi, öğrencilerin anlayış ve seviyelerine cevap verebilecek düzey ve nitelikte olmalıdır. Dini öğretimde yansızlık ancak bu şekilde imkânli hale gelir. Yani dinin fitratında bulunan birleştirici özelliği derslere de yansıtılmalı mezheplere

girerek ayrıştırıcı bir tutum izlenmemelidir”. Bu anlayışta mezhepler görmezlikten gelinmemekte, ancak mezheplerin farklı olan görüşlerinin yanında üzerinde görüş birliğine vardıkları konular işlenmektedir (Arman, 2010: 26).

Din eğitiminde mezhepler üstü yaklaşım, dinin bir problem alanı olmaktan çıkmasını sağlamasının yanında mensubu olan kişiler arasında birlik duygusunun artmasını da sağlayacaktır. Çünkü dinin özüyle dinin bireyler tarafından yorumlanma şeklinin benzer olamayacağını idrak eden bireyler, kendi düşüncelerine yakın düşünmeyen bireyleri “ötekileştirmekten” vazgeçerek onları gerek düşünsel gerekse inanç yapısı bakımından şekillendirmeye çalışmayacaktır (Kızıltan, 2007: 102).

Modern din eğitimi yaklaşımlarından bir diğeri ise, mezhepler arası din eğitimidir. Mezhepler arası din eğitimi kavramı, daha önce bahsettiğimiz mezhepler üstü din eğitimi anlayışının yok saydığı mezhepsel çoğunluğu merkeze alarak yeni bir yorumlama şekli sonucunda ortaya çıkmıştır. Bilgin bu çok yönlü anlayışın ülkemizdeki isim koyucusudur. Bu model çerçevesinde din eğitimi konusundaki bütün programlar ülke sınırları içerisindeki bütün mezhepsel çoğulculuğu baz alarak ve dinin temel kaynağı olan kutsal kitaplardan yola çıkarak belli bir sisteme oturtulmalı fakat mezhepsel farklılıklar yokmuş gibi davranılmamalıdır (Bilgin, 2011:2).

2.3.Din Eğitim Politikası

Bir ülkede tayin edilen ve uygulanan din eğitim politikası, iktidarın diğer alanlarda belirlediği politikalar gibi, arzu, talep, faaliyetler ve neticeler arasındaki ilişki ile analiz edilebilen çok yönlü karmaşık bir bütünden meydana gelmektedir. Talep ve niyet seviyesinde din eğitim politikası ülkeyi yöneten iktidarın yaşam döngüsü içerisinde gerçekleştirme noktasında güvence vermesine denk gelmektedir. Fakat bu teoride oluşturulan ve sunulan din eğitim politikası, gerçek hayattaki koşullardan dolayı birey ve toplumların yaşantısına bire bir etki etmeyebilir. Bundan dolayı iktidarın vaat ve taahhütlerinden oluşan din eğitim politikaları konusunda karar vermek ve değerlendirme yapmak zorlaşmaktadır. Bu noktada vaat edilene değil, pratiğe dökülene gerçek yaşam içerisinde uygulanana odaklanmak elzemdir. Bu bağlamda faaliyetler düzeyinde din eğitim politikası ülkedeki iktidarın ideolojik, düşünce ve inanç yapısını yansıtmaktadır. Ancak sadece ifade ettiğimiz bu unsurlar da din eğitim politikasının tasvirini tam olarak sağlamayacaktır. Bu çerçevede ülke sınırları içerisinde uygulanan din eğitim politikasını

anlamlandırmak için en hassas nokta olan üçüncü bağlantı faaliyetinin sonuçlarına bakmamız zorunlu hale gelmektedir. Sözü ettiğimiz bu sonuçlar aslında din eğitim politikasının muhatabı olan birey ve toplum üzerinde bu politikaların etkilerine bakarak değerlendirilebilmektedir.

Ülke yönetiminde bulunan siyasi gücün iktidarda kaldığı dönemler için geliştirilen din eğitim politikalarının, güncel gelişmeler ve toplumsal değişimler temel alınarak sürekli reforme edilmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda demokrasinin hakim olduğu toplumlarda din eğitim politikasıyla alakalı, taraf olan veya bu politikalardan dolayı ve dolaysız olarak etkilenen paydaşların tenkit edici analiz ve değerlendirmelerde bulunmaları doğaldır aynı zamanda bir zorunluluktur. Fakat din eğitimiyle ilgili bu kamusal tartışmalara genelde bilimsellikten çok, tabuların, inanç ve düşünce yapılarının hakim olduğu görülmektedir. Özü itibariyle din eğitimi noktasında oluşan bu tartışmaların, din ögesinin eğitim disiplini içerisindeki konumu ve kapsadığı alanla ilgili olması gerektiği anlaşılmaktadır. Daha genel bir bakış açısıyla din eğitim politikaları yaşamsal süreç içerisinde yönetim ve kişi hayatında din ögesinin yeri ve konumundan bağımsız değildir (Kaymakcan, 2006: 22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARI, YASAL ÇERÇEVE VE AKTÖRLER

Türkiye’de din eğitimi politikalarının belirlenmesinde ve oluşturulmasında, birçok yasal çerçeve ve aktör rol oynamaktadır. Resmi, resmi olmayan ve uluslararası aktörler aile politikalarının oluşumunda etkin işlev görmektedir.

3.1.Türkiye'de Din Eğitimi Politikalarının Yasal Çerçevesi

Türkiye ‘de din eğitimi politikaları konusunda yasal çerçeve anayasalarla birlikte su şekilde belirlenmiştir. Bu konuda ilk düzenleme 1924 anayasası olmuştur.

3.1.1.1924 Anayasası’nda Din Eğitime Yönelik Düzenlemeler

1924 Anayasasının beşinci bölümünde din ve vicdan özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler konusunu düzenlemiştir. Bu bağlamda 24 Anayasası ’sının 70. Maddesi düşünce ve vicdan özgürlüğünün bütün vatandaşların doğal hakkı olduğunu belirtmiştir. Bu madde ile vatandaşların hiçbir ayrıma tabi tutulmadan düşünce ve vicdan özgürlükleri devlet garantisi altına alınmıştır. Bu noktada devamında 75. Madde bu garantinin kapsamını ele almıştır. İlgili madde de düşünce ve vicdan özgürlüğünün kapsamı şu şekilde dile getirilmiştir; “hiç kimse mensup olduğu din, mezhep, tarikat ve felsefi inancından dolayı kınanamaz. Güvenliğe, ahlak kurallarına ve kanunlara aykırı olmadığı sürece her türlü dini tören serbesttir”. Bu bağlamda ele alındığında Anayasanın yapıldığı olağanüstü şartlar göz önüne alındığında din ve vicdan özgürlüğünün ihmal edilmemesi, 24 Anayasası’nın üzerine bina edildiği temel değerleri göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Son olarak 3 Mart 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat kanunu ile din eğitimi konusunda gerekli düzenlemeler ele alınmıştır.

Tevhidi Tedrisat Kanunu ile birlikte imam hatip ve vaiz gibi din adamları yetiştirmek için imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri açılmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitim alanında birlik sağlanmış, din eğitimi noktasında yeni açılan kurumlar sayesinde hem devlet denetiminde bir din eğitimi verilirken hem de yeni düzenin getirdiği ilkelere uygun bir anlayış çerçevesinde bir din eğitimi sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimde bir saat orta öğretimde iki saat verilmeye başlanan din eğitimi dersi 1928 yılından itibaren laiklik anlayışı çerçevesinde okulların müfredatından kaldırılmıştır.

Çok partili döneme geçilmesiyle birlikte tekrar okulların müfredatına konan din eğitimi gerek kitap gerekse eğitmen eksiginden dolayı hemen başlayamamıştır. Sonuç olarak Cumhuriyet döneminde din eğitimi bilimsel, çağdaş, seküler ve aydın bir toplum inşa etmek için bir araç gibi algılanmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile din işlerinden Diyanet sorumlu tutulurken, din eğitimi noktasında Mili Eğitim yetkili kılınmıştır (Kuşcu,2016:225).

3.1.2. 1961 Anayasası'nda Din Eğitime Yönelik Düzenlemeler

1961 Anayasası, Demokratik özgürlüğün darbe sonucu elden alınması akabinde düzenlenmesi bakımından manidardır. Bu bağlamda diğer hususlar yanında din ve vicdan hürriyeti konusunda yaptığı kanunlar dikkat çekici olmuştur. Özgür bir ortamda katılımcılık ilkesini göz ardı edilerek yapılan yasanın 19. Maddesinde din ve vicdan hürriyetini ele alması dikkate değer bir husus olmuştur. Bu madde şu temel hususları kapsamıştır:

- “Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.
- Kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenler serbesttir.
- Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.
- Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.”

Bu noktada denilebilir ki 1961 Anayasası temel aldığı ve kapsadığı düzenlemelerle birçok konuda olduğu gibi din eğitimi konusunda da özgürlüğe önem vermiştir. Merkezine bireylerin özgürlüğünü alan 61 Anayasası daha önce yürürlüğe konulan 24 Anayasasına göre daha geniş bir din eğitimi özgürlüğünü beraberinde getirmiştir. Bu noktada din eğitiminin ilk defa seçmeli ders olarak anayasada yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte din eğitiminin vasinin iznine bağlı olarak seçmeli hale gelmesi din ve vicdan özgürlüğü bakımından 61 Anayasasının bireylerin özgürlüğünü yasal garanti altına aldığı bir gösterebilir (www.tbmm.gov.tr, 2021).

3.1.3.1982 Anayasası'nda Din Eğitime Yönelik Düzenlemeler

1982 Anayasası: 07.11.1982 tarih ve 2709 sayılı kanun ile yürürlüğe giren 1982 anayasası, bireysel özgürlükleri kısıtlayan, aynı zamanda her şeyi devlet denetimine

almaya çalışan bir Anayasa olma özelliğini taşıması bakımından süreç içerisinde tartışmaların merkezinde kalmıştır Anayasanın 24. Maddesinde şu hususlar düzenlenmiştir:

- “Herkes, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.
- 14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla, ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir.
- Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.
- Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta- öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.”
- Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

1982 Anayasası bir yandan 61 Anayasasının devamı niteliğinde din ve vicdan hürriyetini garanti altına alırken bir yandan da din derslerini ilk ve ortaöğretimde zorunlu hale getirmiştir. Devlet, diğer alanlarda olduğu gibi din eğitimi noktasında da gözetlemeci ve denetlemeci rolünü devam ettirmiştir. Bu noktada din dersi ile kültür dersini birleştirip din kültür ve ahlak bilgisi dersi haline getirilmiştir (www.ikv.org.tr:2021).

Din eğitimi ile ilgili 1980’ den günümüze kadar uygulamaya konan yasal düzenlemeler konusunda bilgi verme noktasında 28 Şubat sürecine değinmek faydalı olacaktır. 28 Şubat süreci ile birlikte din eğitimi sekteye uğramış ve din eğitimi noktasında elde edilen kazanımlar kaybedilmiştir. Süreç içerisinde 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmiş, din eğitiminin önemli aktörlerinden imam hatip liselerinin orta kısmı kapatılmış, kuran kurslarındaki din eğitimi kısıtlanmış ve imam hatip liselerinden mezun olanların üniversitelere girişine katsayı engeli konmuştur. Bu noktada din eğitiminin iki önemli aktörü olan imam hatip liseleri kapanma noktasına gelirken, Diyanet’e bağlı kuran kurslarına gitme konusunda ilköğretimi bitirme zorunluluğu getirildiği için kurslarda öğrenci kalmamış sadece kadınların din eğitimi alabildikleri mekânlar haline dönüşmüştür. Bu bağlamda yaz kuran kurslarına da 12 yaşını doldurma şartı getirilmiş ve yaz kuran kursları kapanma noktasına gelmiştir. Din eğitimi 28 Şubat süreci ile çok büyük bir yara almıştır. 28 Şubat, ülkemizde din eğitiminin çağın ihtiyaçlarına göre bir dönüşüm yaşamasının önündeki en büyük engellerden birisi olmuştur. Beraberinde getirdiği

kısıtlamalar ve yasaklarla din eğitimi insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelirken aynı zamanda devlet kontrolünde aynı dini eğitimi alan farklılıkları göz ardı eden bir yaklaşımla yasakçı yaklaşımı din eğitimine de yansıtılmıştır. Süreç içerisinde yaşanan imam hatiplerin katsayı ve başörtüsü problemleri toplumsal vicdanlara derin bir yara bırakmıştır (Gözler, 2010: 317-325).

17.09.2011 tarih ve 28057 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 15. maddesi ile 28 Şubat süreciyle başlayan kuran kursları ile ilgili yasaklar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu gelişmeler ışığında yıl içerisinde daha uzun zamana yayılan din eğitimlerine başlanabilmektedir. Kuran kurslarına ve camilerde yaz kuran kurslarına gitme noktasında çocuklar için getirilen yaş yasağı bu düzenlemeyle ortadan kaldırılmış bu sayede daha fazla çocuğun kuran ve din eğitimi alması sağlanmıştır.

8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim uygulamasına, 20 Şubat 2012 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan ve 30.03.2012 tarihinde yasalaşan 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle son verilmiştir. 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası’nın 9. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulur. Ortaokul ve liselerde, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur. Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir.” Bu noktada imam hatip ortaokulları açılmaya başlanmıştır. İmam hatip lisesi mezunlarının maruz kaldığı katsayı farkı aradan geçen 14 yılın ardından kaldırılmıştır.

YÖK ile İstanbul Barosunun karşılıklı davaları sonrasında karışık bir hâl alan katsayı meselesi, Millî Eğitim Bakanlığının 20.07.2010 tarihli ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile son bulmuştur. MEB’in ardından YÖK de 01.12.2011 tarihinde, uygulamadaki katsayı farkını tamamen kaldırmıştır. Bu noktada imam hatipleri sayısı artarken katsayı sorunu da ortadan kalkmıştır (Bahçekapılı, 2014: 155). Artık üniversitelere girme engeli bulunmadığı için imam hatiplerin öğrenci sayısı artarken din eğitimindeki

rolü her geçen gün daha da önem arz eder hale gelmektedir. Kuran'ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hayatı seçmeli ders haline gelmiştir. Azınlık okullarına kendi dini inançlarına uygun bir şekilde din eğitimi verme imkânı tanınmıştır.

Son dönemlerdeki yasal düzenlemelerle şu hususlar hedeflenmektedir (Gözler, 2010:317-334):

- İlkokul, yeni eğitim kanunu ile dört yıla inmektedir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin lise son sınıfa kadar okutulması gerekmektedir. Fakat bunu yaparken din kültürü dersinin içeriğinin farklı dinlere mensup öğrencilerin taleplerini karşılar nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.
- Anayasa'nın 24. Maddesinde yer alan ve günümüze kadar işlevsellik kazandırılmamış olan isteğe bağlı din eğitim ve öğretimine, örgün eğitimin bütün kademelerinde imkan sağlanmalıdır. Bu bağlamda bireylerin farklı din eğitimi alabilecekleri seçenekler çoğaltılmalı, din kültürü dersleri tek bir din öğretimine dönüşmemeli, böylelikle toplumun genelinin din eğitimi noktasındaki talepleri karşılanmalıdır. Din eğitimi noktasındaki düzenlemeleri ve planlamaları bu konuda uzman ve akademisyen olanların yapması elzemdir. Çünkü din eğitimi toplumumuz için çok hassas bir alan olagelmıştır cumhuriyetten bu zamana kadar. İktidarlar her zaman din eğitimini siyasi alanlara çekmiş propaganda aracı olarak görmüşlerdir, bunun karşısında din eğitimini tamamen yok sayan iktidarlar da din eğitimini ortadan kaldırmak istemişlerdir. Bugüne kadar iktidarların istekleri doğrultusunda uygulanan gelen ve toplumun taleplerini göz ardı edilerek sürdürüle gelen din eğitiminin yeni yasal düzenlemeler içerisinde yer alması yenedünya düzenine ters düşecektir.

Son yasal düzenlemeler ışığında din eğitimini hangi kurumun vermesi gerektiği, Diyanet'in bu konuda yeterli olup olmadığı hususu halen bir sorun alanı olarak karşımızda durmaktadır. Gerek kuran kurslarında gerek yaz kuran kurslarında verilen din eğitiminin pedagojik eğitim almayan din görevlileri tarafından verilmesi yerine Milli Eğitim bünyesinde görevliler tarafından isteğe bağlı din eğitiminin verilmesinin daha yerinde olacağı konuları çözüme kavuşturulması gereken meseleler olarak önümüzde durmaktadır. Bununla birlikte cemaatlerin din eğitimini çok farklı amaçları hedefleyerek vermeleri ve

bunların kontrol edilememeleri din eğitimi kimin sunacağı, maliyetini kimin karşılayacağı gibi sorunları karşımıza çıkarmaktadır.

Bu noktada tek başına Diyanet'in yetersiz olduğu, Mili Eğitim ile işbirliği yapmasının gerekli olduğu ortadadır. Ayrıca DKAB kitaplarının içeriğinin farklı din ve mezheplere göre düzenlenmesi bir nebze olsun talepleri karşılamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din eğitimi sunması noktasında gerek personel, gerek donanım olarak daha istenilen seviyeye ulaşmadığı ortaya çıkmıştır. Eski Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu'nun tespitleri doğrultusunda yaz kuran kurslarına öğrencilerin çok az bir kısmı gelmektedir, ne kadar yaz kuran kurslarına katılım yaşı düşürülse de çocukların camilere ulaşımı, personelin pedagojik eğitim eksikliği gibi birçok sebepten dolayı din eğitimi hususunda Diyanet yetersiz kalmaktadır. Toplum birleştirici, toplumun farklı din ve mezheplere tabii bireylerinin taleplerini karşılayan bir din eğitiminin sunulması noktasında bu eğitimin milli eğitim tarafından verilmesinin cemaatlerin bu noktada devre dışı bırakılmasının ortada olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Din eğitiminin sunulması noktasında yetersiz kalındığı ortaya çıkmıştır, bu konuda iki önemli aktör olan Milli Eğitim ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na çok önemli görevler düşmektedir.10 Mart 2012 tarihinde 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla okullarda seçmeli derslerin okutulacağı belirtilmiş olmakla beraber bunun yeterli olup olmadığı zamanla ortaya çıkacaktır (Şimsek, 2004:208).

3.1.4.Diyanet Kanunu

Diyanet Kanunu süreç içerisinde farklı aktörlerin etkisiyle şu şekilde biçimlenmiştir. Diyanet kanunundaki yapılan son değişiklikler Diyanet İşleri Başkanlığının daha etkin bir din eğitimi vermesinin önünü açmıştır (<https://www.diyamet.gov.tr>,2021):

- Madde 7- (Değişik: 26/4/1976 - 1982/1 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 18/12/1979 tarihli ve E. 1979/25,K. 1979/46 sayılı kararı ile;Yeniden düzenleme: 1/7/2010-6002/6 md.)
- Başkanlığın hizmet birimleri, görevleri ve yetkileri şunlardır:
- a) Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Cami ve mescitleri ibadete açmak, yönetmek, ibadet ve irşat hizmetlerini yürütmek.
- Cami ve mescit dışındaki yerlerde panel, konferans, seminer, sempozyum ve benzeri dinî programlar ile ilmi toplantılar düzenlemek
- (Değişik: 2/7/2018 – KHK/703/141 md.) Öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, cezainfaz kurumları,

sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak.

- Değişik: 2/7/2018 – KHK/703/141 md.) Yazılı, görsel, işitsel ve dijital medya vasıtasıyla toplumu din konusunda aydınlatmak.
- Dinî gün ve gecelerde programlar düzenlemek.
- (Değişik: 2/7/2018 – KHK/703/141 md.) Göçmen, engelli, bağımlı gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi Danışmanlık hizmetleri yürütmek.
- Aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak
- (Değişik: 2/7/2018 – KHK/703/141 md.) İhtiyaç duyulan yerlerde okuma salonu, aile ve dinî rehberlik merkezi, gençlik çalışmaları merkezi ve benzeri yerler açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek
- Kur'an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak, din eğitimi almak isteyenler için kurslar düzenlemek ve Kur'an kursları açmak.
- Toplumun din konusunda aydınlatmak amacıyla gerçek ve elektronik ortamda basılı, sesli ve görüntülü eserler hazırlamak, hazırlatmak, bunları inceleyerek yayımlamak, süreli yayınlar yapmak ve gerektiğinde ücretsiz yayın dağıtmak, dini bakımdan daha teferruatlı incelenmesi gereken eserleri Din İşleri Yüksek Kurulunun olumlu görüşünü aldıktan sonra yayımlamak, kütüphane açmak.

633 sayılı Diyanet Kanunu 2010 yılında değişiklik yapılarak Diyanet İşleri Başkanlığının din eğitiminde etkinliği artırılmıştır. Son düzenlemeler ve değişiklikler neticesinde hem sosyal mecrada hem de bugüne kadar eksik bırakılan birçok alanda din eğitim misyonunu daha aktif bir şekilde yerine getirmeyi üstlenmiştir. Bu kanundaki değişikliklerle birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı bütün örgüt ve kadrolarıyla birlikte toplumun her kesimine hitap eden bir din eğitimini kendisine misyon edinmiştir. Son gelişmeler ışığında Eğitim Merkezi Müdürlüğü teşkilat bünyesinde açılmıştır. Bu yeni birimler sayesinde din eğitimi Diyanet bünyesinde daha kurumsal bir nitelik kazanmıştır. % 99'u Müslüman olan toplumumuzda Diyanet 'in din eğitimi konusunda halkın beklentisini karşılaması için daha birçok değişikliği yerine getirmesinin önemi bir daha ortaya çıkmıştır (www.tbmm.gov.tr, 2021).

Bu noktada tek başına Diyanet'in yetersiz olduğu, Mili Eğitim ile işbirliği yapmasının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca DKAB kitaplarının içeriğinin farklı din ve mezheplere göre düzenlenmesi bir nebze olsun talepleri karşılamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din eğitimi sunması noktasında gerek personel, gerek donanım olarak daha istenilen seviyeye ulaşmadığı ortaya çıkmıştır.

Eski Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu'nun tespitleri doğrultusunda yaz kuran kurslarına öğrencilerin çok az bir kısmı gelmektedir, ne kadar yaz kuran kurslarına katılım

yaşı düşürülse de çocukların camilere ulaşımı, personelin pedagojik eğitim eksikliği gibi birçok sebepten dolayı din eğitimi hususunda Diyanet yetersiz kalmaktadır. Toplumu birleştirici, toplumun farklı din ve mezheplere tabii bireylerinin taleplerini karşılayan bir din eğitiminin sunulması noktasında bu eğitimin milli eğitim tarafından verilmesinin cemaatlerin bu noktada devre dışı bırakılmasının ortada olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Din eğitiminin sunulması noktasında yetersiz kalındığı ortaya çıkmıştır, bu konuda iki önemli aktör olan Milli Eğitim ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na çok önemli görevler düşmektedir. 10 Mart 2012 tarihinde 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla okullarda seçmeli derslerin okutulacağı belirtilmiş olmakla beraber bunun yeterli olup olmadığı zamanla ortaya çıkacaktır (Kuşcu, 2016: 230).

3.2.Resmi Aktörler

Din eğitime yönelik politikaların şekillenmesinde başat aktör devlettir. Yasama organı vasıtasıyla politika üretilmekte ve yasal düzenlemeler hayata geçirilmektedir. Yürütme organı din eğitime yönelik ortaya konulan politikaları kamu bürokrasisi aracılığıyla uygulamaya koymaktadır. Bununla birlikte, yargısal çözümlenelerde bağımsız yargı kurumları görev yapmaktadır.

3.2.1.Cumhurbaşkanı ve Eğitim Politikaları Grubu

Türkiye' küreselleşme sürecinin getirdiği yenilik ve değişimlerin gerisinde kalmamak ve bu dönüşüm süreçlerine yapısal ve kurumsal olarak hızlı uyum sağlamak için 2017 yılında gerçekleştirdiği halk oylaması ve 2018 seçimleriyle birlikte cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmiştir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle birlikte yasama ve yürütme birbirinden daha keskin çizgilerle ayrılırken, bakanlar kurulunun kaldırılmasıyla birlikte cumhurbaşkanlığı kurumu yürütmenin tek ve ana aktörü konumuna yükselmiştir. Böylelikle yürütmedeki iki başlılık ortadan kaldırılırken aynı zamanda daha hızlı ve etkin karar almanın önü açılmıştır. Cumhurbaşkanlığı ile muhatapı mesabesindeki halk arasındaki kurumlar azaltılmış, halkın tepkisi ve istekleri daha kısa yoldan cumhurbaşkanlığına ulaşır hale gelmiştir. Bu noktada cumhurbaşkanlığı vatandaşın istek ve talepleri doğrultusunda politikalar oluşturma konusunda başarılı bir ilerleme kaydetmiştir (Çoban, 2017: 60).

Yürütmenin diğere bir unsuru olan bakanlıkların görev ve sorumluluklarında radikal değişiklikler yapılmıştır. Bakanlıklar politika uygulayıcısı konumunda olan kurumlardır, yeni sistemde bu kurumlar yasamadan ayrılarak, cumhurbaşkanlığına bağlı bir kurum haline getirilmiş ve politika uygulama görev ve sorumluluklarını yeni aktörlerle paylaşmışlardır. Bu uygulamalarla bakanlıkların politikaları uygulamasında etkin olabilmesi için ona yardım edebilecek, tavsiyelerde bulunacak ofis ve kurullar oluşturulmuştur. Değişime kurumsal olarak daha kolay adapte olabilmek için yeni sistemle bazı aktörler dönüşüme uğrarken, bu kurumların etkinliğini arttıracak bazı yardımcı oluşumlar sistemle birlikte kamusal yapıya dahil olmuştur. Bu noktada yeni sistemle birlikte Cumhurbaşkanı ofis ve kurullarda oluşturdukları politikaları (eğitim politikaları) KHK ve kanun teklifleriyle halkın beklentilerini karşılayacak şekilde uygulamaya koymaktadır.

Politika Kurulları; Cumhurbaşkanlığı kurumunu halka daha yakınlaştıran yeni sistemle birlikte, kurumu politikaların oluşum, uygulama, değerlendirme aşamalarının merkezine yerleştirebilmek için ofis ve kurullar kurulmuştur. Böylelikle amaç hasıl olmuş ve Cumhurbaşkanlığı Kurumu yürütmenin odak noktasına yerleşirken kararlar tek bir merkezden çıkması sağlanmıştır. Bu yeni uygulamalarla birlikte bürokrasi azaltılmış, halkın ihtiyaçlarına daha hızlı yanıt verilebilmiştir. Politika kurulları politika ile ilgili bütün süreçlere paydaşların(halkın) katılımını sağlamıştır. Bu bağlamda kurullar daha etkin, olumlu ve toplumun geneline hitap eden politikalar oluşturulmasını sağlamıştır. Toplumsal gelişmeleri, değişimleri, ihtiyaçları baz alan politikalar üreten kurullar sayesinde cumhurbaşkanlığı kurumu daha aktif bir yürütme faaliyeti içine girmiştir (Akman, 2019: 45).

Danışma ve tavsiye misyonu gözetilerek kurulan politika kurulları Cumhurbaşkanının yürütme işlevini daha işlevsel hale getirmesindeki en önemli aktörlerden biridir. Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan politika kurulları şunlardır:

- “Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu,
- Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu,
- Ekonomi Politikaları Kurulu,
- Güvenlik Dış Politikalar Kurulu
- Hukuk Politikaları Kurulu,
- Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu,
- Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu,
- Sosyal Politikalar Kurulu,

- Yerel Yönetim Politikaları Kurulu”

En az üç üyeye oluşturulan kurulların başkanını Cumhurbaşkanı atar ve bu üç üye arasından bir tanesini de başkanvekili olarak atar. Kurul doğrudan Cumhurbaşkanı ile çalışır ve sorumluluğu görevleri noktasında doğrudan Cumhurbaşkanı ile temas halindedirler.

Sorumluk sahasına giren hususlarda resmi, özel, tüzel birçok kurum ve kuruluşla işbirliği içine girebilirler. Kurullar paydaş konumunda olan bütün unsurların taleplerini dikkate alarak bu noktada politika oluştururken, her türlü malumatı ve evrakı resmi kurum ve kuruluşlardan talep edebilir. Bu bağlamda daha verimli politik uygulamalara zemin hazırlamak için kurullar, kamusal ve özel alanda faaliyet gösteren aktörlerin değerlendirmelerini dikkate alır ve bu aktörlerle politika süreçlerinin her aşamasında sıkı bir iletişim halinde bulunurlar.

Kurullar, görevlerini ifa ederken ihtiyaç duydukları malumatları kurum ve kuruluşlardan talep etme noktasında yetki sahibidirler. Bunun karşılığında ise muhatabı olan kurumlar ise istenilen evrak ve bilgileri kurullara sunma konusunda sorumludurlar. Kurullar ise elde ettikleri bu bilgileri ticari sır özelliğinde ise mevzuatta yer alan süreler dahilinde gizli tutmak zorundadırlar. Sorumluluk bakımından ise bu gizli bilgileri veya kişilere özel verileri şahıslarının ve diğer kişilerin yarar ve zararına kullanamazlar. Bu bağlamda üyelerin sorumlulukları, görevlerinin bitiminden itibaren de sürmektedir. Bu uygulama ile kişilerin hak ve özgürlükleri korunurken, paydaşların mağdur olmasının önüne geçilmiş olur (Erol,2020:107-130).

Kurulların görevleri ise genel itibari ile şunlardır:

- “Politik konularda çeşitli kesimlerin görüşlerini alıp fizibilite çalışması yaparak, öneriler ve alternatifler geliştirmek ve Cumhurbaşkanına sunmak
- Bu noktada deneyim ve tecrübelerine dayanarak danışma misyonu çerçevesinde önerilerin hayata geçirilmesi için “gerekli çalışmaları yapmak”
- Kamusal ve özel alandaki kurum ve kuruluşların işlevlerini izlemek, oluşturulan politikaların verimli olup olmadığı, ihtiyaçlara cevap verip veremediği konusunda değerlendirmelerin sonucunu sorumlu olduğu cumhurbaşkanına bildirmek”.

Eğitim ve Öğretim politikaları kurulu da yeni sistemin getirdiği bir oluşumdur. Konumuz gereği çalışmamızla bağlantılı olduğu için bu kurul hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. Kurul diğer kurullar gibi doğrudan Cumhurbaşkanına bağlıdır. Üye sayısı bakımından diğer kurullar gibi üç üyeden oluşan ve görev açısından doğrudan cumhurbaşkanına bağlıdır. Sorumluluk alanı ülkedeki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin

genelini kapsamaktadır. Eğitim konusundaki çalışmalarında uzmanlar ve bütün kurumlardan destek alabilir. Eğitim Politikaları Kurulu 'nda görev alan üyeler ise şunlardır: Prof. Dr. Abdullah Atalar, Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar, Ahmet Gündoğdu, Kemal Şamlıoğlu, Prof. Dr. Öktem Vardar, Selçuk Pehlivanoglu, Prof. Dr. Tuncay Döğeroğlu, Prof. Dr. Umran S. İnan, Prof. Dr. Yavuz Atar (<http://www.milliyet.com.tr>, 2021).

Kurulun görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- “Türkiye'nin küresel amaçları çerçevesinde eğitim ve öğretim hususlarında daha üretken, geleceğe dönük politika önerilerinde bulunmak,
- Eğitim alanında değişimlere, yeniliklere, dönüşümlere adapte olmak için politika önerilerinde bulunmak,
- Eğitim ve öğretim işlevlerinin daha verimli hale getirilmesi ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi için politika önerileri oluşturmak,
- Milli bir temele dayan, bununla birlikte adil, etkin, bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla politika önerileri geliştirmek,
- Toplumun istihdam sahalarını analiz ederek ihtiyaç duyulan sahalara donanımlı iş gücü sağlamak için eğitim ve öğretim konusunda politika önerileri oluşturmak,
- Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, birliğin eğitim seviyesinde yakaladığı oranı yakalamak için eğitim stratejileri belirlemek ve toplumun genelini kapsayan eğitim çalışmaları noktasında öneriler bulunmak
- Örgün ve yaygın eğitimin insanların teknik, bilimsel donanımlarını ve becerilerini arttırması için eğitim birimlerinin müfredatlarına ve personellerine yönelik politika önerileri geliştirmek”.

Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemiyle birlikte paydaş olan halkın beklentileri politikaların ve siyasi aktörlerin merkezinde yer almaya başlamıştır. Eski parlamenter sistemde parlamentoyu halk seçer, sonrasında cumhurbaşkanı bu yasamanın içinden seçimle iş başına gelirdi. Bu noktada kamu tercihi birebir cumhurbaşkanlığı seçimine yansımazdı. Yeni sistemle birlikte halkın taleplerini baz alan cumhurbaşkanı adayları, sonrasında bu talepleri gerçekleştirebilmek için etkin oluşumlar ve kadrolar oluşturmak zorunda kalmışlardır. Bu oluşumlar içinde değerlendirdiğimiz kurullar son dönemde politika süreçlerinin her aşamasında yer almışlardır. Politika kurulları sayesinde ülkenin değişim ve dönüşüm süreçleri kolaylık kazanırken, aynı zamanda çeşitlenen vatandaşın isteklerine hızlı cevap verilmiş olmaktadır. Kamu tercihinin birebir yansımalarının ürünü olan politika kurulları gerek politika oluşturmada, Cumhurbaşkanı'na öneride bulunması, gerekse bakanlıkların politikaları uygulamasında çalışmalar yürütmesi, gerekse politikaların başarılı olup olmadığı konusunda Cumhurbaşkanı'na raporlar (feedback)

sunması yeni sistemin verimli olmasını sağlarken, aynı zamanda kurulları politika oluşturmada ana aktörlerden biri haline getirmiştir (Akıncı, 2018: 2139-2140).

Sonuç olarak politika kurulları toplumun merkezinde yer alarak, çoğu toplumsal sorunlara, daha geniş bir açıdan yaklaşarak, çeşitli paydaş ve kurumların önerilerini de alarak, halkın beklentileri doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır. Eski sistemde halktan kopuk olan Cumhurbaşkanlığı kurumunu, halka daha da yakınlaştırmıştır. Halk oylamasıyla seçilen Cumhurbaşkanını daha aktif olmaya zorlarken, yürütmenin yapısının etkin olmasını sağlamıştır. Bu çerçevede çalışmamız açısından odak noktada olan eğitim ve din eğitimi ile sorumlu olan politika kurulu Eğitim ve Öğretim politika kuruludur (Akıncı, 2018: 2139-2140).

Çalışmanın bundan sonraki kısmında resmi aktörler içinde yer alan ve eğitim ve öğretim politika kurulları bünyesinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, Mili Eğitim Bakanlığı kurumları incelenecektir

3.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı

Cumhuriyet rejiminin benimsenmesiyle birlikte yeni yönetim yapısının laik bir temel üzerine kurulması fikri esas alınmıştır Bu noktada 1924 yılında Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kurulmuştur.

Dolayısıyla gelecek dönemde bu kurumun yerini alacak olan Diyanet İşleri Teşkilatına din ile devlet işleri arasında köprü olma vazifesi yüklenmiştir. Bu kurum, devletin bir uzantısı olarak bazen din unsurunu denetim altında tuttuğu, bazen de birey ve toplumların davranış ve düşüncelerini seküler ve laik bir yaşam biçimine dönüştürdüğü bir aygıt düşüncesi çerçevesinde inşa edilmiştir. Cumhuriyetin yeni yapısına uyum sağlamak ve din gibi kutsal bir kurumun siyaset üstü tutulması için 3 Mart 1924 tarihinde bu yeni rejimin din işlerinden sorumlu kurumu Diyanet İşleri Teşkilatı kurulmuştur. Dönemler itibari ile yüklendiği misyonlar çeşitlilik kazanan, siyasi iktidarlarla olan ilişkisi iktidarların ideolojik tutumlarına göre değişiklik arz eden bu teşkilatın yapı ve işleyişi günümüze kadar değişikliklere uğramıştır. 14 Haziran 1935 tarih ve 2800 sayılı “Diyanet işleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, bu fonksiyonel kurumun yeni yönetim yapısı içerisinde ilk teşkilat kanunu olma özelliğine sahiptir (www.diyaret.gov.tr:2021).

Yeni yönetimin ilk yıllarında başkanlığın personel yapısında azımsanmayacak derecede bir azalma meydana gelmiştir. Zaman içerisinde yönetime ideolojik düşünce bakımından farklı bir iktidar gelince 1950 yılında 5634 sayılı kanunla, iptal edilen teşkilata ait kadrolar başkanlığa tekrar iade edilmiştir. Günümüze kadar Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında iktidarlar tarafından 21 yasa teklifi oluşturulmasına rağmen bu yasa tekliflerinin hiç biri tamamlanabilmiş değildir. Bu bağlamda ülke yönetimine gelen iktidarlar tarafından bir kanun oluşturulamadığı, oluşturulan kanunların yüksek mahkemeler tarafından iptal edildiği düşünüldüğünde, geçen süre içerisinde teşkilatın yönetim, yapı ve işleyişi bakanlar kurulu kararlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu noktada oluşan bu durumla ilgili idare hukuku açısından çeşitli çevreler ve uzmanlarca tenkit ve olumsuz değerlendirmeler yapılmaktadır (Diyanet İslam Ansiklopedisi, islamansiklopedisi.org.tr, 2021) .

1961 Anayasasında Başkanlığın konumunun genel idare kapsamında yer alarak, anayasa da gösterilen teşkilata ait özel kanununda gösterilen vazifeleri ifa edeceği belirtilirken, daha sınırlayıcı olan darbe anayasası olarak bilinen 1982 Anayasasında ise sadece Başkanlığın sorumluluklarını yerine getirirken dikkat etmesi gereken unsurlar ve kıstaslar gösterilmiştir. Bu bağlamda ideolojik düşünce yapılarının başkanlığı çeşitli yönlerden etkilediği yadsınamaz bir gerçektir.

Buradan hareketle bu darbe anayasası hakkında denilebilir ki, bu anayasada başkanlıktan istenilen aşırı ve radikal İslami akımlara karşı faaliyetlerde bulunmak ve bu çerçevede hutbe ve vaazlar aracılığıyla birey ve toplumsal grupların yönetime karşı vazifelerini hatırlatmaktır (Turan, 2011: 134).

Son dönemlerde teşkilatın kanunu olan 633 sayılı kanunun, 657 devlet memurları kanunu ve yüksek mahkemelerin bakanlar kurullarının çıkardığı kanun hükmünde kararname iptal etmesi nedeniyle toplumun gelişimine uyum sağlayamaz ve ihtiyaçlarına yanıt veremez bir hale gelmiştir. Bu bağlamda 1 Temmuz 2010 tarihinde kabul edilen 6002 sayılı kanunla teşkilat hakkında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Böylece başkanlık gerçek fonksiyonlarına dönmüş ve toplumun dini ve manevi ihtiyaçlarını eski dönemlere göre daha etkin bir şekilde karşılar hale gelmiştir (www.diyanet.gov.tr, 2021). Diyanet İşleri Başkanlığı, camilerde verdiği vaaz, hutbe, kurslarla, ayrıca yayımladığı dini yayınlar, dergiler ve dini bültenlerle toplumun dini ihtiyaçlarına karşılık vermektedir. Son zamanlarda uyguladığı alo fetva hattı ve DİB mobil, E Yayın Satış gibi uygulamalarla din

eğitimini internet ortamına da taşımıştır. Dúzenlediđi din řura'ları ile din eğitimi misyonunu gúçlendirmeyi hedeflemektedir. Çocuklar için çıkardığı dini dergiler ve 4-6 yaş aralığı çocuklar için kreş açması da çocukların din eğitiminin artmasına vesile olmuştur. Aile imamı uygulaması ile ailelerin din eğitimi almasını sağlamaktadır. Bayanlara yönelik camilerde ve kurslarda sunduğu din eğitim imkânı sayesinde kadınların dini konudaki eksiklerini tamamlamasını sağlamıştır (www.diyamet.gov.tr, 2021).

3.2.3.Kur'an Kursları ve Camiler

Din eğitimi insanın doğuşundan gelen fitri bir gereksinimdir. Bundan dolayı birey ve toplum açısından din eğitimi bir zorunluluktur. Dünya üzerindeki birçok devletin anayasalarında bulunan din ve vicdan özgürlüğu kanunu da bunun bir delilidir. Din eğitimi hususu, aydınlanma hareketinden bu yana Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletinde gerek toplumsal, gerekse yönetimdeki iktidarlar açısından bir sosyal problem veya o sosyal problemden kurtuluş vesilesi olarak algılanmıştır. Osmanlı 'da ve Selçuklu devletinde Kur'an dersinin alındığı, dinsel bilgilerin verildiği, itikadı ibadetlerin öğretildiği Küttap, Sıbyan Mektebi, Daru'lHuffaz, Dar'ul-Kur'an ve Daru'IKurra gibi adlarla anılan bu kuruluşlar cumhuriyet dönemindeki oluşan yeni yönetim yapısına Kur'an Kursları ismiyle aktarılmışlardır. Cumhuriyet döneminde kurulan diyanet teşkilatı ile birlikte din eğitimi noktasında yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Kur'an kursları Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorumluluğuna bırakılmıştır (Çınar,2012:13).

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Kur'an Kursları, birey ve toplumun gerek dini, gerek dünyevi, gerekse toplumsal sorumluluklarına ait bilgileri birey ve gruplara aktarmakla mükelleftir. Aynı zamanda hafız yetiştirmek gibi kur 'anın muhafazasına vesile olmaktadır. Kur'an kurslarının amaçları şunlardır: Kuranı kerimi tecvit ve kırat okuyuş usullerine uygun bir şekilde öğretilmesini sağlamak, itikadı ibadetleri yapabilmek için gerekli şartları, sureleri ve duaların öğretilmesini sağlamak, Kuran'ın ezberlenmesini sağlamak ve Hz. Muhammet efendimizin örnek yaşantısının öğrenilmesini sağlamak, bireyin çeşitli yönlerden toplumsal yaşama hazırlanmasını sağlamak (www.diyamet.gov.tr, 2021).

Tarihsel süreç içerisinde kuran kursları din eğitimi konusunda misyonlarını devletin siyasi ve ideolojik tutumlarına göre belli dönemlerde sınırlaması, belli dönemlerde esnek bırakması arasında hali hazırda devam ettirmektedir. Yakın zamanlarda demokrasiye

vurulan darbelerden biri olan 28 Şubat süreci ile kuran kursları öğrenci bakımından kapanma noktasına gelmiştir. Yaygın din eğitimi noktasında kadınların kuran kurslarından bu süreçte din eğitimlerini tamamlamaları sağlanmıştır. Son dönemdeki yasal düzenlemelerle kuran kurslarının öğrenci kabulündeki yasaklar kalkmış ve öğrenci sayısı giderek artarken din eğitiminde kuran kurslarımız etkin ve verimli olabilmek için çaba sarf etmektedirler (Bahçekapılı, 2012: 89).

Camilerde Din Eğitimi; Osmanlı devletinde camilerde din eğitimi mahalli açıdan sıbyan mektepleri ve medreseler aracılığıyla sağlanmıştır. Demokrasinin hakim olduğu cumhuriyet sonrası dönem de din eğitimi iki açıdan ele alınmıştır. Bunlardan birincisi; eğitim birimlerinde örgün olarak sürdürülen Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen örgün din eğitimidir, diğeri ise; toplumun daha genel bir kısmını kapsayan kuruluşu anayasaya dayanan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürütmeye başladığı yaygın din eğitimidir. Teşkilatın kanunu olan 633 sayılı kanunun ilk maddesi şöyledir: "İslam dininin inançları ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur".

Teşkilatın bu kanunu Başkanlığa, birey ve toplumu dini konuda eğitmek noktasında yaygın din eğitimini yürütme sorumluluğunu yüklemiştir. Yaygın din eğitiminin merkezinde mescitler ve camiler bulunmaktadır. Peygamber efendimizden günümüze kadar yaygın din eğitiminde camiler üstlendikleri misyonlarla önemli rol oynamışlardır. Çünkü camiler kökeni itibarıyla toplu ibadet merkezi olmakla beraber, dini eğitimin verildiği, öğrenilenlerin uygulandığı, dini değerlerin tebliğ ve irşadının gerçekleştirildiği merkezler olmuştur. Bu noktada denilebilir ki; toplumun her kesiminden bireyler günün belli zamanlarında cami ve mescitlere giderek, dini eğitimin bir basamağı olan dini öğüt mesabesindeki hutbe ve vaazları dinleyerek günün değişik zamanlarında din eğitimi ihtiyaçlarını karşıladıklarını söyleyebiliriz. Şöyle ki Cuma günleri verilen hutbe ve vaazlarla insanları dini konuda eğiten aydınlatma noktasında merkez kabul edilen camiler, yaygın din eğitimin önde gelen kurumudur.

Çoğu zaman müftü, vaiz, imam hatip gibi diyanet personelinin sunduğu cami odaklı din eğitiminin kapsamına; Vaaz, hutbe, yaz kursları, kadın ve erkeklere yönelik yapılan sohbet, akşam kursları girmektedir (Altuntaş, 2013: 56-60).

3.2.4. Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Müdürlükleri

Türkiye’de faaliyet gösteren eğitim birimleri 3 Mart 1924 (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) ile Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine bir araya getirilmiştir. Günümüze kadar geçen süreçte farklılaşan şart ve koşullar çerçevesinde, çoğu zamanda iktidarların ideolojik tutumları paralelinde birçok KHK, Tüzük, Yönerge ve Yönetmelikler çıkarılmıştır. Geçtiğimiz 2011 yılı 9. Ayında ise son olarak 652 sayılı KHK ile Milli Eğitim Bakanlığı’nın yapısı güncellenmiş, değişen çevre şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilir hale getirilmiştir. Bu noktada köhnemiş ve pasif durumda olan birimler lağvedilirken, bazı birimler tek bir birim çatısı altında toplanmıştır. Böylelikle teşkilatın daha dinamik ve aktif çalışması, aynı zamanda MEB personelinin etkin, verimli bir hizmet sunması hedeflenmiştir (Özkan ve Çelikten, 2017: 970).

Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesinde yayımladığı Almanak dergisi ve Örgün eğitimle birlikte hafızlık projesiyle, ayrıca imam hatip okulları tanıtım kılavuzlarıyla din eğitime katkı sağlamaktadır. Milli Eğitim, Din Öğretimi Portalı ve DÖGM EBA Materyal sitesi bağlantılarıyla öğrencilerin din eğitimi noktasında belli bir seviyeye yükselmelerinde rehber olmaktadır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü öğretim programları kısmında sunulan Arapça, Kuran Kerim, peygamberimizi tanıyoruz ve temel dini bilgiler dersleriyle din eğitiminde önemli bir konuma yükselmiştir. Son olarak ilköğretim kısmında Kuranı Kerim’ in seçmeli ders olarak okutulması ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin ders saatlerinin artırılması din eğitiminde Milli Eğitim’inin rolünün gün geçtikçe artmasına neden olmuştur. Milli Eğitim’e bağlı kuran kursları ve imam hatip liselerinin sayısının artması ile din eğitiminin milli eğitim bünyesinde ağırlığı son zamanlarda giderek artmaktadır (dogm.meb.gov.tr:2021).

3.3.Resmi Olmayan Aktörler

Resmi olmayan aktörlerin içinde Diyanet Vakfı, sendikalar, aile ve medya etkili olmaktadır.

3.3.1.Diyanet Vakfı

Din eğitimi ve din hizmeti hususunda önemli resmi aktörlerden biri olan Türkiye Diyanet Vakfı 13 Mart 1975 yılında, dini işlerden sorumlu kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığının üst yöneticileri olan Dr. Lütfi Doğan ve yardımcıları Dr. Tayyar Altıkulaç

ile Yakup Üstün tarafından kuruldu. Bu vakfın kuruluşu 903 sayılı yasaya dayanır. Ayrıca 1978 yılında alınan bir bakanlar kurulu kararı ile vakıf vergiden muaf tutulmuştur. Bunun yanında vakıf kuruluş itibarıyla özel hukuk tüzel kişisi konumundadır (m.tdv.org, 2021).

Diyanet İşleri Başkanlığı'na dini hizmet ve din eğitimi görevlerinde yardımcı olması amacıyla kurulan bu vakıf cami ve eğitim merkezlerinin ayrıca kuran kurslarının birçok eğitim, onarım, inşaa masraflarını karşılayarak din eğitimi hususunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bunun yanında yayımladığı temel eser olan İslam Ansiklopedisi ve ramazan aylarında düzenlediği kitap fuarlarıyla din eğitimine önemli katkılarda bulunmuştur. Son olarak camiler, hediyem kuran olsun gibi projeler ve yurtiçi yurtdışı öğrencilere burs vermek kaydıyla din eğitimini daha aktif bir hale getirmiştir (Aktaş, 2017: 28-30).

3.3.2.Sendikalar

Sendikalar din eğitimi noktasında süreç içerisinde etkin bir rol üstlenmişlerdir. Din eğitimi konusunda süreç içerisinde gerek yasal düzenlemeler gerekse dini hizmetler konusundaki üstendikleri sorumluluklarıyla din eğitiminin şekillenmesinde etkin bir misyon üstlenmişlerdir.

3.3.2.1. Diyanet-Sen

Ağustos 1998 yılında kurulan Diyanet–Sen, dini konuda hizmet veren din görevlilerinin hak ve sorumluluklarını korumak ve bu görevliler arasında manevi birliği sağlamak amacıyla kurulmuştur. Diyanet–Sen sendikalaşma oranı % 45,53 tür.

Bu sendika üye sayısı bağlamında en çok üye sayısını yakalamış rakipleri olan sendikaları bu noktada geride bırakmış bir oluşumdur. Sendika 120 bin üyeye ulaşmayı amaçlamaktadır. Sendikanın ilkeleri şunlardır: üyelerinin hak ve menfaatleri için mücadele verirken hiçbir oluşum ve iktidara bağlı kalmamak, en temel insan haklarından olan düşünce, din özgürlüğünün önündeki bütün sınır ve yasakları kaldırmak için çalışmak, din görevlilerinin maaşlarının arttırılmasını talep ederken, onların bunun karşılığında daha kaliteli ve aktif dini hizmet sunmasını sağlamak, çalışanları sokağa dökerek problemleri çözmek veya çıkmaza sürüklemek yerine İslam'ın bize tavsiyesi olan istişare ile sorunları çözmek, emri bil maruf ve nehyi anıl münker ayeti ilkesi gereğince doğruyu savunmak, yanlıştan uzak durmak, son olarak Allah'ın bize emaneti mesabesindeki kadınların din eğitimi konusunda her yerde söz hakkı olmasını sağlamak konusunda çalışmalarda

bulunmak, Allah'ın bizlere emri olan adaleti ücret ve maaşlara yansımalarını sağlamak, gibi ilkeler yer almaktadır (www.diyanetsen.org.tr:2021).

Memur-Sen'e bağlı olarak çalışmakta olan Diyanet -Sen üye sayısı bakımından faaliyet gösterdiği sendikal alan içerisinde en büyük sendika konumundadır. Sendikanın en temel hedefleri üyelerinin her türlü çıkar ve faydaları doğrultusunda çalışmalar yapmak, din eğitimi konusunda katılımcı bir eğitim sisteminin ortaya konması için sendikal anlamda mücadeleler vermek, bunları yaparken aynı zamanda toplumun genel faydasını göz önünde bulundurmadır. Sendika vazifeler kapsamına ise; din eğitimi konusunda çeşitli oturum, konferans düzenlemeyi ve dini yayınlar yayımlamayı, üyelerinin sosyal hizmetlerden faydalanabilmesi için tatil, kurs, kreş vb faaliyetlerde bulunmayı, üyelerinin ev sahibi olabilmeleri için kooperatifleşmeye öncülük yapmayı almıştır (www.diyanetsen.org.tr, 2021).

Sendika medyada çeşitli söylem ve açıklamalarla, kınamalarla yer almıştır. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse; 2011 yılında Diyanet Sen genel başkanı çocuklara daha küçük yaşta kuran ve din eğitimi verilmemesinin çoğu Müslüman bir ülkeye yakışmadığı, bu yasağın bir an önce kaldırılıp çocukların daha erken yaşlarda kuranla tanışması gerektiğini bildirmiştir. Diğer bir açıklamada ise Penguen Dergisinin İslam'a ve peygamberimize yönelik hakaret dolu karikatürü ağır bir şekilde kınanmış ve kanunlara göre bunun suç teşkil ettiği için bu karikatürist hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunulmuştur (Habertürk, 2021). Sendika bir diğer açıklamasında din görevlilerinin daha donanımlı, aktif ve etkin bir din eğitimi verebilmesi için teşkilatın Diyanet Akademisi kurması gerektiğini bildirmişlerdir, Bu akademiye din görevlilerinin belli bir süre eğitimi almaları bunun neticesinde daha bilinçli bir din eğitimi verecekleri ortaya konmuştur. Açıklamanın devamında milletimizin dini hassasiyetlerine ters hatta anayasamıza bile ters düşen yasakların bir an önce kaldırılması gerektiği birinci ağızdan dile getirilmiştir. Yakın zamanda Yeni Zelanda'da bir camiye yönelik saldırı sendika tarafından kınanmış zulmün dini ve ırkı olamayacağı şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Açıklamanın devamında sadece ülkemizde değil dünyanın her yerindeki camilerimizin korunması gerektiği dile getirilmiştir.

Danimarka'da peygamberimize hakaret edilmesi üzerine bu vahim olayı sendika şiddetli bir şekilde kınamıştır. Bu şekilde bilinçsiz saldırgan davranışların durdurulması

gerektiği vurgulanmıştır. 2008 yılında bir siyasetçinin peygamber efendimizin haç ibadetiyle ilgili alaycı tavrından rahatsız olan sendika bunu yasal çerçeveler dahilinde suç olduğunu değerlendirmiş ve bu parti sekreteri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Gazetenin sendikanın kuran öğrenmede yaş engelinin ortadan kalkmasıyla ilgili açıklamasını eleştirmesi üzerine, toplumda var olan bütün suç ve ahlaksal bozulmanın temelinde din eğitimi eksikliğinin var olduğu şeklinde bir açıklamada bulunulmuştur.2006 yılında ilahiyatçının sarhoş namaz ibadetinin ifa edebileceği gibi talihsiz açıklamasına sendika ağır bir uyarıda bulunarak bunun kabul edilemeyeceği bildirilmiştir. Diyanet- Sen yayımladığı bültenler, din ve toplum dergileri, kitaplar, panellerle dini değerlerin korunmasında kilit rol üstlenmektedir. Ayrıca kadınlara, genç ve çocuklara sunduğu hizmetlerle ve yazılı görsel basındaki, dini alandaki gayret ve çabasıyla din eğitimi hususunda katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanında din görevlilerinin bütünlüğünü sağlayarak ve onların haklarını savunarak daha etkin ve verimli bir din eğitimi sunmalarına zemin hazırlamaktadır (Doğruyol, 2011: 57-80).

3.3.2.2. Türkiye Diyanet Vakıf-Sen

Türkiye Kamu–Sen bünyesinde faaliyet gösteren sendika kuruluş misyon ve vizyonu doğrultusunda milliyetçi bir tutum izlemektedir. 2001 yılında kurulan sendika vatanın bütünlüğünü, milletin bağımsızlığını, maddi, manevi değerlerin hepsine bir bütün halinde sahip çıkmayı, demokrasi temelinde, din dil ırk ayrımı yapmadan bir çalışma yapmayı kendine amaç edinmiştir. Bu sendika da kuruluş felsefesi olarak üyelerinin her türlü çıkar ve menfaatlerini gözetmeyi esas alır ve bu doğrultuda faaliyet göstermektedir. Değişen çevre şartlarında toplumun dini olarak aydınlatılması, teşkilatın kendisini ve mevzuatını bu doğrultuda yenilemesi için, her zemin ve ortamda bu hususları dile getirmektedir ve bu çerçevede belli bir kamuoyu oluşturmayı amaçlamaktadır. Sendikanın hâlihazırdaki başkanı Nuri Ünal'dır.

Amerikan menşeli bir dizide peygamberimize saygısızlık yapılması üzerine sendika bu konuda tepkisini ortaya koymuş ve bu konuda Amerikan yönetimini sessiz kaldığı için kınarken, bu bağlamda acilen özür dilemeleri gerektiği sert bir şekilde dile getirmiştir (yenisafak.com.tr, 2021).

Sendika imam hatip liselerinde okuyan öğrencilerin önündeki engelin anayasa mahkemesi tarafından kaldırılmaması üzerine bu uygulamanın eğitim sistem ve sürecimizi

bir çıkmaza sürükleyeceğini bildirmiş, bu çerçevede sorunun acilen çözülmesini talep etmiştir. Sendika kuruluş amacına ters düştüğü için, birlik ve beraberliğimize zarar vereceği kaygısıyla ülkemizin doğusunda diyanetin uygulayacağı Kürtçe hutbe uygulamasına karşı çıkmıştır (Diyanet Vakıf-Sen,2021:15).

2011 yılında bir televizyon programına mesnetsiz bir şekilde din alet edilince sendika dinimizin sevgi dini olduğunu kardeşliği, birliği, beraberliği savunduğu dile getirmiştir, program sunucusu sert bir şekilde uyarılmıştır. Avrupa'nın minareleri yasaklaması üzerine, sendika, bu uygulamanın Avrupa'nın çirkin yüzünü ortaya çıkardığını ve İslam alemine karşı tahammül sınırlarının ne kadar az olduğunu göstermiştir şeklinde bir açıklama yapmıştır. Camilerin müminlerin toplandığı birlik olduğu mekânlar olduğu, bundan dolayı cami ve mescitlerin hakiki sahiplerinin millet olduğu sendika tarafından dile getirilen hususlardan bir tanesidir. Aynı zamanda başörtüsü yasağının ivedilikle ortadan kaldırılması, toplumun vicdanında yıllardır bir açık yara gibi duran bu sorunun son bulması gibi hususlar da sendikanın hassasiyetlerini ortaya koymaktadır. Diyanet gibi birleştirici bütünleştirici bir kurumun ayrımcılık yaratacak, diyanetin bu fonksiyonu gölgede bırakacak siyaset kurumundan uzak durması gerektiği sendikanın çoğu kez açıklamalarında yer almıştır (Doğruyol, 2011: 57-80).

Sendikanın 2011 yılındaki kongresinde sendikanın başkanı Sergi; toplumların din eğitimiyle birliktelik sağlayabileceklerini ve yaşanılabilir bir cemiyet haline geleceklerini dile getirmiştir. Açıklamasının devamında gelecek nesillere sağlıklı, güzel, hak, doğruluk, İslam üzerine bir miras bırakabilmemizin ancak din eğitimiyle gerçekleşeceğini söylerken, din eğitiminde zayıf olan toplumların gelecekte varlıklarını, değerlerini kaybedeceklerini vurgulamıştır. Bu bağlamda ahlaklı, erdemli, dürüst, ibadet ve taatlarında gayretli, değerlerini koruyan bir gençliğin ancak din eğitimiyle var olabileceği gibi hususlar kongrede dikkat çekmiştir (turkdiyanetvakifsen.org.tr:2021).

Diyanet Vakıf-Sen, stres, çöküntü, ahlaki bozulmanın arttığı, insanların derin bir boşluğa ve psikolojik bir açmaza girdikleri çağımızda, Diyanet'in birey ve toplumların din ve manevi eğitimleri hususundaki eksiklikleri çok iyi tespit etmesi ve bu ihtiyaçlara acilen cevap vermesi gerektiği hususunda ikazlarda bulunmuştur. Ayrıca kurumun siyaset ve tarikatlara saygı duymasını ancak din eğitimini kendisi vermesi gerektiği ve bu konuda kurumun çalışmasını arttırması gerektirdiğini ifade etmiştir. Din eğitimi konusunda bugüne

kadar emek vermiş bireyleri kenara atmadan onların bilgi ve tecrübelerinden faydalanarak din eğitimini daha işlevsel hale getirmesini sendika kurumdan talep etmiştir (turkdiyanetvakifsen.org.tr:2021).

3.3.2.3. Diva-Sen

Diva-Sen 2005 yılında kurulan ve Diyanet içerisinde üye ve işlevsellik bakımından :üçüncü sırada faaliyet gösteren resmi olmayan bir din eğitim kurumudur. Sendika kuruluş amacını şöyle açıklamıştır; diğer sendikaların özgür olmayıp siyasetten güç alıyor olmaları, güç aldıkları iktidarların ideolojik tutumlarına göre hareket etmeleri en başta gelen kuruluş nedenidir. Bununla birlikte merkezden uzaktaki üyelerine doğal davranmayıp, onların istekleri doğrultusunda hareket etmemeleri, üyelerine farklı konuşup hükümet gibi merkezdeki muhataplarına farklı konuşmaları diğer bir nedeni teşkil etmektedir. Sendika bu çerçevede üyelerine daha samimi ve yakın duracağını bununla birlikte siyasi ve ideolojik olarak özgür bir tutum izleyeceğini taahhüt etmiştir. Öte yandan üyelerinin hak ve menfaatlerini koruyacağını bildirmiştir. Ayrıca sendika 2010 yılında yaptığı açıklamada dini değerlerimizle, manevi inancımızla alay edilmesi şiddetle kınanmıştır. Bununla birlikte yaz kuran kurslarının din eğitimi için ne kadar önem arz ettiği ilk ağızdan dile getirilmiştir (www.divasen.org.tr:2021).

3.3.2.4. Din-Bir-Sen

Merkezi Ankara'da olan sendikanın ismi Özerk Diyanet Vakıf Çalışanları Birliği Sendikası'dır. Ancak genel itibariyle bilinen ismi Din- Bir- Sen'dir ve DESK'e bağlı olarak çalışmaktadır. Sendika'nın amaçları içerisinde üyelerine daha yaşanılabilir bir hayat sunmak için adil ücret sistemini, daha gelişmiş sosyal ve sağlık hizmetleri gibi fırsatların sunulmasını talep etmektedir. Üyelerinin görevlerinde daha etkin ve verimli olması için ehliyet, liyakat esasına göre atama yapılmasını talep etmektedir. Her türlü ayrımcılığa karşı mücadele verirken, her türlü engelin ortadan kalması için taleplerde bulunmaktadır. Demokratik bir toplumda yaşamın bir gereği olarak din eğitimi, inanç ve fikri özgürlüğün daha geniş bir çerçevede yaşanılmasını talep etmiştir (www.dinbirsan.org.tr:2021).

Sendika'nın misyonu içerisinde; Diyanet teşkilatının eksikliklerini ortaya koymak için önerilerde bulunur ve raporlar hazırlar. Cami içerisinde sıkışmış olan din görevlisini

gerçek yeri olan toplumun özüne döndürerek toplumun dini önderi olma misyonunu imama tekrar kazandırır. Üyelerinin kültürel olarak gelişebilmesi için kütüphaneler açarken seminer ve paneller düzenler. Bununla birlikte sosyal hizmetlerden faydalanabilmesi için tatil ve konaklama hizmeti almalarına yardım eder. İslam coğrafyası içerisinde faaliyet gösteren sendikal hareketlerle bilgi alışverişinde bulunarak daha iyi ve kaliteli bir din eğitimi vermenin yollarını arar. Son olarak etkin kampanyalar yaparak cami ve din görevlilerinin sorunlarını kamuoyuna duyurmaya çalışır gibi hususlar yer almaktadır (www.dinbirsene.org.tr:2021).

Basında yer alan sendika haberlerine yer verecek olursak;2018 yılında Orta Doğu Teknik Üniversite'sinde dinimiz ve maneviyatımıza hakaret edilmesi sonucu sendika bunu sert bir şekilde kınamış, bu köhnemiş zihniyetin artık son zamanlarını yaşadığını dile getirmiştir. Diyanet İşleri'nin aile imamlığı uygulamasını memnuniyetle karşılarken, bu uygulamanın din görevlilerinin toplumla bütünleşmesini arttıracak ve toplumdaki ahlaki bozulmanın önüne geçeceğini dile getirmişlerdir. Aile İmamı uygulaması ile din görevlilerinin dini misyonunun daha da güçleneceği vurgulanmıştır (Yeniakit, 2018). Milli Gazete'de yer alan bir haberde sendika imam hatip liselerinin orta kısmının açılmasını Kamalak'tan talep etmişlerdir. Böylelikle din eğitiminin daha erken yaşta daha etkin bir şekilde verileceğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan İslami ilimler fakültelerinin sayılarının artırılması vurgulanmıştır. Bunun sonucunda tam ve donanımlı bir Müslüman gençliğin oluşturulacağı bu gençlerin yurtdışında çeşitli bölgelere gönderilip din eğitiminin daha etkin yürütüleceği ifade edilmiştir. Üniversitelerde İslami ilimler fakültelerinin sayısı artıca bu fakültelerden mezun olan öğrencilerin dinimizi daha doğru ve bilinçli bir şekilde tanıtabileceği açıklaması yapılmıştır. Aynı gazetede yer alan bir diğer haberde açıklama yapan başkan Şenocak çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde gençlerin sadece yüzde on yedisinin camiye gitmesinin din eğitiminin ne kadar zayıf kaldığını göstermektedir şeklindeki açıklaması din eğitimi hususunu kamuoyunun gündemine tekrar getirmiştir. 2013 yılında camii imamına yapılan çirkin saldırı üzerine Şenocak yaptığı açıklamada iki üç toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal olgular olduğunu bilme, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşma, çağdaş, evrensel insani değerlerin İslam'ın özü ile çelişmediğini fark etme gibi amaçlar bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca programın uygulanması süreçlerinde laiklik ilkesinin daima göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir. 2011 yılındaki din eğitimi konusundaki yasal düzenlemeler

sonucu din dersleri daha etkin bir şekilde müfredatlar da yer alırken din eğitim politikaları hayatın bütün alanlarına aktif bir şekilde yer etmiştir (Zengin,2011.129)

Buradan hareketle hazırlanan çalışma ile eğitim, din ve politikanın tanımlanması ilk etapta amaçlanmaktadır. Ülkemizdeki din eğitim politikasının tarihsel gelişimini açıklamak, dönemler itibariyle iktidarların din eğitim politikasını araç olarak kullanıp kullanmadıklarını açıklayabilmek araştırmanın diğer amacıdır. İktidarların din eğitimi konusundaki çıkardıkları yasal mevzuat, yasak ve serbestçi uygulamaların toplum üzerindeki etkilerini incelemek araştırmadaki diğer amaçtır. Bu araştırma ile din eğitim politikasının şekillenmesinde etkili olan ulusal ve uluslararası aktörlerin din eğitimi alanındaki faaliyetlerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Süreç içerisinde din eğitimi alanında yapılan yasal düzenlemelerin ve uluslararası sözleşmelerin din eğitimine etkisi ortaya konulması hedeflenmektedir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse Türkiye’de din eğitimi alanındaki dönüşümü ve bu çerçevede oluşan yönelim ve ihtiyaçları tespit etmek bu araştırmanın en temel amacını oluşturmaktadır.

- Din eğitimi alanındaki yapısal ve kurumsal yasa değişikliklerinin/mevzuattaki düzenlemelerin neler olduğu, bu düzenlemelerin imkân ve kısıtlılıklarının alana tesirlerinin neler olduğu,
- Kamu tarafından verilen din eğitimi hizmetlerinde zamanla ortaya çıkan niceliksel (öğrenci ve öğretici sayısındaki değişimler) ve niteliksel (içerik/müfredat, eğitim standartları, sunulan imkânlar, öne çıkan faaliyet biçimleri, hâlihazırdaki projeler, yönelimler, geleceğe yönelik eğilimler) değişimleri,
- Özellikle sivil din eğitimi alanında katılımcı profilde zamanla meydana gelen sosyokültürel ve sosyoekonomik değişim ve yönelimlerle bu değişimlerin kurumların din eğitim politikalarındaki ve uygulamalarındaki faaliyet biçimlerindeki değişim ve yönelimleri ne olan etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak yakın zamanda Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde din eğitimi politikalarında meydana gelen değişimleri açıklamak ve dönem itibari ile dini eğitim politikalarını kıyaslamak amaçlanmaktadır. Bununla birlikte din eğitim politikalarının

uygulanmasında ve etkin olmasında Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi iki kurumun yeri ve rolü araştırılması amaçlanmaktadır.

Araştırmada arşiv araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda mümkün olduğunca birinci el kaynaklara inilip elde edilen bilgiler üzerinde analiz yapılmaya çalışılmıştır. Yahudi ezan sesinden rahatsız oluyor diye ezanı kısmak kabul edilemez şeklinde açıklama yaparken, ezanın insanları hidayete, doğruya, namaza davet ettiğini dile getirmiştir (Yeniakit, 2021). Bazı firmaların, başörtülü bayan çalıştırmaması üzerine Şenocak açıklama yaparak, o zaman başörtülü müşteri de kabul etmesinler, bu düşüncelerini değiştirmedikleri sürece bu firmaları boykota gideceğiz açıklamasında bulunmuştur. Aynı anda bir başrahibin adalarda ruhban okulu açılmasını talep etmesine tepki gösteren Şenocak, eğer ruhban okulları adalarda açılacaksa bütün dünyada da İslam din eğitim ve hizmetleri serbestçe yapılabilmesi şeklinde açıklamada bulunmuştur. Diğer bir açıklamasında ise üniversitelerde çok sayıda genç varken yeterli büyüklükte cami ve mescit bulunmaması doğru değildir. Birçok üniversitenin kenarda köse küçük mescitleri olduğu bunun yeterli olmadığı üniversitelere büyük ve kaliteli camilerin yapılması gerektiği dile getirilmiştir. Çünkü camilerin dinimiz için çok önemli bir sembol olduğu onun için gençlerin yoğun olduğu üniversitelere camii yapılması pek tabii doğaldır şeklinde açıklama yapmıştır. Şenocak yaptığı açıklamada din dersinin seçmeli ders haline getirilmesini ifade etmiştir, ancak Şenocak ifadesinin devamında ilköğretimdeki din kültür ve ahlak bilgisi dersinin dinimizi, Allah ve peygamberimizi anlatmakta yetersiz kaldığını bundan dolayı seçmeli kuran dersinin acilen müfredata konulmasını vurgulamıştır, Bu müfredatla çocuklarımızın dinimizi öğrenmemelerinin zor olacağı bundan dolayı din derslerinin din görevlileri ve öğretmenlerin ortak işbirliği koordinasyonla vermesi gerektiği dile getirmiştir. Merkezden yapılan vaaz ve ezan uygulamaları din görevlilerinin gün geçtikçe bilgi ve yeteneklerini zayıflatmakta ve halkla olan ilişkilerine ket vurmaktadır. Esas olan halkın sorunlarını birebir bilen ve çözüm noktasında etkin olabilecek olan imamlarımızın vaaz etmesi ezanlarını okuması toplum nezdinde ve imamlarımız açısından da olumlu etkiler yaratacaktır (www.dinbirsene.org.tr, 2021).

3.3.2.5. DİVES (Diyanet ve Vakıf Emekçileri Sendikası)

KESK'e bağlı olarak 2002 yılında Ankara'da kurulan sendikanın kuruluş misyonundaki yer alan açıklamayla herhangi bir parti veya oluşumun desteğiyle

kurulmadığını temelinde üyelerinin emeği olduğunu kamuoyunun bilgilerine sunmuştur. Sendika diğer sendikalardan farklı olarak, e-din hizmetlerinin herkesin doğal öğrenim hakkı içerisinde yer aldığı bundan dolayı devletin e-din hizmetlerini üstlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca din hizmetlerinin planlamadan sunulma aşamasına kadar bütün merhalelerinde DİVES üyelerinin aktif katılımını gündeme getirmiştir. Bununla birlikte toplumun her kesimine dil, ırk, mezhep ayrımı gözetmeden aktif, katılımcı, eşit ve ücretsiz din hizmeti sunulması konusu üzerinde durdukları bir diğer husustur (www.dives.org.tr, 2021).

DİVES diğer sendikalar gibi İsviçre'deki minare ile ilgili yasağı en yüksek dereceden kınamıştır. Din ve vicdan özgürlüğünün temel hak içinde yer aldığı için böyle bir yasağın hiçbir şekilde kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. Sendika iktidarı Kürtlerin kendi dilinde vaaz ve mevlit hizmeti alamaması, Alevilerin cem evi ile ilgili sorunlarını çözemediği, çoğu Müslüman olan ülkede başörtüsü sorununu çözüme kavuşturamadığı için eleştirirken, Süryanilerin klişelerinin onarılmadığı hususunu da gündemine almıştır. Yurtdışındaki camilere ırkçı yazılar asılması kınanmış ve İslam'ın özünde var olan hümanist yaklaşımla bağdaştırılamamıştır. Son olarak cami minarelerine kurulan baz istasyonlarının inanç ve sağlığa olumsuz etki yapacağı konusu kamuoyunun gündemine sunulmuştur (www.dives.org.tr, 2021).

3.3.2.6. Bağımsız Diyanet Vakıf-Sen

Sendika 2005 yılında İzmir'de kurulmuştur. 2011 yılındaki kongrede sendika ismini Bağımsız Diyanet Hizmet Sen olarak değiştirmiştir. 2015 yılında yapılan kongrede sendikanın ismi Bağımsız Diyanet-Sen olmuştur. Sendika hiçbir siyasi ve ideolojik tutuma bağlı olmayacağı, bağımsız bir şekilde faaliyetlerini yürüteceğini üyeleri ve kamuoyuna bildirmiştir. Bu bağlamda siyasi ve ideolojik bağlılıklarından kurtulamamış kamu çalışanlarının sorunlarını bağlılıklarından dolayı gündeme getiremeyen sendikalardan farklı olduklarını açıklamışlardır. Sendikaların çoğuna bakıldığında kimisi bir partinin bir kolu diğeri muhalefet partisinin bir kolu gibi hareket etmektedirler. Bu çerçevede Bağımsız Diyanet _Sen hiçbir unsura bağlı kalmadan çağdaş sendikacılık ilkesi gereğince üyelerinin hak ve menfaatlerini koruyacağını açıklamıştır. Üyelerinin emeklerini yüce bir değer olarak görerek, üyelerinin ailelerine karşı sorumluluklarını yerine getirecekleri şartları sağlayabilecek refah sendikacılığı ilkesi gereğince hareket ederken, aynı zamanda devlet

ve hükümetin zararına olacak şekilde üyelerini sokağa dökmeye karşı çıkmıştır (www.bdvs.org.tr, 2021).

Sendikanın hedefleri şunlardır; üyelerine zamanın şartları içerisinde sağlık ve sosyal yaşam açısından yaşanılabilir bir hayatı elde edebilecekleri çalışma ortamı sunulmasını sağlamaktır. Hiçbir örgüt, siyasi ideolojik oluşumun güdümüne girmeden din eğitimi konusunda katkıda bulunmak sendikanın hedefleri arasında yer almaktadır. Sendika üyesi olan din görevlilerinin toplumdaki saygınlığının artırılması noktasında çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca sendika yüce dinimizi siyasi eylem ve faaliyetlere alet edilmesine de karşı çıkmaktadır (www.bdvs.org.tr, 2021).

Sendikanın sendikal alandaki mücadelesi içerisinde din görevlilerinin yetki ve sorumluluklarının artırılması, din görevlilerinin cami onarım ve yapım işlemlerinde amaç dışı çalıştırılmaması, nikah kıyma gibi yetkilerin dini nikahla birlikte din görevlilerine verilmesi, Camilerde Cuma günleri ve kutsal günlerde zorla dayatılarak yaptırılan yardım toplama faaliyetinin din görevlisinin toplumsal imajına zarar verdiği ve saygınlığını azalttığı için kaldırılması gerektiği, din görevlilerinin zamanın şartları içerisinde diğer çalışanların maaşı baz alınarak maaşlarının artırılması gerektiği yer almaktadır. Ayrıca 12 yaşındaki çocuklara din eğitimi kapsamındaki kuran yasağının kaldırılması, Diyanet'in kendi görevlilerini yetiştirmek için kendi sitesinde dini dersler (Kuran, Arapça, Hadis, Fıkıh, Aşere 'İ Takrip) vermesi sendikal çalışmaları kapsamına girmektedir.

Sendika medyada 2008 yılında camilere saldırıları kınamasıyla, resmi nikâh kıyılmadan dini nikâh kıyılması noktasında imamların eleştirilmemesi gerektiği bu konuda din görevlilerinin kanunu çok iyi bildiği bu bağlamda hareket ettikleri söylemiyle, yer almıştır. Medyada yer alan haberlere ve söylemlerine baktığımızda sendikanın dini hassasiyetlerini ve değerlerini koruma konusunda çaba harcadığını, din görevlilerinin daha aktif olması için toplumdaki yerini koruma konusunda sendikanın mücadele vermiş olduğunu görmekteyiz (Doğruyol, 2011: 103).

3.3.3.Önder (İmam Hatip Dernekleri)

1946 Yılında İstanbul 'da kurulmaya başlayan bu dernekler, 1951 yılında "Kur'an-ı Kerim Öğretimini Koruma derneği" ismini almış ve bir çatı altında toplanmaya başlamıştır. Daha sonra "Bursa İlahiyat Öğrencilerine Yardım Derneği" ismini almış, son aşamada ise ÖNDER çatısı altında toplanmışlardır (www.onder.org.tr, 2021). Bu dernekler imam

hatiplerin inşasında, onarımında ve yaşatılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Ayrıca camiler, kuran kursları, kütüphaneler, konferans salonlarının yapımında ve masraflarının karşılanmasına ön ayak olmakta, bu noktada etkin bir şekilde çalışmaktadırlar. Bunun yanında derneğin üyesi olan öğretmenler ve öğrencilerle camilerde vaaz edilmekte, yurt ve kurslarda gençlere yönelik din eğitimi verilmektedir. Üstlendikleri misyon bakımından toplumun imam hatiplerle bağına güçlendirmekte, toplumun dini eğitim ihtiyacını yerine getirdiği çok çeşitli faaliyetlerle karşılaşmasını sağlamaktadırlar (Özcan, 2006: 43-53). Bu çerçevede Tohum, Talim, Önder Bülten, Okul Aile Birliği Rehberi gibi yayınlarla ve öğrenciler için sunduğu dini danışmanlık hizmetiyle din eğitimine önemli bir katkı sağlamaktadır. ÖNDER, 28 Şubat sürecinden sonra imam hatiplerin kapatılması ve üniversiteye girişte karşılaştıkları katsayı engeline bulduğu çözümle din eğitiminde önemli noktaya gelmiştir. ÖNDER, imam hatiplerin üniversitelere girememesi üzerine WONDER adıyla Avusturya gibi bazı Avrupa ülkelerdeki üniversitelerde tıp, hukuk gibi alanlarda mağdur imam hatip öğrencilerin eğitimlerini tamamlamalarına yardımcı olmuştur. İmam hatiplerin katsayı problemleri ortadan kalkınca din eğitimi misyonunu devam ettiren WONDER, Avrupa'daki Müslümanların din eğitimi alabilmelerine hali hazırda öncülük etmektedir (www.onder.org.tr, 2021).

3.3.4. Medya

Medya kitle yayın araçlarıdır (Doğan, 2001: 1110). Medya büyük iletişim ve yayın organlarının tümüdür (TDK, 2009: 1361). Medya; yazılı, sesli, görsel iletişim araçlarını bünyesinde barındıran haber almaya ve haber vermeye yarayan iletişim kavramıdır. Medya insanların duygu ve düşüncelerini paylaştıkları son zamanlarda önemi giderek artan bir mecradır. Medya kamuoyunu oluşturabilen ve istediği yönde yönlendirebilen bir araçtır. Toplumun her kesimi tarafından kullanılan medyanın siyaset, ekonomi, sosyal hayat gibi birçok unsurla yoğun bir etkileşimi vardır. Medyanın merkezinde yer alan en temel unsurlar TV, Radyo ve gazetedir. Bu noktada medyanın temel işlevlerinden bir tanesi de toplumsal eğitime destek olmaktır. Toplumun din eğitiminde medya unsurları güçlü bir araçtır. Televizyon, internet, radyo ve gazete gibi medya ortamlarında yapılan dini yayınlar toplumun din eğitimine olumlu veya olumsuz etkiler yapabilmektedir. Öte yandan medyanın din eğitimine de katkısı yadsınamaz. Bu bağlamda internetten sunulan Arapça, Kuran, dini konularla ilgili program ve uygulamaların din eğitimi noktasında toplumun

hassasiyetinin artmasına neden olmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulan ve halen etkin olarak çalışan Diyanet TV, Diyanet Radyo, Diyanet Kuran Radyo, Diyanet Risalet Radyo ve E Kütüphane gibi uygulamalar din eğitime büyük katkı sağlamıştır. Medya temel görevlerinden olan aydınlatma misyonunu, sunduğu hizmetlerle toplumu dini konuda aydınlatarak sağlamıştır. Bunun yanında dini gün ve gecelerde televizyonlardan sunulan dini programlarda toplumun dini eksiklerini ve meraklarını gidermeye çalışmaktadır. Ramazan ayında televizyonlarda yapılan dini sohbetler dinin kamuoyunda geniş bir şekilde yer almasını sağlamıştır. İnternet ortamında oluşturulan din ile ilgili e-uygulamalar dinin gençler tarafından daha doğru ve bilinçli olarak öğrenmesine katkı sağlamaktadır (Aksu, 2004: 55-60).

3.3.5. Aile

Çocuğun eğitimi hususunda atasözlerimiz bizlere rehberlik yapacaktır. Bu bağlamda atalarımız “ağaç yaşken eğilir” derken bireyin kişiliğinin çocuk yaşlarda oluştuğuna işaret etmişlerdir. Onun için aile din eğitimi ve diğer eğitimlerin verilmesinde birey için kilit bir rol üstlenir aynı zamanda çocuğun ebeveynleri de çocuklar için en iyi öğretmenlerdir. Çünkü kişilerin yaşları ilerledikçe, kişilikleri oturdukça, dinin sunacağı bir dizi yenilik ve dönüşümlere uyum sağlamakta güçlük çekecektir (Yiğit, 2006: 198).

İnsanlar fitratında var olan özelliklerini geliştirmek noktasında kişiliklerini oluştururken ve biçimlendirirken, bunun yanında dini kimliği ve kişiliğini kazanırken aile her zaman vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Bu haseple çocuğun dinsel değer, düşünce ve inanç yapısının oluşmasında anne-baba birer dini rol model olmaktadır (Okumuşlar, 2013: 23).

Çocuğun din eğitimi çerçevesinde her dönem önemini koruyan aile kurumu, çocuğun yaşamının belli bir döneminde etkili olmaz, aksine bireyin toplumsallaşmasından, evlenmesine hatta ömrünün bütün anlarında etkili olan temel bir unsur özelliğine sahiptir. Bu noktada evlilik için eş seçiminde bile din eğitiminin etkisi bulunmaktadır (Özbek, 2005: 59). Diğer bir husus ise bireyin Allah inancının şekillenmesi ve artması bağlamında ilk doğduğunda kulağına ezan okunur. Böylelikle İslami eğitimle birey ilk doğduğu anda karşılaşmış olur (Şimşek, 2004: 215).

Çocuk psikologlarına göre; bireyin kişiliğinin oluştuğu ve şekillendiği ilk yıllarda etrafından algıladığı dini eğitime dair telkinler ömrünün gelecek zamanlarında bile etkisini

sürdürmektedir. Bundan dolayı din eğitimcilerinin gözü çocukların okula gitmeden önceki zamanlarına çevrilmiş haldedir. Hatta bu noktada son dönemlerde Diyanet teşkilatı çeşitli din eğitim kurumları açmıştır (Ay, 2006: 18). Çocuk toplum içindeki rol ve sorumluluklarını(hakka riayet etmek, helal yemek, haramdan kaçınmak, yalan ve hırsızlıktan uzak durmak, yaşlılara saygı) ailedeki din ve diğer eğitimlerle öğrenir (Aydın, 2006: 8). Ebeveynlerin dini tutum ve davranışları çocuğun dini şahsiyet edinmesinde ve hayatının devamında ahlaklı ve erdemli bir birey olmasında önem teşkil etmektedir (Aydın, 2003: 108).

Çocuk belleği tertemiz bir şekilde her an aileden gördüklerine ve duyduklarına inanmaya hazır durumdadır. Aile üyelerinin gün içinde dine dair kullandıkları kelime ve uyguladıkları davranış kalıpları çocukların kişiliklerine yansımaya başlar. İlk başta bu dinsel ritüellere ve kelimelere anlam veremese de çocuklar dini ibadetlere (namaz, oruç) ezan gibi dini kavramlara ilgi oranları azımsanmayacak kadar yüksektir. Camiye beş vakit namaza ailesiyle giden çocuklar onlar gibi namazlarını eda etmeye çalışırlar. Evde ebeveynlerinin oruç tuttuğunu gören çocuklar öğlene kadar oruç tutmaya çalışırlar. Sonuç itibariyle çocuk ebeveynleri ile kurduğu taklit etme ve özdeşim kurma ilişkisiyle dini kimliğini, kişiliğini, değerlerini ve dini ritüellerini öğrenmiş olur (Hökelekli, 1998: 255).

Dini ve ahlaki normların, değerler sisteminin çocuk tarafından öğrenilmesinde ve özümsemesinde aile vazgeçilmez bir referans grubu ve din eğitiminin birinci aşamasını oluşturan eğitim birimi konumundadır (Köylü, 2012: 251). Bu noktada denilebilir ki bireyin hayatı boyunca gerçekleştirdiği din eğitiminin büyük bir kısmı aile kurumunun çatısı altında gerçekleşmiştir. Çocuklar ilk ibadetlerini yine aile içerisinde ifa ederken, aynı zamanda dini emir ve yasakları aileden öğrenirler (Kasapoğlu, 2008: 10). Bu hususta çocuk aile içerisinde dedikodu, yalan, hırsızlık, gıybet, görürse onu davranışlarına yansıtır, ancak çocuk namaz kılan, oruç tutan, kötü hasletlerden uzak duran, ahlaklı ve erdemli bir aile içerisinde yetişirse bu doğrultuda dini ve ahlaki eğitimini almış birey davranışları sergileyecektir. Netice itibariyle dini hassasiyetleri yüksek olan ailelere göre, dini maneviyatları düşük olan ailelerin din eğitim oranları aynı değildir. Maneviyatı yüksek olan ailelerde din eğitimi daha kaliteli ve oransal olarak büyük olduğu için dini inanç ve duyguları yüksek çocuklar yetiştirirken, dini hassasiyetleri düşük olan ailelerde zayıf bir din eğitimine maruz kalan çocuklarda dini inanış ve düşünceler zayıf kalmaktadır (Yılmaz, 2001: 337).

3.4. Uluslararası Sözleşmeler ve Uluslararası Aktörler

Çalışmanın bu kısmında uluslararası aktörler ve uluslararası sözleşmelere yer verilmektedir.

3.4.1. Din Eğitimi Konusuna Yönelik Uluslararası Sözleşmeler

Din eğitimi konusuna uluslararası sözleşmelerde geniş yer ayrılmıştır. Bu konuda uluslararası sözleşmelerde genellikle din ve vicdan özgürlüğü üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda farklılıkları da kapsayacak bir din eğitimi verilmesi ortak nokta olmuştur.

3.4.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Din Eğitimi

10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 18. maddesine göre: “Herkes, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin ister tek tek, isterse başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını, tapınma, uyma, dinsel ritüellerin uygulama ve öğretme açısından açık veya kapalı biçimde ortaya koyma özgürlüğünü içerir. Sözleşmenin 2. Maddesinde ayrımcılığın her türlü yasaklanırken, eğitim konusunda da ayrımcılık yasaklanmıştır (Turan, 2012: 77-109). Bu noktada kendi dini inancına uygun bir din eğitim alma hakkını bireye tanıyan bir sözleşme özelliği taşımaktadır. Sözleşmede vurgulanan din eğitime yönelik diğer hususlar ise ailelerin çocuklarına kendi inançları doğrultusunda bir din eğitimi aldırma noktasında özgürlük tanıyan ve bu din eğitimi verilirken hiçbir ayrımcılığa çocukların uğratılmamasını garanti altına alan bir sözleşmedir (Aybay,2006:8).

3.4.1.2. Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

16 Aralık 1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 18. maddesi de din ve vicdan özgürlüğünü düzenlemektedir. 18 maddeye göre: “Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir. Hiç kimse, kendi tercihi olan bir dini kabul etme veya inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz. Bir kimsenin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü ancak kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık

veya ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla, hukuken öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir”(Arsava,2020:39-55). Sözleşmenin ifade ettiğimiz maddesini incelediğimizde bu madde bireyin eğitim hakkının önemine değinmekte ve ana babanın çocuklarının “din eğitimi” konusunda söz sâhibi olduğunu vurgulamaktadır. Çocukların din eğitimini resmi makamlara değil, çocuğun vasilerine bırakarak devletin görevi olan din eğitimi ve öğretimi konusunda çocuklar söz konusu olduğunda bu görevi yerine getirmede sınırlandırma getirmiştir. Bu noktada din eğitimini devlet mi yoksa sivil kuruluşlar mı verecek sorunsalı ortaya çıkmaktadır (www.ombudsman.gov.tr:2021).

3.4.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Sözleşmenin 9. Maddesinde düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusu ele alınmıştır.” Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir” hükümlerini içerir (Kılıçkaya, 2016: 127-166).

Din eğitimi noktasında daha önce hazırlanan uluslararası sözleşmelerin devamı niteliğinde olan bu sözleşme de din eğitimi noktasında ayrımcılığın kabul edilemeyeceği ve din eğitimi alabilme konusunda herkesin özgür olduğu bu özgürlüğün sınırlarının bulunduğu ortaya konmuştur. 9. madde çerçevesinde, din eğitimi ve öğretimi hakkı açısından bir değerlendirme yapılacak olursa, şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Devlet din eğitimi ve öğretimi konusunda, bu eğitimi almak isteyen bireylere karşı yasaklayıcı bir tutum içerisine giremeyeceği gibi, ailenin dini ve felsefi inançlarına aykırı bir din eğitimi ve öğretimi de veremez. Hatta aynı dini ve felsefi inancı benimsemiş olsa bile, o dinin ya da inancın mensupları istemediği sürece zorla bir din eğitimi ve öğretimi uygulamasına da gidemez. Ders programlarını hazırlarken herhangi bir dini, mezhebi veya felsefi bir inancı dikkate alarak program hazırlayamaz. Bunun yerine her dine veya inanca eşit mesafede duran çoğulcu bir program hazırlamak ve uygulamak zorundadır (www.danistay.gov.tr, 2021).

3.4.2. Avrupa Birliği İlerleme Raporları Ekseninde Türkiye’de Din Eğitimi

Politikaları

Avrupa Kömür ve elik Topluluğu olarak doğan birlik ilk aşamada altı ülke ile kurulmuştur, ikinci aşamada ekonomik ve politik birliği güçlendirmek için üç ülkenin de katılımıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu adını almıştır. Son olarak 1992 yılında Maastricht anlaşmasıyla Avrupa Birliği topluluğu oluşmuştur. Avrupa ‘da her yönden birliği sağlayan bu oluşumun din eğitimiyle ilgili olan iki organı konsey ve AİHM’dir (www.ab.gov.tr:2021). Konseyin lkemiz açısından önemi din eğitimimiz konusunda her yıl açıkladığı ilerleme raporlarında yer vermesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkeme’si Türk vatandaşlarının ulusal düzeye başvuru mekanizmalarını tamamladıktan sonra başvurduğu bir üst mahkeme olma özelliği taşımasıdır. İlerdeki bölümler de değinileceği üzere ilerleme raporları noktasında konsey ülkemize sürekli telkinlerde bulunmuştur (zorunlu din eğitimi, ruhban okulları, yabancı din adamların yetiştirilmesi, Alevilerin Cem Evi sorunları). Son olarak birliğin yayınladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi din ve vicdan özgürlüğünü hüküm altına alması, din eğitimi noktasında hükümleri içermesi bakımından birliği din eğitimi noktasında uluslararası bir aktör haline getirmiştir (www.avrupa.info.tr:2021).

Avrupa Birliğinin din eğitimi noktasındaki faaliyet ve uygulamalarına bakacak olursak; Birlik derinleşme süreci dahilinde ye ülkelerin eğitim konusunda bütünleşmesini sağlamak ve eğitimin kalitesini arttırmak için onların uyacağı ortak temel ilkeler belirlemiştir. Bunları bazen eğitim programları bazen de ortak eğitim planları sunmak şeklinde gerçekleştirmek istemiştir. Bu bağlamda birlik içindeki bütün üyelerin eğitim seviyeleri belli bir seviyede olması hedeflenmiştir. Birlik ye ülkelerin sadece normal eğitim sistemi üzerinde durmamış aynı zamanda din eğitimi noktasında birliğin hedefleri doğrultusunda bir program izlenmesi için faaliyetlerde bulunmuştur. Bu noktada din öğretiminin zorunlu olup olmaması ve ye ülkelerdeki sosyal ve kültürel şartlar baz alınarak bir din eğitiminin sunulması noktası birliğin çoğu zaman gündeminde olmuştur (Yıldız, 2012: 3).

Ancak birlik din eğitim noktasında birçok farklı etmeni göz önünde bulundurarak, esnek davranmış ve bağlayıcı bir karar vermemiştir. Din eğitimi ye ülkelerin kendi inisiyatifine bırakılarak, kendi öz hukuklarına uygun bir şekilde düzenlenmesi noktasında bir algı oluşmuştur. Birliğin eğitim hususundaki tavrı genelde eğitimin belli standartlara

bağlanması ve bu yönde programlar belirlenmesi şeklinde olmuştur. Bununla birlikte birlik din eğitiminde belli bir standart ve program belirlememiş, bu konuda üye devletleri bağlayıcı bir niyet beyanında bulunmamıştır (Aşar, 2006: 25). Bu noktada denilebilir ki, birliğin din öğretimi noktasında herhangi bir uygulamasının bulunmaması, din öğretimi noktasında birliğin mevzuatında boşluk olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Birlik çeşitli sebeplerden dolayı din eğitim hususunda bıraktığı eksiklikleri temel hak ve özgürlükler başlığı altında ele almış ve oluşabilecek eksiklik ve paradoksun önüne geçmeye çalışmıştır. Bu haseple birliğin din olgusu noktasında yaklaşımı noktasında bilgi vermek gerekirse; birlik din olgusuna çok hassas yaklaşmış, üyelerinin dini inanışlarındaki farklılığı göz önüne alarak bu alanda uygulamalara gitmiştir.

Birliğin en üst mahkemesinin din dersinin zorunlu olup olmaması noktasında verdiği karar birliğin din olgusuna ve bu hususta yapılacak eğitim ve öğretim faaliyetlerine yaklaşımını göstermektedir. Mahkeme din dersini öğrencinin alıp almaması konusunda öğrenciyi serbest bırakırken, bu çerçevede öğrencinin isterse din dersinden muaf olabileceğini bu hususun birliğin mevzuatına ters düşmeyeceğini belirtmiştir (Aydın, 2006: 30).

Birliğin Ek Protokolünün hükümlerine göz attığımızda denilebilir ki; üye ülkeler din öğretimi isteyen kişileri bu noktada engelleyemez, din eğitimi almak konusunda da insanları bir mecburiyet içerine koyamaz. Kişiler ailelerinin dini inanç ve kültürlerine aykırı bir zorunlu din eğitimine tabi tutulamaz. Bu noktada önemli husus bireysel özgürlüklerdir. Temel hak ve özgürlükler çerçevesinde birey kendin inancı konusunda bir din eğitimi istemezse o kişiye zorla bir eğitim verilemez ve bu eğitimi almazsa bireysel yaptırımlara maruz bırakılamaz. Birlik genişleme süreciyle birçok, dini, etnik, mezhepsel, farklılıkları bünyesinde bulundurduğu için, bütünleşme sürecini sekteye uğratmamak ve yenedünya düzeninin getirdiği değişimlere ayak uydurabilmek için din öğretimi hususunda üye ülkeleri serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak ek protokoller ve mahkeme kararlarıyla üye ülkelerin bu konuda izlemesi gereken uygulamaları ortaya koymuştur. Hatta öyle ki üye ülkelerin din eğitim programını hazırlama noktasında tek bir dini ve mezhebi merkezine alarak bir uygulamaya gidemeyeceği ve bu programlarla belli bir dini düşünceyi bireylere zorla dikte edemeyeceğini belirlemiştir (Ekinci, 2005: 6).

Öte yandan birlik ülkeleri kendi din eğitimlerinin sınırlarını ve kapsamını belirlerken, Birlikte, bu süreçte bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruma noktasında yasakçı bir zihniyet, din eğitimi sunulmaması için çalışmalar yürütür. Devletler, din eğitim politikalarını belirlerken, ilk önce toplumlarının içinde buldukları şartları göz önünde bulundururken, aynı zamanda birliğin bu konuda telkinlerini de dikkate alırlar. Din eğitimi hususunda üye devletlerin önceliği siyasi, sosyal, kültürel şartlar olurken, birliğin önceliği ise temel hak ve özgürlüklerin muhafaza edilmesi olmuştur.

Birliğin kuruluşundan, genişleme ve derinleşme sürecine kadar, din eğitimi alanında ortaya konulmuş bir mevzuat metni bulunmamaktadır. Birlik üye olabilecek ülkelere din eğitimi hususunda telkinlerde bulunmuş ancak bağlayıcı kararlar vermemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi din öğretimi hususunda birliğin temel bir metni olmadığı için bir birliğin din eğitimi noktasında düşüncelerini ilerleme raporları ve ek protokollerden öğrenebiliyoruz (Turan, 2011: 71).

Ayrıca, Avrupa Birliği Türkiye’de din eğitimine yönelik gelişmeleri yakından takip etmektedir. Yıllara göre yayınlanan ilerleme raporlarında da bu gelişmeler irdelenmiş, din eğitimine yönelik konularda eleştiri ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu kısımda 2000’den 2019’a kadar yayınlanmış olan ilerleme raporları incelenecektir.

2000 yılında yayımlanan ilerleme raporunda, iki ana konu dikkat çekmektedir. Bu iki husus; mabetlerin inşası ve eğitim üzerinedir. Raporda, Cem Evlerinin mali ihtiyaçları karşılanmaması buna mukabil camilerin mali ihtiyaçlarının karşılanması ve sadece Sünni camilerin ve Alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu belli bir mezhebi merkezine alan din eğitimi verilmesi Alevilerin temel şikâyet sebepleridir. Bu ilerleme raporunda farklı mezheplerinde din eğitiminde dikkate alınması ve bu doğrultuda müfredatlarını düzenlenmesi telkin edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2000: 25).

2001 yılında yayımlanan rapora bakıldığında, Türkiye’de önceki raporlarda belirtilen din eğitimi noktasındaki sorunlarının çözümü aşamasında hiçbir ilerlemenin olmadığı belirtilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Alevilerin din eğitimi hususundaki problemlerini çözme noktasında hiçbir çaba sarf etmediği ifade edilmiştir. Alevilerin iki büyük şikâyeti; okullardaki zorunlu din derslerinde ve ders kitaplarında Alevilerin kimliğinin görmezden gelinmesi yalnızca Sünni İslam’ı temsil eden cami ve vakıf gibi yerlere mali desteğin olmasıdır (Avrupa Komisyonu, 2001: 27).

2002 yılındaki ilerleme raporların raporlarda dini topluluk ve mezheplerin toplantı ve gösteri hakları konusundaki gelişmeler üzerinde durulmuştur. İlerleme raporunda Türkiye'deki Alevi ve Bektaşî dini topluluklarının Alevi ve Bektaşî ismiyle dernek kuramayacakları ve bunun Anayasa'ya aykırı olduğu üzerinde durulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2002: 28).

2003 yılında yayınlanan rapora göre Sünni olmayan dini toplulukların dernek kurabilmeleri ve mezhepsel kimliklerinin tanınması noktasında belli bir gelişme olduğu ortaya konmuştur. Alevi ve Bektaşî topluluklarının kendi isimleriyle dernek kurabilmelerinin önü açılmıştır. Bununla birlikte din derslerinde Alevi kimliğinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından halen görmezden gelindiği ortaya konulmuştur. Patrik Bartholomeos'un Ekümenik patrik unvanı Türkiye'de tanınmadığı, dini yayınların ithalatına engel olunduğu, azınlık Müslüman toplulukların Diyanet'te yeterince temsil edilemediği, ilahiyat mezunlarının atamasının yapılmamasının azınlık dinlerinin öğretilmesinde zorluk yaşattığı raporda dile getirilen diğer hususlardır (Avrupa Komisyonu, 2003: 32).

2004 yılındaki ilerleme raporuna göre Alevi ve Bektaşî Müslümanların statüsünde kayda değer bir değişim ortaya konmadığı vurgulanmıştır. Sözü edilen azınlık Müslüman toplulukların mabet açılışında ve mali ihtiyaçlarını karşılamada sorunlar yaşadığı raporda yer almıştır. Okullardaki din eğitim müfredatında Alevilerin kimliğini de göz önüne alan bir düzenleme yapılmamıştır. Alevi toplulukları bu konuda AİHM'e zorunlu din eğitimi noktasında başvuru yapmıştır. Gerekçe olarak Türkiye'nin laik bir devlet olduğu dinlere eşit davranması sunulmuştur. Bu noktada devletin Diyanet üzerinden durduğu din eğitiminin Sünni bir din eğitimini desteklediği raporda yer almıştır (Avrupa Komisyonu, 2004: 37).

2005 yılındaki raporda, Alevilerin bir dini topluluk olarak değerlendirilmemesi ve Diyanette temsil edilmemeleri durumunun hâlihazırda devam ettiği ortaya konmuştur. Alevi vatandaşların mabetlerini açmada ve bu mabetlerin mali ihtiyaçlarını karşılamada karşılaştıkları zorluklar raporda bildirilmiştir (Avrupa Komisyonu 2005: 35).

2006 yılı ilerleme raporunda da, daha önceki yıllarda devam eden azınlık Müslüman toplulukların din eğitimi ve dini ayin konusunda yaşadıkları zorlukların devam ettiği bildirilmiştir. Alevi vatandaşların çocukları halen Sünni din eğitimi almaya zorlanmakta kendi öz kimliklerine uygun din eğitimi almak için AİHM'e açtıkları dava

halen sürdüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte gelecek yıl Alevilere yönelik müfredat düzenlemesine başlanacağı planlandığı hususu takdir edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006: 15).

2007 yılı raporlarına göre, geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi, Aleviler ibadet yerlerini gerek mali gerekse resmi prosedürler nedeniyle açmakta zorlandığı ifade edilmiştir. İlerleme raporunda zorunlu din eğitime alevi vatandaşların çocuklarının halen maruz kaldığı belirtilmektedir. Zorunlu din dersinin AİHS'e aykırı olduğu Türkiye'nin bu konuda düzenlemeye gitmesi istenmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007: 16).

2008 yılı raporlarında ise geride kalan yıllara göre farklılıklar görülmektedir. Hükümet tarafından Alevilere yönelik bir açılım yapma politikası planlandığı açıklanmıştır. Alevi federasyonunun AİHM'e açtığı davada din eğitiminin Alevilikle ilgili yanlış ve olumsuz bilgiler verdiğini bildirmiştir. Son aşamada Alevilerin din eğitimi sorunu halen aşamadığı bildirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2008: 17-18).

2009 yılı itibariyle, Alevilere yönelik tutumda, hükümet düzeyinde olumlu çabalar ve girişimler olmasına rağmen, yasal çerçevede beklenen ilerlemelerin kaydedilemediği görülmüştür. Başbakanın alevi iftarına katılması ve geçmişte yaşanan olumsuz olaylardan dolayı bakanın özür dilemesi ilerleme raporunda olumlu karşılanmış. Bu bağlamda Alevilerin din eğitime yönelik sorunları noktasında hükümetin çalıştaylar düzenlenmesi pozitif bir etki yaratmıştır. Resmi yayın kuruluşu TRT'nin, muharrem ayına yönelik yayın yapması Aleviler bakımından uzun süre sonra olumlu bir adım olmuştur. AİHM, Türkiye'den müfredatını AİHS'ne uyumlu hale getirmesi istemiştir (Avrupa Komisyonu, 2009: 21).

2010 yılındaki raporlarda, hükümetin geçen yıllarda başlatmış olduğu açılım uygulamalarının devam ettiği fakat bu uygulamaların yerel düzeyde kalıp genele yayılamadığı bildirilmiştir. Bu dönem içinde farklı meslek ve statüdeki alevi vatandaşlarla çalıştaylar düzenlemiştir. Mabetler noktasındaki iki davaları reddedilince AİHM'e başvurmuşlardır. Alevileri bazı yerel yönetimler tanımamasına rağmen genelde yasal statüleri noktasında istediklerini alamamışlardır. İlköğretimde din kültürü dersinin zorunlu olması ve bu mecburiyete Hristiyan öğrencileri maruz kalması neticesinde, bunun AİHS'e aykırı olduğu ve bu uygulamadan vazgeçilmesi telkin edilmiştir. Yehova şahitlerinin bu konuda MEB'e açtığı davada raporda yer almıştır. Azınlıkların din eğitimi alabilecekleri din adamı

eğitimlerinin yetersiz olduğu, Süryanilerin din eğitimlerini resmi eğitim dışında aldıkları raporda yer alan diğer hususlardır (Avrupa Komisyonu, 2010: 23-24).

2011 yılı ilerleme raporunda, AİHS doğrultusunda herhangi bir yasal çalışmanın olmadığı ve zorunlu din eğitimi noktasında diyalog ortamının devam ettiği belirtilmiştir. Bu noktada MEB Alevilikle ilgili bilgi veren dini bir kitap yayımlamış ve 2011-2012 eğitim-öğretim yılında okutulmaya başlanmıştır. Kimliklerdeki din hanesi kısmında İslam dışında herhangi bir din yazmıyorsa o zaman zorunlu din eğitimi kapsamında bireyin kurtulmadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011: 29).

2012 yılı ilerleme raporuna bakıldığında, geçen yıllarda başlatılan açılım süreçlerinin devam ettirilemediği, AİHS ile uyumlu yasal çerçevelerin oluşturulmadığı ve Alevilere yönelik din eğitimi ve mabet noktasında kısıtlamaların ve zorlukların genel olarak sürdüğü gözlemlenmektedir. MEB'in yayınladığı aleviler hakkında bilgi veren dini kitap okutulmaya başlatılmış, dua kısmında Alevilik–Bektaşilik dua anlayışı ve örneği sunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2012: 11).

2013 yılı itibariyle, önceki yıllarda başlatılan açılım süreciyle ilgili somut adımların atılmadığı belirtilmiştir. Alevilerin mabetlerinin mali ihtiyaçlarının camilerde olduğu gibi kamu kapsamına alınmaması durumunun sürdüğü gözlemlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam'daki temel ibadethanenin cami olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Alevilerin zorunlu din eğitimi konusundaki rahatsızlıkları devam etmekle birlikte din eğitiminde Alevilikle ilgili verilen olumsuz ve yanlış bilgilerin Alevileri rahatsız ettiği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın kasım ayındaki iftar yemeğinde devletin bütün inanç mensuplarına eşit derecede olacağını bildirmesi memnuniyetle karşılanmıştır. MEB yeni bir alevi din eğitim kitabı yayımlamış ve bu dersten Müslüman olmayanlar muaf tutulmuştur. Gayri Müslim azınlık cemaatlerle artan diyalog olumlu karşılanmış, MEB'in yayınladığı dini kitabın kapsayıcı olması memnuniyetle karşılanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2013: 55).

2014 yılı raporlarında, somut açılım ve ilerleme adımlarının atılmadığı ve benzer sorunların devam ettiği belirtilmiştir. Cem Evi açmada karşılaşılan zorlukların devam ettiği ifade edilmiştir. Eğitim alanındaki çabalardan biri olarak MEB, zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının hazırlanmasında, bazı Alevi derneklere danışmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014: 54).

2015 yılı ilerleme raporuna bakıldığında, Yargıtay'ın Cem Evlerinin ibadet yeri olarak tanınmasına ilişkin kararın uygulanması istenmiştir. Müslüman azınlıklara yönelik kısıtlamaların kaldırılması, tüzel kişilik kazanmalarının önünün açılması, düşünce din ve vicdan hürriyeti kapsamında bütün dini topluluklara karşı ayrımcılığın kaldırılması, Heybeliada Ruhban okulunun yeniden açılması telkin edilmiştir (Avrupa Komisyonu,2015: 69).

2016 yılı ilerleme raporu ile mevcut sorunlarla paralel olarak, zorunlu din derslerinden muafiyet, kimlik kartlarındaki din hanesi durumu ve ibadet mekânları konusunda AİHM'nin verdiği kararların gözetilmesi amaçlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2016: 71-72).

2018 yılı ilerleme raporu kapsamında Alevilerin ibadet mekânları ve zorunlu din dersi ile ilgili kararlarının uygulanması için özen gösterilmesi gerektiği vurgulanmış bu konuda hükümetin halen AİHM kararlarına uygun hareket etmediği belirtilmiştir. Din eğitimi noktasında Avrupa standartlarına uygun yasal çerçevenin oluşturulması ve kimliklerin din hanesinde herkesin kendi dinin yazılması telkin edilmiştir. Ruhban okulunun açılması, farklı Hristiyan azınlıklar için mabetlerin açılması ve son olarak bu azınlıklar için yeteri kadar din adamı yetiştirilmesinin sağlanması raporda yer alan unsurlardır (Avrupa Komisyonu, 2018: 33).

2019 ilerleme raporunda Hristiyanlık dinine bağlı çeşitli mezheplerin ibadetlerini yapabilecekleri ibadethanelerin açılmaması ve bu doğrultuda din adamı yetiştirebilecek bir Hristiyanlık bazlı bir din eğitimi veren okul açılmaması raporda çözülmesi istenen problemlerden bir tanesi olagelmıştır. AİHS'e uygun bir din eğitimi oluşturulması için zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin seçmeli hale getirilmesi, kimliklerdeki din hanesinin ortadan kaldırılması ve halihazırda bir çözüm bulunamayan Cem evlerinin mali ihtiyaçlarının karşılanması noktasında belli bir plan dahilinde çözüm sürecinin başlatılması gerekmektedir. Ayrıca DKAB ders kitaplarının içeriğinin ayrımcılığı ortadan kaldıracak bir şekilde düzenlenmesi elzemdir. Heybeliada da bulunan Rum Ortodoks Ruhban Okulunun aktif olarak faaliyete geçirilmemesi sorun teşkil etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı ile din eğitimi veren kurumlar arasında, ilgili Bakanlığın eğitim ile ilgili görevlerinin yerine getirilmesi konusunda imzalanan protokoller konusunda endişeler mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığının etkinliği artış göstermiştir(Avrupa Komisyonu, 2019).

Tüm ilerleme raporları incelendiğinde, Avrupa Komisyonu'nun çoğunlukla eleştirel yaklaştığı belli dönemlerde hayata geçirilen uygulamaların takdir edildiği dikkati çekmektedir. 2002 sonrası dönemde hükümet programlarının ve gerçekleştirilen reformlarda insan hakları, temel hak ve özgürlükler ile demokrasi düşüncesinin egemen olduğu vurgusunu yapmakta fayda vardır. Hukuk alanında gerçekleştirilen reformlar ve anayasa değişiklikleri, demokrasi ve özgürlükler perspektifinde şekillendirilmiştir. Türkiye'de gerçekleştirilen reformlara, Avrupa Birliği'nin olumlu tepki verme noktasında ilgisiz kalması; Avrupa Birliği'nin kendi içindeki demokrasi açığını görmeyerek, sürekli Türkiye'yi eleştirmesi dikkati çeken bir husustur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Din; insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan ilahi emir, yasaklar, öğütlerden oluşan bir bütündür. İnsanlık tarihi boyunca Allah insanlara doğru yol üzerinde bir hayat sürmeleri için ilahi buyruklarıyla rehberlik etmiştir. Bu rehberliği peygamberler ve kutsal kitaplar aracılığıyla gerçekleştirmiştir. İnsanlık tarihi boyunca çok farklı inanışlar ve dinler ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde bu araştırmayla ilgili olanı ilahi dinlerdir. Semavi dinler olarak isimlendirilen bu ilahi dinler insanların inanç, ahlak, erdem, ibadet ve taatlardan oluşmaktadır. Dinlerin temel amacı insanların gerek dünya, gerekse ahiretteki saadetlerini sağlamaktır. Bu bağlamda çeşitli araçlarla insanların dünya hayatını belli bir sistem ve düzen altına almaktadır. Bu hedefini gerçekleştirmede temel araçlardan bir tanesi eğitimidir.

Eğitim ise çeşitli süreçler sonucu bireyin davranışlarında istendik hasletler oluşturma aşamalarıdır. Din eğitimi, ilahi gücün emir ve yasakları doğrultusunda ahlaklı bir birey ve toplum oluşturmak için çeşitli aşamaları da kapsayan bir süreçtir. Din eğitimi ilk aşamada ailelerde başlarken, devamında okullarda ve camilerde devam etmektedir. Hayatın her aşamasında sanal ve sosyal ortamlarda dahi devam eden bu süreç zaman içerisinde çeşitli değişim ve dönüşümler geçirmiştir. İlk aşamada ezberci, din merkezli bir eğitim olan dini eğitimden, günümüze gelinceye kadar çeşitli ulusal ve uluslararası aktörlerin etkisiyle, çağın getirdiği değişimler ve gelişimlerle insanı merkeze alan din eğitimine geçilmiştir. Dini eğitimde dar kapsamlı olarak dinin kural ve kaideleri öğretilmeye çalışılırken, din eğitiminde dinin öğretilmesinin yanında Kuran ahlakıyla donatılan ahlaklı, erdemli, hak ve hukuka riayet eden, değişim ve dönüşümlere açık, neden niçin analizlerini yapan kulluk bilincine sahip, olgun bir mümin birey ve toplum oluşturmaya hedeflenmiştir. Günümüzde namaz kılıp, haram ve helale dikkat etmeyen, kul ve kamu hakkına riayet etmeyen bir nesil dini eğitimin bir dönüşüme gereksinim duyduğunu ortaya koyarken, günde 24 saat farz kılınan ahlaklı birey yetiştirmeyi hedefleyen din eğitimine olan ihtiyacı gözler önüne sermiştir.

Politika devlet işlerini düzenleme sanatıyla ilgili özel görüş anlamına gelmektedir. Din eğitim politikası noktasında şunu belirtmek gerekir ülkemizde din eğitim politikası süreç içerisinde hem iktidarların hem de onların düzenledikleri yasal düzenlemeler ve çıkardıkları yönetmeliklerle şekillenmiştir. İktidarların ideolojik tutumları da din eğitim

politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Din eğitim politikalarını sadece hükümetler değil aynı zamanda ulusal ve uluslararası kuruluşlar etkilemiştir. Uluslararası sözleşmelerde din eğitim politikalarının şekillenmesinde etkin bir yer edinmiştir. Ülkemizde din eğitim politikasının şekillenmesinde diğer aktif aktörler ise; aileler, medya, sivil toplum kuruluşları, internet ortamları, din öğretimi genel müdürlüğü, din hizmetleri genel müdürlüğü, vakıflar rol oynamışlardır.

Din eğitim politikaları Avrupa Birliği İlerleme Raporlarından da etkilenmiştir. Din eğitim politikalarının merkezi yönetim tarafından mı yoksa sözünü ettiğimiz aktörler tarafından mı oluşturulması gerektiği halen tartışma konusudur. Diğer yandan din eğitim politikası bakımından bu hizmeti devletin mi yoksa şahıs veya vakıfların mı vermesi gerektiği çeşitli yönlerden sorunsal bir alan haline dönüşmüştür. Ancak bu noktada söylemek gerekirse; din eğitim politikaları merkezi yönetimin başka hiçbir gücün söz sahibi olmasını istemediği kendi otoritesini ortaya koymak istediği bir alan olagelmıştır. Artık bireylerin, toplumun istekleri ve ihtiyaçları noktasında, aynı zamanda farklı inanç kesimlerinin beklentilerini karşılar noktada bir din eğitim politikası oluşturulması bağlamında merkezi yönetimlerin bir din eğitim politikası oluşturması elzem bir hal almıştır.

Din eğitim politikaları dönemler itibariyle farklılık gösterirken imam hatip okullarının açılması, ilahiyat fakültelerinin kurulması sözü edilen politikanın etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. İmam hatip okullarının kimi zaman iktidarların ideolojileri doğrultusunda ön plan alınması kimi zaman katsayı gibi bir yasakla geri plan atılması din eğitiminin etkin olup olmamasında mihenk taşlarından bir tanesi olmuştur. Bununla birlikte ilahiyat fakültelerinin sayısının veya kontenjan sayısının azaltılıp artırılması din eğitim politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Avrupa Birliği ilerleme raporlarındaki din eğitimiyle ilgili alanlardaki Hıristiyanların ruhban okulları ve Hıristiyanlığı merkez alan bir din eğitimi uyarıları din eğitiminin uluslararası sözleşmelerdeki din ve vicdan hürriyetine uygun bir hale getirilmesinde bir basamak teşkil etmiştir. Aynı zamanda alevi vatandaşların Cemevi sorunları ve din kültürü ahlak bilgisi derslerinin Alevilikle ilgili bir müfredatı da kapsamı isteği din eğitiminin daha farklı bir platforma taşımıştır. Hükümetler bu bağlamda din

eğitim politikalarını belirlerken sadece kendi istekleri doğrultusunda bir Őekillenme içine girmemiŐlerdir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte, politika kurulları oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulan politika kurulları eğitim alanında uzman deneyimli kişilerden oluşmuŐtur. Eğitim faaliyetinin eksiklerini, değişim ve dönüşümlerini çok iyi analiz edebilen bu kurullar din eğitiminin Şekillenmesinde söz sahibi olmuşlardır.

Diğer taraftan, medyanın din eğitiminin üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Süreç içerisinde medyanın evlerimizin içine kadar girmesi ile birlikte medyadan din eğitimi ailelerin din eğitimi vermesine alternatif olmuştur. Gerek ramazan aylarında gerekse kurulan din eğitim ile ilgili TV'ler ve radyolar bireylerin çoğu din eğitimini medyadan almasına imkan sağlamıştır. Din eğitimi çok hassas bir alan olduğu için medyada din eğitimi veren kesimlerin kontrol altına alınması elzem bir hal almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının din eğitimi konusundaki bu alana girmek için kurmuş olduğu Diyanet TV ve Diyanet Radyo geç kalınmış bir eylem olarak ortadadır. Devletin Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla din eğitimi faaliyetini kontrol altına almak istediği düşünülürse, sosyal devlet anlayışı gereği bütün vatandaşlarını zararlardan koruması misyonu gereğince Diyanet TV ve Diyanet Radyo kurulması bu alanda geç kalmış bir karar olarak gözükmektedir. Diyanet' in bu alanda bıraktığı boşluğu çok farklı kesim ve şahıŐlar doldurmuş, insanların bilinçli olarak İslamiyet'le bağdaŐmayan bir din eğitimi almalarının önünün açılmasına neden olmuştur.

Aileler ise çocuklarının din eğitimini sağlayabilmek için ya imam hatip liselerine göndermiş veya kuran kurslarına göndermiştir. Ailelerin bu tercihleri üzerlerinden bir yükü atabilmek amacı taşıdığı için etkili olamamıŐtır. Kuran kurslarında aldıkları din eğitimini ailelerde göremeyen çocukların eksik bir din eğitimi almalarına neden olmuştur. Rol model olan anne ve babalar din eğitiminde çok önemli bir misyon yüklenmektedir. Devlet bu alandaki etkinliğini Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kuran kurslarıyla sağlamaya çalışmıştır. Ancak din eğitimi noktasında önemli bir misyon yüklenen iki resmi aktör olan Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı açmış oldukları kuran kursu sayısı bakımında yıllar içerisinde istenen düzeyi hala yakalayabilmiş değildir. Süreç içerisinde iktidarların ideolojik tutumları sonucu bazı dönemlerde Kuran Kurslarının yasaklanması, yaş kısıtlamasına gidilmesi kuran kurslarındaki din eğitiminin

etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Devlet kuran kurslarını kapatırken, yaş sınırı koyarken din eğitimi noktasında kurmak istediği kontrolü kaybetmesine neden olmuştur. Son düzenlemeler eşliğinde kısıtlamaların kalkması ve devlete bağlı kuran kursu sayılarının nispi olarak sayılarının artması devletin din eğitimi noktasında etkinliğini arttırmasının yolunu açmıştır.

Camiler din eğitiminde vazgeçilmez bir kutsal mekân olagelmıştır. Camilerde verilen din eğitimi zaman içerisinde değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Dönem itibariyle camilerde din eğitimi bazen etkinliğini yitirse de son dönemlerde çok yönlü bir din eğitimi vermeye başlanmıştır. Din eğitimi noktasında camilerdeki vaaz ve hutbeler etkili olmuştur. Merkezi yönetimlerin din eğitimi üzerinde etkisini sağlamak için hutbeleri tek elden hazırlama yoluna gitmiştir. Din eğitim politikalarının belirlenmesinde camilerde sunulan din eğitimi etkili olmuştur. Camiler insanların din eğitimi almasında vazgeçilmez bir konumdadır.

Din eğitimi politikalarının oluşturulması ve var olan sorunların çözümü noktasında şu öneriler sunulabilir. Sosyal medyadaki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve diğer resmi olmayan aktörlerin daha etkin bir din eğitimi verebilmesi için gençlere yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Din eğitimi veren resmi aktörlerin daha etkin bir şekilde toplumun farklı kesimlerine ulaşabilmesi için değişim ve dönüşümlere uyum sağlaması gerekmektedir. Medyayı etkin bir şekilde kullanma yönünde Diyanet TV ve Diyanet Radyo gibi hizmetlerin daha çeşitlenmesi ve toplumun farklı kesimlerine de hitap edebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Mobil yazılımlarla ve uygulamalarla din eğitiminin internet ortamında daha etkin sunulmasının önü açılmış olur. Bu doğrultuda resmi ve resmi olmayan aktörlerin vaaz, tebliğ ve irşat gibi din eğitimlerini mobil internet ortamlarında sunması verimliliği arttıracaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı kuran öğrenme programları, vaaz ve namaz vakitleri uygulamaları daha da geliştirilebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan okul öncesi kreş gibi din eğitim hizmetlerinin yaşlıları ve farklı kesimleri kapsayacak şekilde oluşturulması uygun olacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlere yönelik gençlik merkezleri açması ve cezaevindeki mahkûmlara, hastanelerdeki hastalara manevi danışman ataması din eğitiminin daha verimli hale getirecektir. Din eğitimi veren personelin hizmet içi eğitimlere daha çok dâhil edilmesi din eğitiminin daha uzman kişilerce sunulmasının

önünü açacaktır. Aile imamlığı uygulamasının daha kapsamlı hale getirilmesi toplumun çoğu kesiminin din eğitim sürecine dahil edilmesinin önünü açacaktır.

Kurumlar arası işbirliği din eğitimini daha kapsayıcı hale getireceği muhakkaktır. Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile olan kurumlar arası işbirliğinin diğer kurumları da kapsamı daha verimli bir din eğitimi sunulmasına imkan sağlayacaktır. Ulusal ve uluslararası proje bazlı örnek çalışmalar başlatılabilirse daha kurumsal ve sistemli bir din eğitimi verilebilecektir. Mobil oyunlar ve diyanet çizgi filmlerle çocuklara din eğitimi verilmesi sağlanabilir. Din eğitimi konusunda uzman akademik yapı desteği bakımından Üniversitelerin desteği alınmalı bu konuda uzman olan akademisyenlerle çalışılıp din eğitimine ivme kazandırılmalıdır. Üniversiteler bünyesinde yapılacak olan sempozyum ve çalıştaylarla din eğitime farklı bir bakış açısı getirilebilir ve peygamberimizin istişare sünneti de yerine getirilmiş olur.

Uluslararası kuruluşlarla koordinasyon sağlanıp örnek projelerle din eğitimi konusunda daha verimli ve etkin bir hizmet sunulabilir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü zaman içerisindeki geçirmiş oldukları yapısal değişimlerle insanların din eğitimi alanındaki ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Devlet din eğitimi alanını boş bırakmamak ve din eğitim politikalarını oluşturmak için bu iki genel müdürlüğü etkin bir şekilde sahada konumlandırmaktadır. Dönemler itibariyle pasif ve aktif bir yapıya bürünen bu iki kurum bütün iktidarların vazgeçemeyeceği bir konumda bulunmaktadır. Sözü edilen bu iki genel müdürlük zamanın getirdiği değişim ve dönüşümlere uyum sağlayarak gerek kendi yapılarını gerekse kendilerine bağlı imam hatip okullarını, kuran kurslarını, camileri bu değişime uyumlu hale getirerek din eğitimini verimli hale getirmektedir. Genel müdürlükler sadece saymış olduğumuz bu alanlarda değil, aynı zamanda internet, sanal ortam, medya gibi bütün ortamlarda etkin bir din eğitimi sunmaktadır.

Genel müdürlüklere bağlı kurum ve kuruluşlarda süreç içerisinde din eğitimi daha etkin, verimli verilirken aynı zamanda daha fazla kitleye ulaşma imkânı bulmuştur. Genel müdürlükler daha etkin bir din eğitimi verebilmek için teknolojik bütün yeniliklere ve değişimlere uyum sağlarken hem yapısal dönüşümlerini sağlamış hem de personellerini teknik, bilgi ve donanım bakımından daha üst seviyelere taşımıştır. Dünya da bütün ülkelerde din eğitim politikaları nasıl geçmişten günümüze hassas, vazgeçilmez bir alan

olduysa ÷lkemizde de bu alan sözünü ettiğimiz bütün aktörler tarafından da vazgeçilmez bir mecra olmaya devam etmektedir.

Din eğitim politikaları, siyaset ve din gibi iki farklı alanın kesişim noktasında bulunduğu için yüzyıllardır bütün insanlığın gündeminde tartışma konusu olagelmıştır. Peygamber efendimizin “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim” hadisine istinaden ahlaklı bireyler yetiştirmeyi hedefleyen din eğitimi politikaları ön plana çıkmıştır. İman ve ibadet ancak güzel ahlakla kemale erer. Bu bağlamda ahlakı merkezine alan din eğitim politikaları, politikacı ve bürokratların hassasiyetle üzerinde durdukları bir alan olmuş ve olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu B.(1974). Felsefe Terimleri Sözlüğü”, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Akıncı B.(2018). “Türkiye’de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları” *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. C: 9, S:16
- Akkahve, D. (2018). *Türkiye’nin Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları: Bölgesel Politika ve Planlama Yaklaşımları Temelinde Bir Çözümleme*, Doktora Tezi, Ankara
- Akman, E. (2019) “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, C:15, S:1.
- Aksu, A. B. ,(2004) , *Medya, Çocuk ve Din Eğitimi*, Doktora Tezi, Bursa.
- Aktaş, F.Z.,(2017), *Türkiye’nin Uluslararası Sosyal Hizmetleri: Türk Kızılay’ı, Türkiye Diyanet Vakfı ,Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul .
- Altay, Ş. (1983) *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Bilgi Yayınları, 1.Basım, Ankara,
- Altuntaş, K. ,(2013) ,Eğitim Tarihi Bağlamında Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi Ve Öğretimi Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Bayburt.
- Arda E. (2003). *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, AlfaYayınları, 1. Baskı, İstanbul, s.164
- Arısoy, Ö. (2010). *Avrupa Birliği Kimlik Sorununa Çözüm Olarak Avrupa Birliği Anayasası*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya
- Arsava, A. F.(2020), “Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin ve Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Sözleşmesinin Extraterritorial Uygulanması”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16.
- Aşar, B. (2006). *Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Avrupa Birliği Eğitim Ve Gençlik Programlarının İncelenmesi ve Türk Eğitim Sisteminin Bu Programlardan Yararlanma Düzeyinin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Avrupa Komisyonu, (2000). *Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 2000 Yılı İlerleme Raporu* Erişim:10 Mayıs 2021

- Avrupa Komisyonu, (2001), *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu* Erişim:10 Mayıs 2021
- Avrupa Komisyonu, (2002), *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu* Erişim:10 Mayıs 2021
- Avrupa Komisyonu, (2003), *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu* Erişim:10 Mayıs 2021
- Avrupa Komisyonu, (2004), *Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı İlerleme Raporu* Erişim: 10 Mayıs 2021
- Avrupa Komisyonu, (2005), *Türkiye 2005 İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2006), *Türkiye 2006 İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2007), *Türkiye 2007 İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2008), *Türkiye 2008 İlerleme Raporu*, Erişim:10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2009), *2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2010), *Türkiye 2010 İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2011), *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2012), *Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2013), *Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021
- Avrupa Komisyonu, (2014), *Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim:10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2015), *Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu, (2018), *Türkiye 2018 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021,
- Avrupa Komisyonu,(2016), *Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim: 10 Mayıs 2021
- Avrupa Komisyonu,(2019), *Türkiye 2019 Yılı İlerleme Raporu*, Erişim:10 Mayıs 2021
- Ay, M. E. (2006) , *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, 5. Baskı, Düşünce Yayınevi, Bursa
- Aybay, R.(2006) *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, 1.Baskı ,Şen Yayınları, Ankara.

- Aydın, A.R.(2003), “Çocuğun Dini Kişiliğinin Gelişiminde Aile Faktörü”, *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 15.
- Ayhan H.(1999), *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul..
- Ayhan, H. (1985), *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Ayhan, H. (1986), *Eğitime Giriş*, İstanbul, Damla Yayınevi.
- Aypay, A.(2015), *Eğitim Politikası*, Vadi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.
- Bahçekapılı, M. (2014) “Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü” *Mizânü’l-Hak İslami İlimler Dergisi*, Sayı.4.
- Balcı, A. (2005). *Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Tek Ağaç.
- Başkan, F. (2018). *Din Eğitimi Açısından Gazzali’de Bağlanma Kavrayışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Batman, E. (2016). *Din Eğitiminin Açısından Hikmet Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bilgin B.(1981). “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 24, Sayı: 1.
- Bilgin B.(1981),” Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 24, Sayı: 1, s.470
- Bilgin B.(1990), *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Bilgin, A. A. (2011). *Avrupa Birliği Hukukunun Önceliği İlkesi Kapsamında Avrupa Birliğinde Temel Hak Koruması*, Doktora Tezi, Ankara
- Büyükdüvenci S .(2019). “İdealizm ve Realizm”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 21. Sayı 1
- Cebeci, S. (2005). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınevi, Ankara,
- Cesur, Ö. (2011). *Avrupa Birliğinde Derinleşme ve Genişleme Bağlamında Esnek Bütünleşme ve Türkiye – Avrupa Birliği Bütünleşmesi*, Doktora Tezi, Ankara
- Cevizci, A.(2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, İstanbul.

- Çağbayır, Y. (2007). “Ötüken Türkçe Sözlük”. Ötüken Yayınları. 4. Basım, İstanbul.
- Çalış, Ş. H. (2008). *Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri*, İstanbul.
- Çelebi, I. (2009). *Türkiye – AET İlişkileri*
- Çetinkaya, Ş. (2005). *İnsan Sermayesi Açısından Avrupa Birliğinin ekonomik politikaları ve Avrupa Birliği Ülkelerindeki Eğitimin Finansal Yapısının Türkiye ile Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Çınar, S. (2012). *Kuran Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Çifçi, O. Z. (2015) “Naturalist Verilerin Teistik Sonuçları (Fıtrat Kavramı Özelinde Bir Yorum Denemesi)”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl. 19, S. 63.
- Çoban, M. ,(2017). *Cumhurbaşkanlığı Sisteminin (Başkanlık) Mevcut Türk Siyasal Sistemine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Demir ve Acar (1993). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Demir, T. ,(2010). *Avrupa Birliğinde Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması ve AİHS’NİN Avrupa Birliği Hukukundaki Yeri*, Doktora Tezi, Konya
- Demiray K. (1982). *Temel Türkçe Sözlük*. İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Demirhan, Y. (2011). *Türk Kamu Yönetiminde E – Devlet Politikası ve Yönetimi*, Doktora Tezi, Ankara.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara, 1999.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara, 2007.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2021). <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Anasayfa/Indeks/>, (Erişim Tarihi: 10.05.2021).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kuran Kursları Öğretim Programı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 13.07.2010 tarih ve 27640 Sayılı Resmi Gazete.
- Doğan, M. (2008). *Büyük Türkçe Sözlük*. Pınar Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

- Doğan, R. (2008). “Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:49, Sayı:2.
- Doğruyol, E. (2011). *Din – Toplum İlişkileri Bağlamında T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Arasında Faaliyet Gösteren Sendikalar*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Düstur (1931). Tertip: III, Cilt: 5, Yıl: 1931.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2005). *Türkiye’de Din Değişim İhtiyacı. ERG Raporları* İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yayınları.
- Ekinci, M. (2015), *Avrupa Birliğinin Eğitim Politikaları ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erdem, İ.,B. ,(2007). *Ali Haydar Taner ‘in Eğitim ve Din Eğitimi Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Erkol, M. ,(2014). *Cumhuriyetin Din Eğitim Politikası*, Doktora Tezi, Konya.
- Erol, Ö.F. (2020), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* Cilt 26, Sayı 1.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime Giriş*. Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Göçeri, N. (2002) “Dini Eğitim İle Din Eğitimi Kavramları Üzerine Bir Analiz Denemesi”. *Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi. C:2, S:1*.
- Gözler K. (2010). *1982 Anayasasına Göre Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara Adalet Yayınevi.
- Gözler, K. (2010). “1982 Anayasasına Göre Din Eğitim ve Öğretimi”, *Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan*, Ankara, Adalet Yayınevi. (www.anayasa.gen.tr/din-egitimi.htm, Konuluş Tarihi: 13.11.2010).
- Güç vd (2018). ”Dini Anlamaya Doğru”. (Ed. Mustafa Alıcı Süleyman Turanlı), *Dinler Tarihi I-II*. Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Gül H., (2015). “Kamu Politikası Analizi Yöntem ve Teknikleri”. *Yasama Dergisi*, Cilt 29.
- Gültekin, M. (2009). *Eğitim Bilimine Giriş*. 2.Baskı, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

- Güneş, A. (2005). “Toplumsal Bir Zorunluluk ve Bir Arada Yaşamak”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10(2): 89- 103.
- Hançerlioğlu, O.(2008) *Felsefe Sözlüğü* , Remzi Kitapevi Yayınları, 16. Basım.
- Harman, Ö. F. (2000). “Kur’an-ı Kerim’de Din Kavramı”, *Kuran ve Tefsir Araştırmaları I*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*, 3. Baskı, TDV Yayınları, Ankara.
- İbiş, F. (2012) “Kur’an’da Nefs Kavramı”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz 2012, 6 (12) , s. 236.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2021). [https://www.ikv.org.tr/images/files/5861%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/files/5861%20AKADEMIK%20PERSPEKTIF%20KASIM%202014_58-61%20(1).pdf), Erişim: 10 Mayıs 2021
- Karadut, İ. C. (2009). *Federasyon/Konfederasyon Sapağında Avrupa Birliği:: Avrupa Birliğinin Ulus-Üstü Yapısına Dair Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- Kasapoğlu, A. (2008). “Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 44, Sayı: 2.
- Kaymakcan, R. (2006). “Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler”, *EKEV Akademi Dergisi*. Y:10, S:27.
- Keskin, D. (2017). *Geleneksel Aileden Modern Aileye Geçiş Sürecinde Ailede Din Eğitimi Anlayışındaki Değişim*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Keyifli, Ş.(2013). “Eğitim ve Din Eğitimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.13.
- Kılıçkaya, Z. (2016). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru İncelemelerinde Çalışma Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2.
- Kızıltan, G. (2007). *Dini Çoğulculuk ve Din Eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak ve Alkan (1999). *Türkçe Sözlüğü*. Dil Derneği Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

- Kozan, L. (2012). *Korunmaya Muhtaç Çocukların Din Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Köylü, M. (2004). *Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 45, Sayı 2.
- Köylü, M. (2012). “Ailede Din Eğitimi”, (Der. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş), *Din Eğitimi (içinde)*, 1. Baskı, Gündüz Yayınları, Ankara.
- Kurt, M. ,(2008) , *Avrupa Birliği ve Din*, Yüksek Lisans Tezi, Konya
- Kuşcu, T.B. (2016). “Din Eğitiminin Hukuki Temelleri”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 28.
- Küçük, K .(2006), *Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Yabancılaşma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- MEB Tebliğler Dergisi (1961). 21 Ağustos 1961, Sayı: 1167.
- Mezit, E. (2015). *Bosna Hersek’te Medreselerde Örgün Eğitim: Moster, Karadjoz -Begova Medrese Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Okumuşlar M. (2013), *Sosyalleşme Sürecinde Din Eğitimi*, Yediveren Yayınları, Konya.
- Öcal M. (2019). *Kuruluşundan Bugüne Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Genel Müdürlükler*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Öncel, H. (2013). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının Kültürler Arası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Önder, M. (1997). *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özbek, A. (2005). “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”, *İslam’da Çocuk Terbiyesi- 2 Sempozyum Bildirileri*, (Der. İbrahim Canan), Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Özcan, F. ,(2006). *Sosyo- İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye’de Örgün Din Eğitimi: İmam Hatip Liseleri Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Özgen, M. (1987) ,*Yaygın Eğitim ve Sorunları*, Şafak Yayınevi, Ankara, s.90

- Özkan, H. H. ve Çelikten, Y. (2017). “Milli Eğitim Sisteminin Örgütsel Yapısı ve Maarif Müfettişleri Alt Sisteminin İşleyişi”. *OPUS Araştırmaları Dergisi*. C:7. S:13.
- Özkan, Ö. ,(2009). *Avrupa Birliği Sürecinde Türk Yazılı Basınının Yaklaşımı ve Avrupa Birliğini Sunumu*, Doktora Tezi, İzmir
- Selçuk, M. (2013). *İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü*. Ankara Üniversitesi Yayınları, 1. Basım.
- Sönmez, V. (2019). *Eğitim Bilimine Giriş*. 15.Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sönmez, V.(2003). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. 3.Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sönmez, V.(2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. 3.Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Şahinoğlu, S. (2017), *Kur'an-ı Kerimdeki Tehdit Ayetlerinin Din Eğitimi Açısından Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şimşek E. (2004). “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2004, s. 215.
- Şimşek, E.(2004), *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4.
- Taşpınar, S. T. (2006). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tavukçuoğlu, M. (2002). “Okul Öncesi Çocuğun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt14, Sayı 14.
- Topal, E. (2008). *Avrupa Parlamentosu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim Felsefesi*. 1 .Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Turan, İ. (2012) ”Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye’de Din Eğitiminin Yasal Dayanakları”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Turan, İ. (2011). *Avrupa Birliğinin Din Eğitim Politikaları ve Türkiye’ye Etkileri*, Doktora Tezi, Samsun.

- Tuygun, F. S. (2016). *Ulus Ötesi Bir Çıkar Grubu Sistemi Olarak Avrupa Birliği: Türk Çıkar Gruplarının Örgütlenme ve Avrupa Birliği Kurumları Karar Alma Süreçlerindeki Etkinliği*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş
- Tümer, G. (1994) “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türk Dil Kurumu (2009). “Türkçe Sözlük”. *Türk Dil Kurumu Yayınları*”.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (1995). Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt:11.
- Uğurlu, N. (2015). *Din Eğitimi Perspektifinde Kantın Eğitim Görüşü*, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Yazıcı, A. M. (2016). *Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Gelişimi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Uyumu*, İstanbul
- Yıldırım, B. (2015). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 4-6 Yaş Arası Çocuklara Din Eğitimi*, Yüksek lisans Tezi, Sivas.
- Yıldırım, C. (2000). *Çağdaş Felsefe Sözlüğü*. Bilgi Yayınları, Ankara, s.68
- Yıldırım, G. (2015). *Epistemolojik İnanç Ölçeğine Göre İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Resmi Müfredata İlişkin Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yıldız, D. (2012). *Avrupa Birliğinde Eğitim ve Avrupa Birliği Eğitim Programlarına Türkiye'nin Katılımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Yılmaz, H. ve Kılavuz, M, (2009). “Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2): 123-139.
- Yılmaz, H. ve Üre, Ö.(1997). *Rehberlik Ders Notu*, Günay Ofset, Konya
- Yılmaz, H.(2001), “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5.
- Yiğit, A. (2006). “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *OMÜİFD*, Sayı: 22.
- Yiğit, Y. (2014). *Yatılı Öğrencilerin Dini – Ahlaki Tutumları ve Dini Eğitimi :(Gürün 80. Yıl Yatılı Bölge Ortaokulu Örneği)*.

<http://ab.immib.org.tr/AB-Mevzuati-ve-Politikalari/MevzuatDuyurular> Erişim: 20 şubat 2021

<http://dinogretimi.meb.gov.tr/proje/OrgunEgitimleBirlikteHafizlik.pdf> Erişim: 20 şubat 2021

<http://dkab.meb.gov.tr/> Erişim:20 şubat 2021

<http://dogm.eba.gov.tr/panel/Default.aspx> Erişim :9 Mart 2021

<http://dogm.eba.gov.tr/panel/Dokuman.aspx> Erişim: 9 Mart 2021

<http://dogm.meb.gov.tr/> Erişim: 9 Mart 2021

http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_02/15115643_10052958_10.09.2015sp17.15imzasz.pdf Erişim: 9 Mart 2021

http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_10/02114432_vizyonBelgesi2017.pdf

http://dogm.meb.gov.tr/pdf/Almanak_10.pdf Erişim: 17 Mart 2021

http://dogm.meb.gov.tr/pdf/Proje_Kitap.pdf Erişim: 17 Mart 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/abdulhalik_bas/idari_personel/4 Erişim: 17 Mart 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/ahmet_isleyen/idari_personel/3 Erişim: 20 Mart 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/ihsan_erkul/idari_personel/2 Erişim: 28 Nisan 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/mehmet-nezir-gul/idari_personel/8 Erişim: 28 Nisan 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/mustafa_yildiz/idari_personel/5 Erişim: 2 Mayıs 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/ugur-tecir/idari_personel/9 Erişim: 2 Mayıs 2021

http://dogm.meb.gov.tr/www/yusuf_akbas/idari_personel/7 Erişim: 2 Mayıs 2021

<http://hafiz.meb.gov.tr/> Erişim: 11 Mayıs 2021

<http://religiouseducation.meb.gov.tr/> Erişim: 11 Mayıs 2021

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982.pdf> Erişim: 13 Mayıs 2021

<http://www.bdvs.org.tr/?pnun=72&pt=Hedefimiz> Erişim: 13 Mayıs 2021

<http://www.bdvs.org.tr/?SyfNmb=1&pt=Ana+Sayfa> Erişim: 15 Mayıs 2021

http://www.dinbirsen.org.tr/KD232_misyon.html Erişim: 15 Mayıs 2021

http://www.dinbirsen.org.tr/KD309_tuzuk.html Erişim: 18 Mayıs 2021

<http://www.diyanetsen.org.tr/dinvetoplumocak2017/> Erişim: 21 Mayıs 2021

<http://www.diyanetsen.org.tr/dinvetoplumocak2017/>) Erişim:21 Mayıs 2021

<http://www.diyanetsen.org.tr/tarihce> Erişim: 21 Mayıs 2021

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> Erişim:25 Mayıs 2021

<http://www.onder.org.tr/tr/Kurumsal/sayfa/tarihce> Erişim: 25 Mayıs 2021

<http://www.osym.gov.tr/TR,1371/tanimlar.html> Erişim: 30 Mayıs 2021

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/> Erişim: 30 Mayıs 2021

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/49/> Erişim: 1 Haziran 2021

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> Erişim: 1 Haziran 2021

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/53/tanitim> Erişim: 7 Haziran 2021

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/teskilatsemasi> Erişim: 7 Haziran 2021

<https://dogm.meb.gov.tr/> Erişim: 13 Haziran 2021

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_02/25182918_AYHL_Meslek_Dersleri_Ogretim_Programi_Turkce.pdf Erişim: 13 Haziran 2021

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/28122608_AYHL_ADEP_9_Ekim_2019.pdf Erişim:13 Haziran 2021

<https://islamansiklopedisi.org.tr/diyamet-isleri-Başkanlığı> Erişim: 18 Haziran 2021

<https://m.tdv.org/tr-TR/site/icerik/hakkimizda-1038> Erişim: 18 Haziran 2021

<https://m.tdv.org/tr-TR/site/icerik/hakkimizda-1038> Erişim: 18 Haziran 2021

https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf]. Erişim: 24 Haziran 2021

https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf]. Erişim: 24 Haziran 2021

https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf]. Erişim: 24 Haziran 2021

- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/ Erişim:30
Haziran 2021
- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/, Erişim:25
Haziran 2021
- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/, Erişim:22
Haziran 2021
- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/ Erişim:22
Haziran 2021
- https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/ Erişim:22
Haziran 2021
- https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komision_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf
Erişim: 22 Haziran 2021
- <https://www.bik.gov.tr/cumhurbaskanligi-politika-kurullari-olusturuldu/> Erişim:22 Haziran
2021
- <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> Erişim: 22 Haziran
2021
- <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1> Erişim: 22 Haziran 2021
- <https://www.mebilgi.com/egitim-nedir-turleri-ve-egitimin-onemi/> Erişim: 22 Haziran 2021
- <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/81204--Medeni-ve-Siyasi-Haklara-Iliskin-Uluslararası-Sozlesme.pdf> Erişim: 22 Haziran 2021
- <https://www.onder.org.tr/tr>, Erişim: 10 Mayıs 2021
- <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>
<https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Ilkeler0809-5142.aspx> Erişim: 10 Mayıs 2021